

*Na
SZLACHECKIM SZLAKU
RODU SOBIESKICH*

NA SZLACHECKIM SZLAKU RODU SOBIESKICH НА ШЛЯХЕТСЬКОМУ ШЛЯХУ РОДУ СОБЕСЬКИХ

Wydawca: Gmina Rybczewice
Rybczewice Drugie 119
21-065 Rybczewice,
tel.: (+81) 58 44 460, fax (+81) 58 44 474,
e-mail: urząd@rybczewice.pl, www.rybczewice.pl

Opracowanie: Przemysław Kuśmierczyk, Jakub Kuśmierczyk, Robert Słowikowski

Redakcja: Jakub Kuśmierczyk, Robert Słowikowski, Monika Świetlicka

Tłumaczenia: Biuro tłumaczeń e-Spero Piotr Majewski

Korekta: Jakub Kuśmierczyk, Robert Słowikowski, Monika Świetlicka

Skład i łamanie: Mariusz Bibik

Druk i oprawa: Marlex Sp. z o.o.

© Copyright by Gmina Rybczewice

Publikacja wydana została w ramach projektu PL0406 „Szlak dziedzictwa Sobieskiego jako szansa współpracy transgranicznej wschodniej Polski i zachodniej Ukrainy”.

Wsparcie udzielone przez Norwegię poprzez dofinansowanie ze środków Norweskiego Mechanizmu Finansowego.

ISBN 978-83-932402-1-0

nakład: 1000 szt.

Rybczewice 2010

egzemplarz bezpłatny

WSTĘP

Jan III Sobieski pochodził z rodu Sobieskich z Sobieszyna koło Ryk. Urodził się 17 sierpnia 1625 r. w Olesku, usytuowanym zaledwie kilkadziesiąt kilometrów od Lwowa. Po matce spokrewniony był z rodem Żółkiewskich – założycielami Żółkwi. Zmarł 17 czerwca 1696 r. w Wilanowie koło Warszawy. Dzieciństwo spędził w rezydencji pradziada w Żółkwi. Z czasem równie często wracał do majątku pradziadka ze strony ojca – do Giełczwi, Woli Sobieskiej i Pilaszkowic. Te i inne miejscowości, które Państwo zobaczą we wschodniej Polsce i zachodniej Ukrainie kreują przestrzeń, którą śmiało można uznać za oswojoną.

Zgodnie z duchem czasu otrzymał on staranne wykształcenie, zwiedzając przy okazji kraje Europy zachodniej, w tym: Niemcy, Niderlandy, Francję i Anglię. Wpasowując się w klimat swojej epoki uczestniczył, a z czasem prowadził szereg wypraw wojennych do mniej lub bardziej odległych rejonów Podola, Mołdawii, Węgier, Słowacji, Ukrainy, Rosji, Austrii. Największą sławę przyniosła mu wyprawa pod Wiedeń z 1683 r., zakończona druzgocącą klęską wojsk tureckich pod dowództwem Kara Mustafy. Swego czasu sława ta była tak potężna, że zaniósła króla na firmament niebieski. Na jego cześć, Jan Heweliusz nazwał konstelacje gwiazd w drodze mlecznej Scutum Sobiescianum (Tarcza Sobieskiego), która przypomina kształtem Janinę – herb rodu Sobieskich i składa się z 7 gwiazd symbolizujących ilość członków królewskiej rodziny z 1683 roku.

Z czasem sława króla przybladła, lecz pamięć, dziedzictwo i ślady pozostały. Stąd wziął się pomysł na stworzenie Szlaku Jana III Sobieskiego (JIIS) – na cześć i chwałę króla, i pożytek mieszkańców. Szlak ma mieć zasięg europejski, gdyż działania króla Jana III Sobieskiego, co najmniej sugerują potrzebę europejskiego wymiaru kulturowego, a pamięć o nim i jego podróżach ujawnia się w różnych zakątkach Europy, poczynszy od Ukrainy aż po Austrię.

Ciągle nie wiemy jak wielki jest wkład Jana III Sobieskiego w kulturę Europy – dlatego zbadanie i opisanie tego ciągle przed nami. Wiemy natomiast co kultura dzisiejszej Polski i Ukrainy mu zawdzięcza. To coś, to z jednej strony poczucie odgrywania ważnej, niezbywalnej roli na arenie europejskiej, a z drugiej strony ekscytacja orientalizmem. To dzięki Sobieskiemu i w jego czasach rozprzestrzeniły się za pośrednictwem Turcji i krajów islamu takie zwyczaje jak: palenie fajki wraz z bogatym słownictwem tytoniowym (np. cybuch, kopciuch, lulka, itd.), parzenie i picie kawy, ozdabianie domostw safianami,

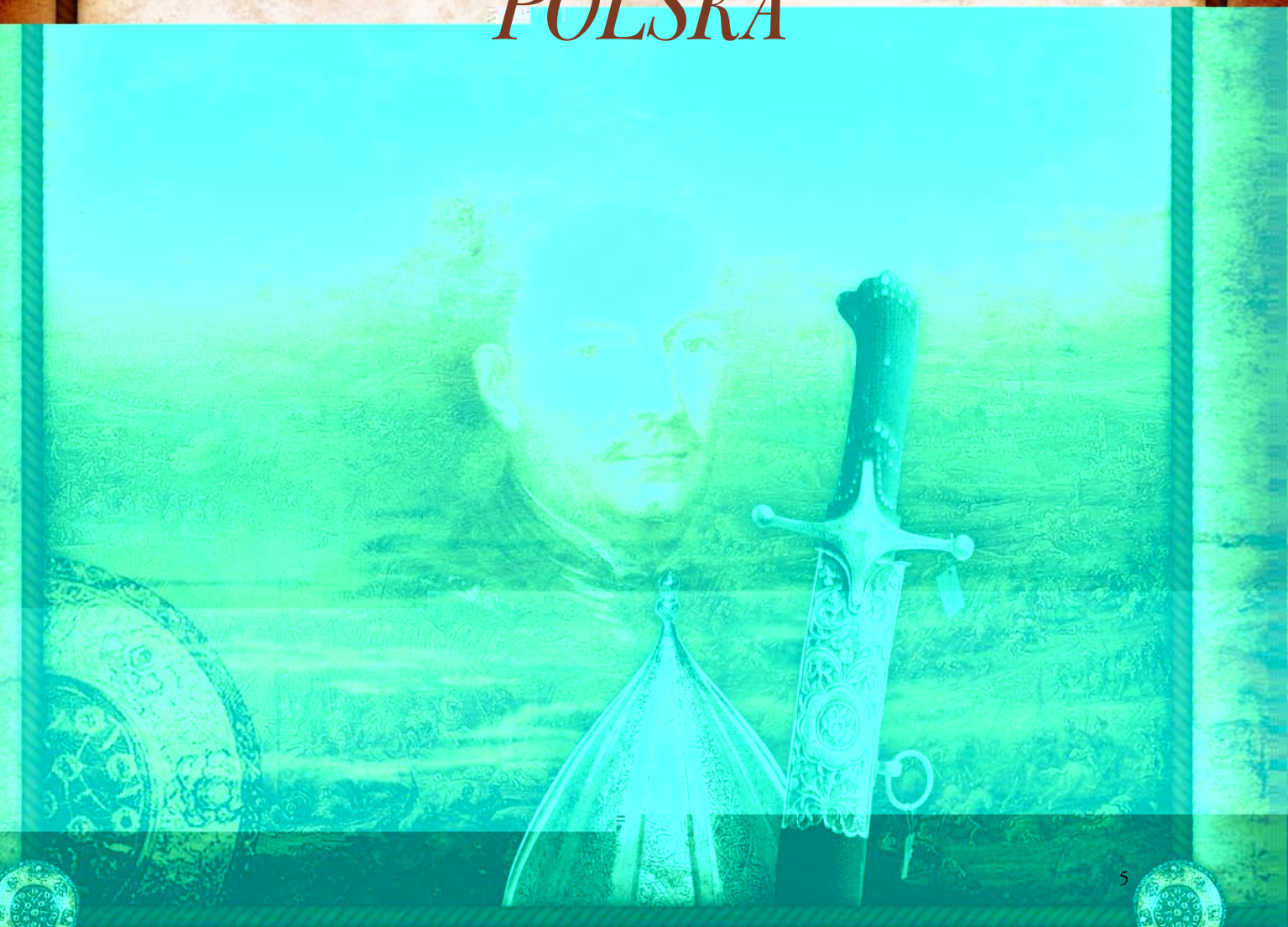
kurdybanami, kobiercami, zamiłowanie do orientalnego przepychu nie tylko w stroju szlacheckim, czy chociażby szereg modyfikacji żołnierskich ważnych dla kultu polskiego oręża, począwszy od kulbakowego siodła, a skończywszy na karabelach.

Oddajemy do rąk Państwa publikację w której zawarto krótkie opisy blisko 250 miejscowości mających związek z postacią Jana III Sobieskiego pochodzących z trzech województw wschodniej Polski (lubelskie, małopolskie i podkarpackie) oraz pięciu obwodów zachodniej Ukrainy (chmielnickiego, czerniowieckiego, iwanografnkowskiej, lwowskiej i tarnopolskiej).

Nie jest to z pewnością wiedza o wszystkich miejscach, mających związek z Janem III Sobieskim w tych regionach, a raczej jest to zapis wiedzy, jaką posiada zespół think-tank szlaku Jana III Sobieskiego.

Sobieski podróżował niemal całe życie – „Jakośmy się pobrali, ledwośmy byli z pół roku z sobą, i to jak w gościnie albo w drodze” pisał w liście do swojej żony, wysłanym z Pilaszkowic, datowanym na 22.IV.1668 r. i słowa te mogą stanowić motto jego życia. Śmiało można powiedzieć, że wydeptał sobie ten Szlak. Nie pozostaje nam wobec tego nic innego, jak zaprosić Państwa do podążania jego śladem i do deptania królowi po piętach.

POLSKA

WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE

Miejsca związane z Sobieskim znajdują się w następujących powiatach województwa lubelskiego: lubelskim, bialskim, hrubieszowskim, janowskim, krasnostawskim, kraśnickim, lubartowskim, łęczyńskim, opolskim, puławskim, radzyńskim, ryckim, świdnickim, tomaszowskim, włodawskim, zamojskim.

W zamieszczonym poniżej spisie, który (ze względu na rozmiar obszaru i ogrom miejsc do przebadania) nie jest zamknięty, znajduje się opis 54 miejscowości związanych z Janem III Sobieskim.

Adamów (wieś w pow. zamojskim, w gminie Adamów).

Miejsce bitwy podczas wyprawy na czambuły tatarskie w 1672 r.

Bazar (wieś w pow. świdnickim, w gminie Rybczewice).

Sobieski osadzał tu swoich żołnierzy-weteranów (mieli prawa mieszczan, bez odrobku pańszczyzny).

Beł yce (miasto w pow. lubelskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Bełżyce).

Oni [tzn. Żydzi] to nawet wspinała budowlę austerję (oberżę) czyli hotel posiedli, zamieszkując ją, a była to budowla specjalnie wzniesiona na noclegi orszaku królewskiego za Zygmunta III oraz Jana Sobieskiego. Budowla ta również spłonęła w roku 1913 w czasie pożaru. Z dworu bełżyckiego nie pozostały ślady. W kościele nie ma historycznych nagrobków. Nad zakrystią są dwa pokoiki, dziś użyte na skarbiec. W pokojach tych nocował król Jan Sobieski w czasie częstych bytności swych w Bełżycach. W 1679 r. proboszczem parafii był Ks. Wojciech Stanisław Radomski, Kanonik Lubelski, Dziekan Chodelski, Sekretarz Kancelarii Królewskiej za Jana III Sobieskiego.

Chodel (wieś w pow. opolskim, w gminie Chodel).

Sobiescy doposażyli kościół w Chodlu podobnie zresztą jak wiele innych kościołów. W przypadku Chodla wiadomo o tym na podstawie zachowanego dokumentu, w którym wzmiankuje się o pobieraniu przez zarządców kościoła czynszów ze względu dokonanych przez osoby świeckie i duchowne zapisów. Pierwsza taka wzmianka pochodzi z 1675 r. i mówi ona że „od łącznej sumy 1750 florenów ówczesny prepozyt, ks. S. Grabowiecki, pobierał roczny czynsz. Wizytator nie podaje jednak

wysokości tegoż czynszu. Wymieniona suma kapitału była ulokowana na dobrach wsi Grabówka, Boiska i Książ. Zapisu dokonali dwaj szlachcice – Księski i Sobieski”.

Chorupnik (wieś w pow. krasnostawskim, w gminie Gorzków).

1639-40 proboszcz w Krasnymstawie ks. Czarnotorski skarży Jakuba Sobieskiego – dziedzica Chorupnika i jego matkę (syna i żonę Marka Sobieskiego – wojewody lubelskiego), że będąc luteraninem zabrał grunta kościoła chorupnickiego, dokumenty ukrył, a samą świątynię rozebrał i wybudował sobie z niej oborę. W wyniku ugody Jakub Sobieski buduje kaplicę w Chorupniku.

Czemierniki (wieś pow. radzyńskim, w gminie Czemierniki).

W czasie potopu szwedzkiego miasto zostaje zniszczone przez Szwedów, później przechodzi na własność Jana III Sobieskiego i Jakuba Sobieskiego.

W latach 1680-1696 Czemierniki drogą wykupu przeszły na własność Jana III Sobieskiego.

Cz stoborowice (wieś w pow. świdnickim, w gminie Rybczewice).

Obraz Matki Boskiej Zwycięskiej zabierany przez Jana III Sobieskiego na wszystkie ważne bitwy, w tym pod Wiedeń w 1683, ocalały z pożaru dworu (pałacu) w Pilaszkowicach, który miał miejsce w czasie insurekcji kościuszkowskiej i przeniesiony zostaje do kościoła w Częstoborowicach.

Gardzienice (wieś w pow. świdnickim, w gminie Piaski).

Partie dworu pobudowane przez Stefana Snopkowskiego – szwagra Jakuba Sobieskiego (ojca króla) najprawdopodobniej przez Michała Balina oraz oficyna przypałacowa, budowana prawdopodobnie według koncepcji Tylmana z Gameren – nadwornego architekta Jana III Sobieskiego.

Giełczew (wieś w pow. lubelskim, w gminie Wysokie).

W 1628 roku właścicielką części Giełczwi (obecnie Giełczew – Doły, Baldachowa i Żalaski) była Katarzyna Sobieska, wojewodzina lubelska – siostra króla – żona Zasławskiego oraz Radziwiłła.

Głusk (dzielnica Lublina, dawne miasto).

Prawa miejskie w 1686 nadane przez Jana Sobieskiego.

Gorzków (wieś w powiecie krasnostawskim, w gminie Gorzków).

Przywilej lokacyjny Jana III na założenie miasta w 1689 r.

Hrubieszów (gmina miejska, siedziba powiatu hrubieszowskiego).

Miejsce bitwy podczas wyprawy na czambuły tatarskie z 1672 r.

Kaplica Matki Boskiej Bolesnej w Hrubieszowie-Teresówce. Znajdująca się obecnie na przedmieściach miasta, usytuowana jest na zachodnim, stromym zboczu Tatarskiej Góry, pod którą Jan III Sobieski rozgromił Tatarów.

Cerkiew św. Mikołaja stała w tym miejscu wcześniej, jeszcze za czasów Zygmunta I Starego. Był to budynek drewniany, który ulegał częstym pożarom, a co gorsza, cerkiew ta usytuowana była bardziej w stronę północną i groziła zawaleniem, gdyż skarpa ciągle osuwała się do Huczwy. Przy budowlu tej Jan III Sobieski ufundował szpital, który nie dotrwał do naszych czasów.

Jabłeczna (wieś w pow. bialskim, w gminie Sławatycze).

Działalność mnichów monasteru jabłoczyńskiego wywołała protesty duchowieństwa unickiego. Biskup włodzimiersko-brzeski Lew Zelenski oskarżył zakonników o udzielanie posług religijnych wyznawcom jego Kościoła. Na wniosek władzy unickiego król Jan III Sobieski zakazał, jak się wyraził „czerncom jabłoczyńskim” wykonywania posług religijnych we wsiach należących do parafii unickich.

Jadwisin (wieś w pow. świdnickim, w gminie Piaski).

Miejsce odpoczynków i uctw po polowaniach Sobieskiego. Na pamiątkę tych wydarzeń z 1654, 1659 i 1663 r. uszypano kopiec i obsadzono go dębami, a później wyryto na nich okolicznościowe daty.

Jakubowice Murowane (wieś w pow. lubelskim, w gminie Wólka).

Zamek murowany za czasów kiedy właścicielem Jakubowic był Jakub Sobieski (syn Jana III Sobieskiego).

Janów Lubelski (miasto w pow. janowskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Janów Lubelski).

Na gruntach dawnej wsi Biała Katarzyna Zamojska założyła w 1640 r. miasto na prawie magdeburskim, które od 1653 nosiło nazwę Janów Ordynacki, a od 1687 obecną. Z fundacji wojewody sandomierskiego Jana Zamoyskiego wzniesiono w latach 1659-1660 drewniany kościół z klasztorem, do którego w 1660 r. sprowadzono dominikanów. Fundację potwierdził w 1676 r. król Jan III Sobieski.

Kazimierz Dolny (miasto w pow. puławskim, nad Wisłą).

Jan III Sobieski najprawdopodobniej nigdy nie był w Kazimierzu, jednakże miasto dość dużo mu zawdzięcza. W szczególności chodzi tu o dekret z 1676 r., w którym król Jan III pozwala osiedlać się tu kupcom ormiańskim, greckim i żydowskim, przez co miasto odzyskało świetność i po dziś dzień świadczy o przenikaniu się kultur i religii.

Kijany (wieś w pow. łęczyńskim, w gminie Spiczyn).

Kościół pośrednio związany z Janem III Sobieskim. Pobudowany w 1723 r. przez A. Miączyńskiego, jako votum za wygraną bitwę pod Wiedniem w 1683 r.

Kobylany (wieś w pow. bialskim, w gminie Terespol)

Podobnie jak niedaleki Lebedziew – jedna z podlaskich wsi zasiedlonych przez Tatarów z nadania króla Jana III Sobieskiego. Dokumenty z XVIII w. wymieniają następujących właścicieli wsi i dóbr w tej okolicy: Kobylany – Koryckich.

Krasnobród (miasto w pow. zamojskim).

Marysieńka Sobieska funduje kościół nawiedzenia NMP i klasztor budowany w latach 1690-1699. Kaplica Świętego Rocha z Montpelier – podczas panującej zarazy dżumy Marysieńka Sobieska ufundowała nad źródłkami kaplicę z obrazem Św. Rocha patrona ludzi chorych na choroby zakaźne. Ołtarz soborowy – może pochodzić z kaplicy Jana III Sobieskiego.

10 sierpnia 1672 r. Sobieski wydaje uniwersał, wzywający szlachtę do obrony przed Turkami. 5 października 1672 r. Sobieski rozbija czambuł Tatarski pod Krasnobrodem.

Krasnystaw (miasto w pow. krasnostawskim).

Starostą krasnostawskim był Marek Sobieski (dziadek króla), Jakub Sobieski (ojciec króla), Marek Sobieski (brat króla).

Krupe (wieś w pow. krasnostawskim, w gminie Krasnystaw).

Miejsce obozowania żołnierzy Sobieskiego podczas wyprawy na Czambuły tatarskie w 1672 r.

Kryłów (wieś w pow. hrubieszowskim, w gminie Mircze).

W Kryłowie na zamku zatrzymał się zwycięski hetman Jan Sobieski po bitwie pod Chocimiem w 1673 r.

Krzesimów (wieś woj. lubelskim, w powiecie świdnickim, w gminie Mełgiew).

Miejsce odwiedzin Sobieskich w dobrach rodu Suchodolskich, a także miejsce zgromadzenia części wojsk w 1672 r. w trakcie przygotowań do „wyprawy na czambuły tatarskie”.

Markuszów (wieś w pow. puławskim, w gminie Markuszów).

Jan III Sobieski został właścicielem Markuszowa w 1667 roku. Wydarzenie to miało miejsce przed koronacją Jana III Sobieskiego. Po koronacji w dalszym ciągu królowi zależało na rozwoju miasta. 25 lutego 1686 r. król potwierdził dotychczasowe prawa miejskie Markuszowa oraz nadał mu nowe przywileje.

Lebiedziew (wieś w pow. bialskim, w gminie Terespol).

Jan Sobieski nadawał szlachectwo i ziemię Tatarom w podzięcie za wierną służbę.

Le na Podlaska (wieś w pow. bialskim, w gminie Leśna Podlaska).

O cudności Matki Bożej Leśniańskiej krąży wiele historii. Jedna mówi o wyprawie, z rozkazu Jana III Sobieskiego, Jana Michałowskiego i Grzegorza Kulczyckiego pod Wiedeń. Przebrani polecili się Matce Bożej Leśniańskiej i przedarli przez obóz turecki. W podzięcie złożyli swoje wotum na ołtarzu oraz zabrane Turkom płaszcze. Księżna Anna Radziwiłłowa, kanclerzyna Wielkiego Księstwa Litewskiego, ufundowała szczerozłotą sukienkę, ozdobioną 155 diamentami, 291 rubinami i 59 szmaragdami.

Lublin (największe polskie miasto po wschodniej stronie Wisły, stolica województwa lubelskiego).

Pałac Sobieskich – przy ul. Bernardyńskiej 13, którego pierwotny wygląd znany jest z widoku Lublina A. Hogenberga z 1617 r. Kościół bernardyński św. Piotra i Pawła – Pl. Wolności. W tejże świątyni, w 1597 roku, pochowano Jadwigę Snopkowską (babkę króla), a osiem lat później zasłużonego dobrodzieja konwentu – Marka Sobieskiego (dziadka króla). Jan III zawsze modlił się w tym kościele podczas pobytu w Lublinie.

W 1674 Sobiescy odwiedzają klasztor, zaś w 1678 r. spędzają tu (wraz z całym dworem) Wielkanoc.

Plac pod Zamkiem, miejsce po synagodze bogacza żydowskiego Wahla. W legendach żydowskich Wahl został na jedną noc królem Polski – Jan III był u niego zapożyczony. W ten sposób król spłacił dług.

Lubycza Królewska (wieś w pow. tomaszowskim, siedziba gminy Lubycza Królewska).

Przywilej Jana III o kniazich (sołtysach) z 12 października 1678 roku, najważniejszy dla rozwoju miejscowości.

Małaszewice (wieś w pow. bialskim, w gminie Terespol)

Daniel Szablowski z kompanią osiadł także w Małaszewicach na mocy decyzji Jana III Sobieskiego z 1689 r.

Małochwiej Du y (wieś w pow. krasnostawskim, w gminie Krasnystaw).

Lokalizacji wsi dokonał Jan III Sobieski, nadając uczestnikom bitwy pod Wiedniem te tereny w nagrodę.

Ortel Królewski (wieś w pow. bialskim, w gminie Piszczac).

W końcu XVII w. w Ortelu i innych okolicznych wsiach pojawili się Tatarzy, osiedlani przez Jana III Sobieskiego w zamian za służbę w wojsku królewskim.

Piaski (miasto w pow. świdnickim, w gminie miejsko-wiejskiej Piaski).

Szczególnego rozkwitu nabrały Piaski pod władaniem braci Suchodolskich: Zbigniewa i Teodora – wiernych żołnierzy i przyjaciół Jana III Sobieskiego.

Pilaskowice Pierwsze (wieś w pow. świdnickim, w gminie Rybczewice).

Własność Marka Sobieskiego (dziadka), które uzyskał przywilejem Batorego wraz z małżeństwem z Katarzyną Tęczyńską, potem Jakuba Sobieskiego (ojca), a potem własność króla. Bywał tu wielokrotnie o czym świadczą zachowane listy, podpisywane nazwą Pilaskowice [Pilaskowice]. Później także własność Jakuba Sobieskiego – syna Jana III – stał tu pałac murowany z kaplicą i parkiem, zniszczony w trakcie insurekcji kościuszkowskiej. Można przypuszczać, że tu odbył się potajemny ślub Jana III Sobieskiego z Marysieńką.

Potoczek (wieś w pow. zamojskim, w gminie Adamów).

Miejsce bitwy podczas wyprawy na czambuły tatarskie w 1672 r.

Radzy Podlaski (miasto i gmina w pow. radzyńskim.).

Królowie polscy, w tym Jan III Sobieski, nadali Radzyniowi dodatkowe przywileje, zwiększające uprawnienia mieszczan radzyńskich i zapewniające korzystniejsze warunki dalszego rozwoju miasta. Jan III Sobieski przekazał Radzyń w dzierżawę podkanclerzemu Stanisławowi Antoniemu Szczuce. Przywilejem lokacyjnym z roku 1690 potwierdził też Sobieski dalszy rozwój miasta.

Sitaniec (wieś w pow. zamojskim, w gminie Zamość).

Na wieść o stojącym w Krasnobrodzie czambule Tatarskim stojący w Sitańcu Sobieski ruszył na Krasnobród (działo się to podczas wyprawy na czambuły tatarskie 1672 r.).

Sobianowice (wieś w pow. lubelskim, w gminie Wólka).

Figurę Jana Nepomucena ufundował tu Jan III Sobieski jako votum dziękczynne za wygraną bitwę z Turkami, stoczoną nad rzeką Bystrzycą.

Sobieska Wola (wieś w pow. lubelskim, w gminie Krzczonów).

Wieś Sobieska Wola (o 4 mile od Lublina) była gniazdem domu Sobieskich, którzy od niej przyjęli swe nazwisko. Oficjalna nazwa od 1668 r.

Sobieszyn (wieś w pow. ryckim, w gminie Ułęż).

Kolebka rodowa. Tu powstał herb Janina. Pierwszy znany Sobieski – Mikołaj. Krewni Sobieskiego żyli tu jeszcze w XVIII w. Na miejscu dworu Sobieskich stoi Zespół Szkół Rolniczych.

Studzianka (wieś w pow. bialskim, w gminie Łomazy)

12 listopada 1674 Sobieski zdobył Bar i wówczas przyjął Lipków Litewskich do służby, wyznaczając im kwatery w Kownie, Ratnie i Kobryniu – na Wołyniu i Podlasiu. Sprawa Lipków była także sprawą przetargową w rokowaniach pokojowych między Turcją a Polską, specjalne artykuły ich dotyczące znalazły się w traktacie buczackim i żórawińskim. Rzeczpospolita naprawiła krzywdy wyrządzone Tatarom. Stało się to za sprawą króla Jana III Sobieskiego.

Suchowola, Potoczek, Adamów (wieś w pow. zamojskim, w gminie Adamów).

Miejsce bitwy podczas wyprawy na czambuły tatarskie w 1672 r.

Szczebrzeszyn (miasto w pow. zamojskim).

Antykrólewska konfederacja zwołana w 1672 r. przez hetmana Jana Sobieskiego i prymasa Prażmowskiego jako odpowiedź na konfederację gołąbską z 1672 r.

Tarnawatka (wieś w pow. tomaszowskim, w gminie Tarnawatka).

Cerkiew unicka i parafia erygowana w 1679 r. przez Jana III Sobieskiego.

Tomaszów Lubelski (miasto i gmina w pow. tomaszowskim przy granicy z Ukrainą).

Tu gdzie obecnie nieruchomość sukcesorów Kabacińskich, do dziś dnia istnieje nieco przerobiony dom drewniany, w którym za dawnych czasów mieściła się oberża przy trakcie. W niej Król Jan III Sobieski wypoczywał w przejeździe z Warszawy do Żółkwi, majątności swej żony. Do przebudowy tego domu około 1887 r. na belce pod sufitem był wyrźnięty napis: „Tu wypoczywał Jan III Sobieski”. Trakt ten w latach 1834-1838 uzyskał obecnie istniejącą szosę, jak świadczy na pamiątkę budowy usypany kopiec przy szosie tuż za wsią Tarnawatka na wzgórku w drodze do Zamościa po prawej stronie.

Trzydnik Duży (wieś w pow. kraśnickim, w gminie Trzydnik Duży).

Jak wynika ze źródeł nazwa ta zaczęła się pojawiać w XVII wieku. Do tamtych czasów odwołuje się legenda wiążąca zmianę nazwy z królem Janem III Sobieskim rzekomo odpoczywającym w Trzydniku przez trzy dni. Jeszcze w latach 60 tych XX wieku rósł w Trzydniku dąb pod którym król miał odpoczywać. W nawiązaniu do miejscowej legendy powstał projekt herbu przedstawiający w polu czerwonym tarczę srebrną stylizowaną pod koroną królewską, a zamkniętą pomiędzy dwoma gałązkami dębowymi złotymi.

Turka (wieś w pow. lubelskim, w gminie Wólka).

Miejsce obozowania żołnierzy tureckich przed bitwą z wojskami Rzeczypospolitej pod wodzą Jana III Sobieskiego.

Werechanie (wieś w pow. tomaszowskim, w gminie Rachanie).

Cerkiew erygowana za czasów Jana III Sobieskiego.

Włodawa (miasto i gmina w pow. włodawskim).

Król Jan III Sobieski, a za jego przykładem późniejsi władcy polscy, nadali miastu przywileje w sumie na cztery jarmarki w roku, trwające do dwu tygodni.

Zamo (miasto na prawach powiatu, położone w południowej części województwa lubelskiego).
Sobieski dowodził obroną Zamościa przed Kozakami Chmielnickiego w dniach 6-24 listopada 1648 r., tuż po powrocie z wojaży zagranicznych.

Zastawek (wieś w pow. bialskim, w gminie Terespol)
Pozostał tu cmentarz tatarski – Mizar. Na cmentarzu tym chowani byli zamieszkujący Lebedziew, Małaszewicze (od II poł. XVIII w. Małaszewicze Małe i Wielkie – obecnie Duże) i Michałków.

Zawieprzycze (wieś w pow. łęczyńskim, w gminie Spiczyn).
Kupione w 1671 r. przez Atanazego Miączyńskiego – wieloletniego przyjaciela Jana Sobieskiego, a później króla Jana III Sobieskiego. Miączyński wstąpił się w bitwie pod Wiedniem, znajduje się na kilku obrazach z Sobieskim. Na pamiątkę odwiedzin Sobieskiego w Zawieprzyczach posadził on lipę.

Zwierzyniec (miasto w pow. zamojskim).
Marysieńka stworzyła tu rezydencję otoczoną parkiem, ze stawem powstałym przez spiętrzenie rzeki, wyspami, teatrem na wodzie i długim kanałem, po którym pływano gondolami. Tu, w dobrach Zamojskiego – męża Marysieńki, narodził się romans między Marysieńką, a Sobieskim podczas jednego z balów wystawianego przez nią 5-6 października 1672 r. – część bitwy podczas wyprawy na czambuły tatarskie. Pomnik psa Marysieńki.

ólkiewka (wieś w pow. krasnostawskim, w gminie Żółkiewka).
Miejsce rodowe Żółkiewskich – dziadków ze strony matki Sobieskiego.

WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE

W województwie podkarpackim odnaleźliśmy ślady bytności (czasem są to jedynie legendy) Jana III Sobieskiego w 37 miejscowościach. Najprawdopodobniej nie jest to lista zamknięta. Znajdują się one w następujących powiatach: jarosławski (3), mielecki (2), niżański (1), sanocki, (2), krośnieński (2), jasielski (3), brzozowski (1), przeworski (1), stalowowolski (3), łańcucki (2), przemyski (4), lubaczowski (9), dębicki (1), kolbuszowski (1), rzeszowski (2).

Poniżej znajduje się lista tych miejscowości.

Białobrzegi (miasto w pow. białobrzeskim, siedziba miejsko-wiejskiej gminy Białobrzegi).

Jesienią 1683 roku dwukrotnie gościł tu król Jan III Sobieski. Z wydarzeniami, których bohaterem był król wiąże się tradycja organizowania straży grobowych w okresie wielkanocnym, tzw. "Turków". W pobliżu stoi „sosna Sobieskiego”.

Bie dziedza (wieś w pow. jasielskim, w gminie Kołaczyce).

Murowany gotycki kościół z XV w. z wolnostojącą dzwonnica oraz kaplicą p.w. Zwiastowania NMP z 1615 roku. W wsi znajdują się "legendarne dwa miecze", które zostały wbite w koronę 700 – letniego dęba rosnącego przy kościele. Legenda głosi, że dwa miecze zostały wbite przez rycerzy Jana III Sobieskiego, powracających po zwycięstwie nad Turkami spod Wiednia.

Brzozów (miasto w pow. brzozowskim położone centralnie na Pogórzu Dynowskim, nad rzeką Stobnicą).

W dniu 16 marca 1679 r. w Grodnie Jan III Sobieski potwierdził prawo składu wina w miejscowości Brzozów otrzymanego w 1641 r. Położony był na szlaku handlu z Węgry.

Chłopice (wieś położona w pow. jarosławskim, w gminie Chłopice).

W kościele o konstrukcji drewnianej, pochodzącym z XVII wieku mieści się Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia. Fundatorem kościoła był Jan III Sobieski.

Cieszanów (miasto w pow. lubaczowskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Cieszanów).

Miejsce bitwy stoczonej w 7 października 1672 r. z Tatarami. Pomnik ku czci króla Jana III Sobieskiego, mieszczący się na skrzyżowaniu ulic Sienkiewicza i Jana III Sobieskiego.

Dachnów (wieś w pow. lubaczowskim, w gminie Cieszanów).

Król Jan III Sobieski wybudował w Dachnowie około 1675 r. pałac myśliwski. Mieszkał w nim w czasie polowań.

Dębowiec (duża wieś w pow. jasielskim, w gminie Dębowiec).

1676.03.11

Król Jan III Sobieski daje miastu Dębowiec *salvam conductum* przeciw staroście dębowieckiemu.

1676.03.11

Król Sobieski na sejmie koronacyjnym zatwierdza poprzednie przywileje dla miasta i dodaje dwa jarmarki: na św. Jana Chrzyciela (24 czerwca) i w święto Podwyższenia Krzyża (14 września). **1695.05.13**

Król Jan III Sobieski ustanowił dwa dodatkowe jarmarki dla Dębowca w święto Katarzyny Aleksandryjskiej (25 listopada) i św. Agnieszki (21 stycznia), aby podnieść z upadku gospodarczego tę miejscowość.

Dukla (miasto w pow. krośnieńskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Dukla).

Sobieski podróżował do grobu św. Jana z Dukli – legenda.

Horyniec-Zdrój (wieś w pow. lubaczowskim, w gminie Horyniec-Zdrój).

Sobieski zbudował w Horyńcu zameczek myśliwski, często bywał tu na polowaniach i korzystał z kąpeli z tutejszych wód mineralnych. Wiadomo także, że w 1661 r. bawiła tu przejazdem Maria Kazimiera d'Arquien, sławna później królowa Marysieńka, wówczas będąca jeszcze żoną Jana Zamoyskiego. W 1672 r. Sobieski rozbił pod Horyńcem czambuł tatarski.

Iwonicz-Zdrój (miasto w pow. krośnieńskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Iwonicz-Zdrój).

Ze źródeł historycznych, dowiadujemy się, że w uzdrowisku Iwonicz istniały wówczas dwa źródła wód mineralnych: słodkie i słone. W opisach podziwiano zjawisko – zdolność jednego z nich do zapalania się płomieniem. Dotyczyło to przetrwałego do dziś źródła nazwanego później "Belkotką", zawierającego znaczne ilości gazu ziemnego.

Jarosław (miasto i gmina w pow. jarosławskim, położone nad Sanem).

W XVII wieczne dzieje miasta wpisana jest też para królewska. Królowa Marysieńka po śmierci męża Jana Zamojskiego otrzymała w spadku 2/3 dóbr jarosławskich i wychodząc ponownie za mąż za Jana Sobieskiego wniosła te dobra niejako w posagu. Do dnia dzisiejszego zachowała się kamienica w rynku pod numerem 11, gdzie według miejscowej tradycji miała mieszkać królowa. Na niej to w 1933 roku wmurowano tablicę pamiątkową ku czci Jana III Sobieskiego.

Kalwaria Paclawska (wieś w pow. przemyskim, w gminie Fredropol).

Kalwaria Paclawska kultywuje legendę przybycia do niej Jana III Sobieskiego, który modlił się tu przed cudownym obrazem. Obraz trafił tu z Kamieńca Podolskiego. Na pamiątkę wizyty Jana III Sobieskiego przed obrazem, w 250 rocznicę wiktorii wiedeńskiej, w 1933 roku ówczesny gwardian kalwaryjski powziął myśl o utworzeniu "Alej Sobieskiego". W tym celu klasztor zakupił 32 lipy w ogrodzie w Niżyńcu. W tym samym czasie posadzono też na placu przed kościołem lipę dla uczczenia 50 rocznicy koronacji Cudownego Obrazu Matki Bożej Kalwaryjskiej.

Kolbuszowa (miasto w pow. kolbuszowskim).

Józef Karol Lubomirski (1638-1702) przejął Kolbuszowę w 1676 r. Oprócz odziedziczonej po ojcu fortunie, posiadał 6 bardzo dochodowych starostw. Karierę zaczął od ożenku z Teofilą Ludwiką Zasławską – Ostrogską, siostrzenicą króla Jana III Sobieskiego. Jako właściciel Kolbuszowej uzyskał dla niej, "za zasługi poniesione pod Wiedniem", przywilej Jana III Sobieskiego z 13 czerwca 1690 r. na 5 jarmarków dorocznych i cotygodniowe targi w każdą niedzielę. Przywilej wymienia Kolbuszowę już jako miasto.

Lubaczów (miasto i gmina w pow. lubaczowskim).

Wzgórze zamkowe, pozostałości zamku, spichlerz [ob. Muzeum Regionalne]; w 1672 r. hetman Jan III Sobieski rozbił tu czambuł tatarski.

Łukawiec (wieś w pow. lubaczowskim, w gminie Wielkie Oczy).

Jan III Sobieski wracając spod Wiednia zatrzymał się w Łukawcu i posadził kilka dębów. Obecnie między tymi dębami zawieszono są dzwony co stanowi ewenement w skali kraju.

Medyka (wieś w pow. przemyskim, w gminie Medyka).

Okolice Medyki jako tereny łowieckie upodobał sobie Jan III Sobieski. Stąd pisał jeden ze słynnych listów do żony Marysienki, w którym informował o przechwyceniu kurierów węgierskich i przecięciu intryg Verneho – agenta francuskiego, który popierał powstanie węgierskie w Polsce.

Mielec (miasto powiatowe w północno-zachodniej części województwa).

Był tu Sobieski w r. 1665, podczas wojny domowej, ścigając Lubomirskiego. Stąd donosił królowi o ruchach umykającego nieprzyjaciela, ruszył dalej do Radomyśla i Dąbrowy, aby kazać przysposobić statki do przeprawy podjazdów przez Wisłę pod Opatowem.

Narol (miasto w pow. lubaczowskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Narol).

6 października 1672 r. Sobieski rozbija dwa czambuły tatarskie pod Narolem, kamień upamiętniający rozgromienie przez Jana Sobieskiego w 1672 r. watahy Tatarów i uwolnienie dwutysięcznego jasyru.

Nienadówka (wieś w pow. rzeszowskim, w gminie Sokołów Małopolski).

W bocznym ołtarzu umieszczony jest wspaniały, zabytkowy obraz przedstawiający Matkę Bożą Bolesną z ciałem Jezusa na kolanach – jest to tzw. nienadowska Pieta. Obraz umieszczony jest w oryginalnych, barokowych, złożonych ramach. Podarował go świątyni król Sobieski, gdy zatrzymał się w Nienadówce, wracając z odsieczy wiedeńskiej w 1683 r.

Nisko (miasto w pow. niżańskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Nisko).

Sobieski stał tu obozem z królem Janem Kazimierzem w r. 1665, podczas wojny domowej z Jerzym Lubomirskim.

Nowe Brusno (wieś w pow. lubaczowskim, w gminie Horyniec-Zdrój).

W lesie, w Nowym *Brusnie* stoi krzyż w miejscu, gdzie według tradycji ustnej miał odpoczywać bawiący tu na polowaniu król Jan III *Sobieski*.

Nowiny Horynieckie (wieś w pow. lubaczowskim, w gminie Horyniec-Zdrój).

Przepięknie położona kapliczka św. Jana Nepomucena z sygnaturką. Wewnątrz rzeźba Jana Nepomucena. Jak głosi tradycja kapliczka wzniesiona została przez Polaków wziętych do niewoli przez Turków i uwolnionych przez króla Jana III Sobieskiego. Legenda, choć jak twierdzą specjaliści nie należy wykluczać, że sama kapliczka została za czasów Jana III Sobieskiego pobudowana.

Pilzno (miasto w pow. dębickim, w Dolinie Dolnej Wisłoki. Siedziba gminy miejsko-wiejskiej Pilzno).

W latach 40-tych i 50-tych XVII wieku miasto chyliło się ku upadkowi. Dlatego jeszcze dwadzie-

Radomy I Wielki (miasto w pow. mieleckim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Radomyśl Wielki).

Stąd donosił królowi o ruchach umykającego nieprzyjaciela, i ruszył dalej do Radomyśla i Dąbrowy, aby kazać przysposobić statki do przeprawy podjazdów przez Wisłę pod Opatowem.

Radru (wieś w pow. lubaczowskim, w gminie Horyniec-Zdrój).

7 październik 1672 r. – miejsce bitwy podczas wyprawy Sobieskiego na czambuły tatarskie.

Rozwadow (dzielnica miasta Stalowa Wola).

Jan III Sobieski nadał w 1690 r. Rozwadowowi przywileje miejskie. Wzniesiono tu Sobieskiemu pomnik w trzysetną rocznicę nadania praw miejskich. Założono tutaj klasztor kapucynów, którzy trafili do Polski bezpośrednio dzięki Janowi III Sobieskiemu. Podtrzymuje się powstałe za czasów Jana III Sobieskiego tradycje, a w szczególności cytowana już tradycja tzw. Turków – Wielkanocnych Straży Grobowych.

Rzeszów (miasto w pow. rzeszowskim, stolica województwa podkarpackiego).

W marcu 1684 r. gościł w Rzeszowie król Jan III Sobieski, dziękując za udział rzeszowian w bitwie pod Wiedniem i biorąc udział we mszy św. w kościele o. Pijarów, odprawianej w intencji poległych.

Sanok (miasto powiatowe w powiecie sanockim, położone w dolinie Sanu).

Na frontowej ścianie zachodniej wieży kościoła p.w. Przemienienia Pańskiego znajduje się tablica upamiętniająca 250 rocznicę zwycięstwa pod Wiedniem o wymiarach 56,5x35cm. Na niej popiersie króla Jana III Sobieskiego, w górnych rogach daty 12.09.1683 i 12.09.1933, u dołu tablicy napis: „Jan III Sobieski król Polski 17.08.1629 – 17.06.1696 w 250 rocznicę zwycięstwa pod Wiedniem i ocalenia chrześcijaństwa od nawały tureckiej”.

Tyrawa Solna (wieś w pow. sanockim, w gminie Sanok u ujścia Tyrawskiego Potoku do Sanu).

W 1676 r. król Jan III Sobieski podpisał dokument potwierdzający prawa i przywileje popostwa w Tyrawie Solnej. Drewniana cerkiew p.w. św. Jana Chrzciciela wybudowana w 1837 r. jest obecnie użytkowana jako kościół rzymskokatolicki.

Wola Rzeczycka (wieś w pow. stalowowolskim, w gminie Radomyśl nad Sanem).

Według kolejnej legendy zwyczaj „Turków” pochodzi głównie z Woli Rzeczyckiej – zwanej od bardzo dawna Turkami. Otóż jeńcy Tureccy osiedleni w Woli Rzeczyckiej otrzymali chrzest z rąk radomyskiego proboszcza i za doznaną łaskę nawrócenia otrzymali przywilej służenia Chrystusowi poprzez coroczne trzymanie straży przy Jego grobie.

Wysocko (wieś w pow. jarosławskim, w gminie Laszki).

Aleja Lipowa – z czasów Jana III Sobieskiego, prowadziła od Pałacu w Wysocku do klasztoru w Moszczanach. Pałac już w XVII w. był ulubioną posiadłością królowej Marysieńki, żony Jana III Sobieskiego. Po śmierci męża, Marysieńka wyjechała do Rzymu, a dwór podupadł.

Kuźnia – murowana, pochodząca z XIX wieku wraz ze stajnią z tego okresu. Według legendy to właśnie w tym miejscu król Jan III Sobieski kazał podkuć konie ruszając na odsiecz Wiednia. W Wysocku rodzime dęby szypułkowe sadził zamiłowany ogrodnik król Jan III Sobieski. Dęby te przetrwały i rosną po dzień dzisiejszy.

migród (miasto w pow. trzebnickim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Żmigród).

Kaplica wybudowana w 1683 r. upamiętniała zwycięstwo Sobieskiego nad Turkami. Frontowa ściana kaplicy pozostała do dziś, w niej to za ołtarzem umieszczone było w srebrnej szkatule – serce hrabiego Henryka Hatzfeldta.

ołynia (wieś w pow. łąncuckim, w gminie Żołynia; siedziba gminy Żołynia).

Na polach wsi Żołynia, w pobliżu granicy z Białobrzegami, stoi kilkusetletnia sosna mająca ponad 300 lat i blisko 4 m w obwodzie. Według legendy w jej cieniu odpoczywał król Jan III Sobieski, kiedy z wojskiem podążał na odsiecz Wiednia zagrożonego przez Turków. W opracowaniach nazywana jest „sosną Sobieskiego”

WOJEWÓDZTWO MAŁOPOLSKIE

Miejsca związane z dziedzictwem Sobieskiego znajdują się w następujących powiatach: bocheńskim (1), chrzanowskim (4), dąbrowskim (1), gorlickim (2), krakowskim (8), miechowskim (1), nowosądeckim (6), nowotarskim (2), olkuskim (4), tarnowskim (1), wadowickim (2), wielickim (3). Razem jest to 35 miejscowości przedstawionych poniżej.

Alwernia (miasto w pow. chrzanowskim, siedziba miejsko-wiejskiej gminy Alwernia, nad rzeką Regulanką).

Zespół klasztorny o. Bernardynów wzorowany na włoskiej Alwernia. Bernardyni twierdzą, że zgodnie z kroniką klasztorną należy stwierdzić, że król Jan III Sobieski modlił się w klasztorze. Rekonstrukcja wydarzeń pozwala przypuszczać, że jeśli tak było to nastąpiło to w 1676 roku.

Babice (wieś w pow. chrzanowskim, w gminie Babice).

Lipowiec – dawny zamek biskupów krakowskich, zachowany w formie zakonserwowanej ruiny, zlokalizowany na wapiennym wzgórzu. Zamek w swych murach gościł 17 sierpnia 1683 roku, króla Jana III Sobieskiego, który zatrzymał się tutaj na odpoczynek podczas wyprawy na Wiedeń. Wydarzenie to upamiętnione jest wmurowaniem tablicy kamiennej, w sieni przejazdowej na dziedziniec, z okazji trzechsetnej rocznicy tej wizyty.

Bogoniowice (wieś w pow. gorlickim, w gminie Łużna).

Mieści się tu zabytkowy park. Wśród drzew parku dominują lipy – obwód najpotężniejszych z nich sięga sześć metrów. Na skraju parku znajduje się największy i najcenniejszy okaz – lipa z obwodem znacznie przekraczającym 6 metrów. Ponoć pod tym właśnie drzewem odpoczywał niegdyś król Jan III Sobieski.

Bydlin (wieś z XII wieku w pow. olkuskim, w gminie Klucze).

Dnia 27 lipca 1683 nocował tu Jan III Sobieski.

Czernichów (wieś w pow. krakowski, w gminie Czernichów).

Miejscowi mówią, że bardzo stare lipy, które tu i ówdzie spotkać można (np. w Rącznej, Wyźrale, Czernichowie) sadzono na trasie marszu wojsk Jana III Sobieskiego na Wiedeń.

D bie (obszar Krakowa wchodzący w skład Dzielnicy II Grzegórzki).

Jan III Sobieski był tu goszczony przez rajców miejskich obiadem przed wyruszeniem pod Wiedeń. Dąbie zostało włączone do Krakowa w 1911 r.

D bno (wieś w pow. nowotarskim, w gminie Nowy Targ, nad Dunajcem).

Jednym z najcenniejszych zabytków kościółka jest malowana chorągiew z XVI wieku, którą pozostawił w Dębnie Jan III Sobieski, wracając spod Wiednia po zwycięstwie nad Turkami.

Falkowa (wieś w pow. tarnowskim, w gminie Ciężkowice).

Rośnie tu Lipa według legendy związana nie tylko z Janem III Sobieskim ale także, co nad wyraz ciekawe, mająca dzięki temu niemal zbawienny wpływ na mieszkańców. Według legendy umęczone rycerstwo wraz ze swoim ukochanym i zwycięskim królem wracało spod Wiednia. Był to rok 1683. Właśnie przejeżdżali Górną Falkową koło Lipy. Lipa szerokolistna zauroczyła króla. Jan III Sobieski – król Polski odczuł serdeczne zaproszenie do odpoczynku w jej cieniu. Rozczuliła króla wielka gościnność i życzliwość mieszkańców ubogiej wsi. Chcąc podziękować z dobroć ziemi, mieszkańcom i Lipie, kapelan wojskowy w imieniu króla i rycerstwa poprosił Pana Boga o błogosławieństwo dla tej ziemi. W miejscu pod Lipą, z którego kapelan zanosił prośby do Boga i błogosławił wieś postawiony został krzyż.

Frydman (wieś w pow. nowotarskim, w gminie Łapsze Niżne).

Z dziejami wsi związana jest opowieść, która głosi że w 1683 roku przybył tu Jan III Sobieski wracając spod Wiednia. Wysłuchiwał nabożeństwa dziękczynnego w miejscowym kościele oraz ofiarował frydmańskiemu kościołowi cenne votum w postaci złotego krzyżyka wysadzanego brylantami.

Grojec (wieś w pow. chrzanowskim, w gminie Alwernia).

Przy skrzyżowaniu ul. Grojeckiej z ul. Jana III Sobieskiego stoi rzeźba-popiersie króla Jana. Napis głosi, że tędy 15 sierpnia 1683 roku szedł król Jan III Sobieski pod Wiedeń.

Huzary (szczyt górski na pograniczu Beskidu Niskiego i Beskidu Sądeckiego).

Nazwa tegoż szczytu nie jest w 100 % wyjaśniona. Ścierają się ze sobą dwie wersje, obie związane z militariami. Niektórzy twierdzą że z "Odsieczy Wiedeńskiej" wracał z husarią przez ten szczyt król Jan III Sobieski, a nazwa Huzary jest zniekształconą wersją słowa "husary".

Kraków (miasto położone nad Wisłą, stolica województwa. Jedno z najstarszych miast).

W **Kościele Mariackim** znajduje się kaplica Matki Boskiej Loretańskiej. Modlił się w niej Jan III Sobieski przed wyjazdem z Polski pod Wiedeń. 27 grudnia 1683 roku po zwycięskiej bitwie i po powrocie do Krakowa w świątyni król wysłuchał mszy św. i pozostawił w skarbcu część swoich trofeów. W 200 rocznicę bitwy wiedeńskiej na zewnętrznej zachodniej ścianie kościoła obok kaplicy loretańskiej wmurowano brązową płytę wyobrażającą Jana III Sobieskiego na koniu.

Sukiennice – dawne kramy kupieckie – tutaj 11 września 1883 roku, dwieście lat po zwycięstwie, prezydent Krakowa, otworzył wystawę pamiątek z czasów Jana III.

Collegium Maius – uczył się tutaj Jan III Sobieski. 2 lutego 1684 roku król złożył wizytę, witany przez rektora. Zachowały się wpisy monarchy i jego rodziny w słynnej „Księżce Królewskiej”. Monarcha wg XIX-wiecznej tradycji podarował „sygnet srebrny z napisem tureckim zdobyty pod Wiedniem od Kara Mustafy”. Przy grobie świętego Jana Kantego złożył dwa buńczuki tureckie. W ścianie celi Jana Kantego znajduje się okolicznościowa tablica mówiąca o tych darach. W muzeum UJ mamy stół z plakietami z blachy srebrnej wedle tradycji po Janie III Sobieskim. Ponadto jest tu portret królewski namalowany przez Jana Triciusa w 1677 roku oraz dwa kobierce tzw. polskie, związane odsieczą.

Kościół o. Karmelitów „Na Piasku” – Jan III Sobieski 15 sierpnia 1683 roku, przed wyprawą na Wiedeń modlił się przed cudownym wizerunkiem Matki Boskiej Piaskowej.

Kościół o. Dominikanów – przed odsieczą modlił się tutaj król o pomyślność w walce przy grobie św. Jacka i przed wizerunkiem Matki Bożej Różańcowej. Po wiktorii ufundowano nową kaplicę Matki Boskiej Różańcowej. W niej z okazji trzechsetlecia zwycięstwa złożono prochy matki i brata królewskiego. W klasztorze znajdują się także portrety matki i królewskiego brata, Marka.
Kościół p.w. św. Piotra i Pawła – również przed bitwą z Turkami modlił się w intencji pomyślności w walce król Jan III Sobieski.

Katedra na Wawelu – Jan III wraz z rodziną przybył do katedry wawelskiej, gdzie w 1675 został namaszczonej na króla. Tutaj 10 sierpnia 1683 roku wysłuchał mszy św. pontyfikalnej oraz modlił się przy grobie św. Stanisława.

15 września 1683, tj. w trzy dni po bitwie przybył do Krakowa posłaniec królewski. Wręczył królowej słynne strzemię wielkiego wezyra Kara Mustafy. Zawieszono je przy cudownym Krzyżu św. Królowej Jadwigi. Obecnie znajduje się w Muzeum Katedralnym, a przy ołtarzu jego kopia. 23 grudnia 1683 Jan III stanął osobiście w murach Krakowa. 24 grudnia 1683 Jan III odwiedził świątynię wawelską. Wtedy złożył przy grobie św. Stanisława wielką chorągiew zdobytą pod Wiedniem. Zgodnie z wielowiekowym obyczajem zawieszono ją przy konfesji św. Stanisława. Na pamiątkę odsieczy wiedeńskiej oraz złożenia tureckiej chorągwi kapituła krakowska sprawiła marmurową tablicę opiewającą chwałę Jana III Sobieskiego, wmurowaną w 1685 roku w ścianę transeptu katedry przy południowym wyjściu ze świątyni.

W Krakowie odbył się symboliczny pogrzeb Jana III Sobieskiego. Miało to miejsce 15 stycznia 1734 roku. Po uroczystym nabożeństwie w Katedrze trumny Jego i rodziny złożono w krypcie Wazów.

W połowie XVIII stulecia Michał Kazimierz Radziwiłł ufundował Janowi III Sobieskiemu i Marysieńce pomnik w arkadach zachodniej ściany ambitu Katedry. W 1883 w trakcie obchodów dwusetnej rocznicy odsieczy wiedeńskiej Jan Matejko ofiarował papieżowi obraz „Sobieski pod Wiedniem” (a w Krakowie zostawiono kopię wykonaną przez Józefa Hakowskiego).

Krynica-Zdrój (miasto w pow. nowosądeckim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Krynica-Zdrój).

Z ujęciem wody „Królowa studzienka” wiąże się legenda. Sam król Jan III Sobieski, wracając spod Wiednia, miał zatrzymać się w tym miejscu na popas. To historyczne źródelko zostanie zagospodarowane dla celów turystycznych, stwarzając przy tym dodatkowe miejsce poboru cennej wody mineralnej.

Łobzów (wieś w pow. olkuskim, w gminie Wolbrom).

Miasto niszczone za czasów Sobieskiego z pałacem lubianym przez króla, co prawdopodobnie znalazło swój oddźwięk w wyglądzie pałacu w Wilanowie.

Tu witano **Bonę Sforza**, **Annę Austriacką** i wiele innych znakomitych osobistości. Niestety, podczas potopu szwedzkiego pałac został obrabowany i spalony. Odbudował go król Jan III Sobieski. To tu właśnie był postawiony namiot **Wielkiego Wezyra**, gdzie Jan III Sobieski przed wyprawą na Wiedeń skoncentrował ponad **22 tysiące wojska**. To właśnie ten pałac posłużył mu za wzór dla rezydencji w Wilanowie.

M cina Wielka (wieś w pow. gorlickim, w gminie Sękowa).

Ze starych podań wynika, że Jan III Sobieski miał osadzać tu wysłużonych żołnierzy z prawem do wydobywania oleju skalnego.

Miechów (miasto w pow. miechowskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Miechów).

Legenda mówiąca o tym jak na olbrzymim kamieniu młyńskim siedział Jan III Sobieski odpoczywając w trakcie wyprawy wiedeńskiej. Opowieść nie ma pokrycia w faktach historycznych, ale dodaje uroku temu miejscu.

Muszyna (miasto w pow. nowosądeckim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Muszyna).

1683 roku wracające spod Wiednia zwycięskie wojska polskie prowadzone przez hetmana Stanisława Jabłonowskiego przekroczyły w okolicach Muszyny (Przełęcz Tylicka) granice państwa polskiego, zaś dowodzący nimi Jan III Sobieski przez Lubowlę i Piwniczną udał się do Starego Sącza.

Niepołomice (miasto w pow. wielickim, położone nad Wisłą na skraju Puszczy Niepołomickiej).

Tak jak i inni królowie polski bywał tu Jan III Sobieski.

Nowy Sącz (miasto na prawach powiatu, siedziba ziemskiego powiatu nowosądeckiego).

6 grudnia 1683 r. witano go przed ratuszem i na zamku w Nowym Sączu, gdzie odbierał hołdy w otoczeniu rodziny – Marysieńki i królewicza Jakuba, który towarzyszył mu w wyprawie.

Nowy Wiśnicz (miasto w pow. bocheńskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Nowy Wiśnicz).

Dokument potwierdzający pozwolenie na lokowanie Wiśnicza wydany przez Jana III Sobieskiego w dniu 12 kwietnia 1676 r.

Olkusz (miasto w pow. olkuskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Olkusz).

Jan III Sobieski przybył do grobu 13 sierpnia 1683 r. prosić świętego o zwycięstwo pod Wiedniem, a w drodze powrotnej na znak wdzięczności za Victorię ofiarował tureckie buńczuki.

Paczków (wieś w pow. krakowskim, w gminie Krzeszowice).

W lasach koło Paczkowa jeszcze w 1914 r. był kamień z wykutym napisem „Na tym kamieniu odpoczywał król Jan III Sobieski kiedy polował tutaj na lisy”.

Pieskowa Skała (osada na terenie wsi Sułoszowa, powiat krakowski).

Dnia 28 lipca 1683 przybył tu Jan III Sobieski.

Piwniczna-Zdrój (miasto pow. nowosądeckim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Piwniczna-Zdrój).

Przebiegał tędy szlak królewski, którym powracał z odsieczy wiedeńskiej Jan III Sobieski.

Przydonica (wieś w pow. nowosądeckim, w gminie Gródek nad Dunajcem).

Miejscowa tradycja głosi, że było to dawno temu, a Król Jan III Sobieski szedł z wojskami na południe, z odsieczą chrześcijańskiemu Wiedniowi. Szedł i modlił się także w przydonickiej, wtedy 150-letniej świątyni. W powrotnej drodze zatrzymawszy się podarował dla tego kościoła – jako wota za wiedeńską Victorię obraz madonny z dzieciątkiem w gaju różanym.

Rabsztyn (wieś w pow. olkuskim, w gminie Olkusz).

Od 1680 roku dożywotnio urząd starosty w Rabsztynie sprawuje wdowa Katarzyna Radziwiłł z domu Sobieska, czyli rodzona siostra króla Jana III Sobieskiego.

Rączna (wieś w pow. krakowskim, w gminie Liszki).

Jan III Sobieski po mniej więcej 15 km od momentu wyruszenia z Krakowa na odsiecz Wiedeńską zatrzymał się na wzgórku w Rącznej na krótki odpoczynek. Mieszkańcy Rącznej twierdzą nawet, że gościli Króla obiadem. Znakiem tego ma być "kapliczka Sobieskiego na Wielkiej Drodze". Podczas jej odnowy w 1949 r. zostało odnalezione szklane naczynie a w nim dokument podpisany przez samego Sobieskiego. Nie wiadomo dokładnie czy kapliczka stała już podczas przemarszu wojsk króla Jana III na Wiedeń w 1683 roku czy też została wzniesiona na jego pamiątkę.

Sitowiec (gmina Niepołomice, powiat wielicki).

W pobliżu leśniczówki Sitowiec rośnie dąb – pomnik przyrody, zwany "Dębem Batorego". Stanowi on cenną pamiątkę związaną z legendą o królu Stefanie Batorym. Pod tym drzewem 150 lat później odpoczywać miał również król Jan III Sobieski.

Skawina (miasto w pow. Krakowskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Skawina).

W 1683 r. miasto stało się punktem zbornym husarii polskiej, udającej się pod Wiedeń. Przeglądu wojsk na rynku skawińskim dokonał sam król Jan III Sobieski.

Sosnowice (wieś w pow. wadowickim, w gminie Brzeźnica).

W drewnianym kościółku z XVI w, w ołtarzu głównym umieszczony jest obraz Najświętszej Panny Marii. Miejscowa tradycja głosi, że u Jej stóp modlił się, idący na Wiedeń, król Sobieski. Na pamiątkę tego wydarzenia postać króla została wyryta w kamieniu i umieszczona w tzw. Babińcu Legenda.

Stary Sącz (miasto w pow. nowosądeckim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Stary Sącz).

W 1683 r. król Jan III Sobieski po bitwie pod Wiedniem w drodze powrotnej do domu postanowił pokłonić się szczątkom księżnej Kingi; tu spotkał się z Marysieńką Sobieską i podarował Klaryskom zdobyty na Turkach sztandar do dziś przechowywany w klasztorze.

Tenczynek (wieś w pow. krakowskim, w gminie Krzeszowice).

Król Jan III Sobieski zatrzymał się tutaj wracając spod Wiednia i kosztował tenczyńskich rarytasów. Kamienna tablica na budynku ufundowana w 1933 roku przez mieszkańców ziemi chrzanowskiej w rocznicę 250-lecia pobytu w tym miejscu króla.

Wieliczka (miasto powiatowe w pow. wielickim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej).

Obok kościoła p.w. św. Klemensa w Wieliczce znajduje się dzwonnica zaprojektowana przez włoskiego architekta Pellegriniego, ufundował ją Jan III Sobieski po zwycięstwie nad Turkami.

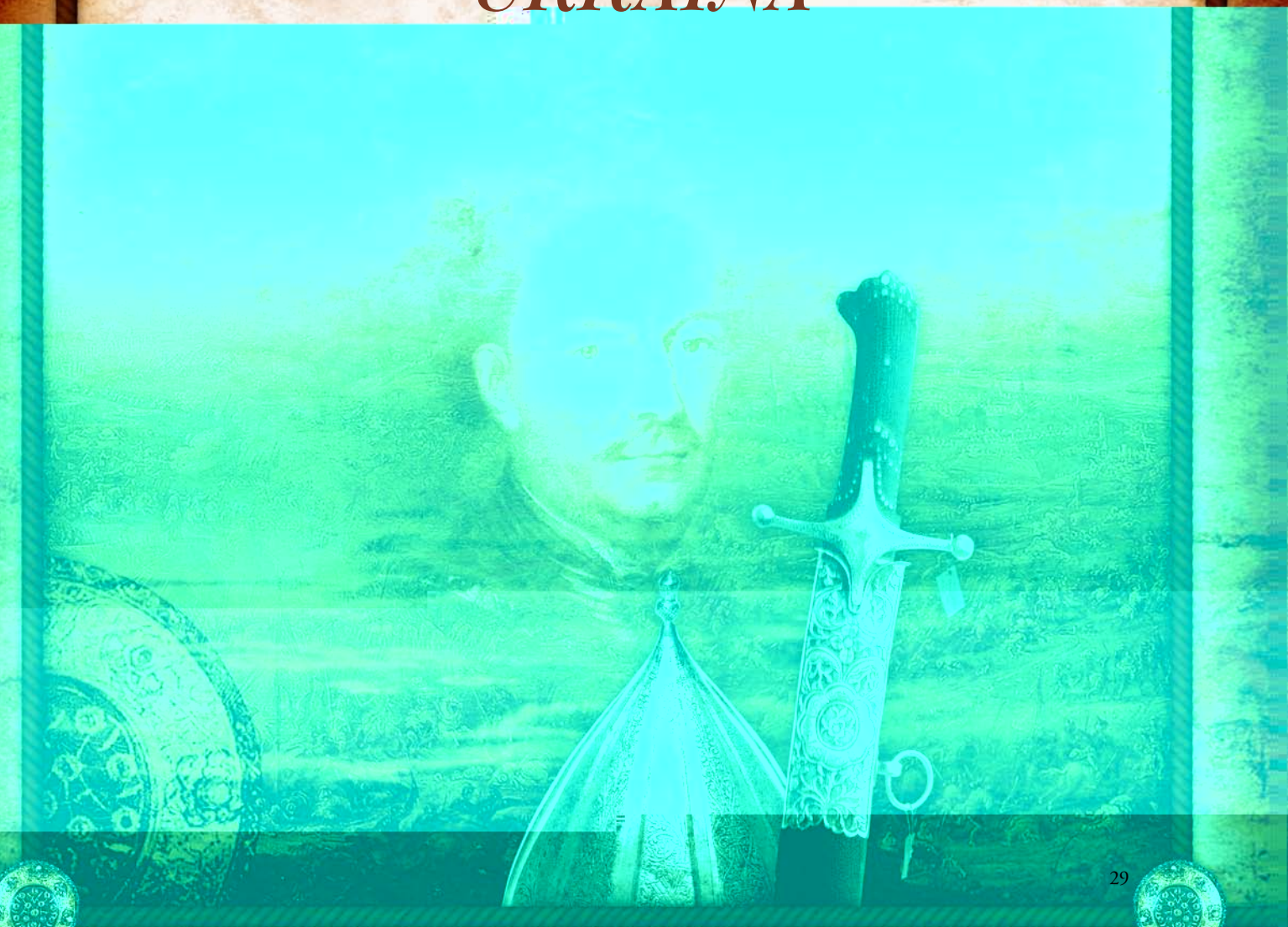
Wyrań (wieś w pow. wadowickim, w gminie Brzeźnica).

Miejscowi mówią, że bardzo stare lipy, które tu można spotkać (np. w Rącznej, Wyźrale, Czernichowie) sadzono na trasie marszu wojsk Jana III Sobieskiego na Wiedeń. Pomiędzy 15-16 sierpnia 1683 roku wojska Sobieskiego maszerowały przez okolicę Kaszowa, w szczególności Wyźrału.

Żarki (wieś w pow. chrzanowskim, w gminie Libiąż).

Żarki – Góra Laskowiec. Lipa "Baba" 629 lat. W roku 1954, drzewo uzyskało statut pomnika przyrody, jego obwód wynosił 4,5 metra a wysokość 18 metrów. Według legendy w 1683 roku nocował pod jej konarami król Jan III Sobieski, ciągnący z wojskiem na odsiecz Wiedniowi.

UKRAINA

OBWÓD CZERNIOWIECKI

Chocim (miasto w rejonie chocimskim, nad Dniestrem).

Rzeczypospolitej trudno było się pogodzić z postanowieniami zawartego w 1672 r. traktatu buczackiego, dlatego już w następnym roku rozpoczęto przygotowania do zbrojnej rozprawy z Turcją. Zdołano zmobilizować 45-tysięczną armię złożoną z wojsk koronnych i litewskich pod dowództwem hetmana Jana Sobieskiego, a głównym celem ataku stał się Chocim, pod którym skoncentrowane były liczące 30 tys. ludzi główne siły armii tureckiej pod dowództwem Hussejna paszy. Tu właśnie rozegrała się słynna bitwa chocimska. Główne siły Sobieskiego przepłynęły się przez Dniestr pod Łuką w październiku 1673 r. i ruszyły na zachód przekraczając granicę mołdawską. Spieszono się aby nie dopuścić by pod Chocim dotarł stojący pod Cecorą Kapłan basza z posiłkami tureckimi. Jednocześnie, na wieść o zbliżaniu się wojsk Sobieskiego, z tureckiego obozu pod Chocimem zbiegł ówczesny gospodar mołdawski Stefan Petryczewski z swoimi liczącymi 1,5 tys. ludzi oddziałami i zajął Suczawę, wsparty przez wydzielone oddziały polskie. Główne siły Sobieskiego tymczasem przez Żuczki i Bojan od południa dotarły do Chocimia i w dniu 9 listopada stanęły pod obozem Turków, którzy bronili się w starych okopach wojsk Chodkiewicza. Siły obu stron były dość wyrównane i liczyły po ok. 30 tys. żołnierzy. Równowagę tę nieco zachwiało przejście do obozu polskiego Wołochów z ich hospodarem. Już następnego dnia polska artyleria, dowodzona przez gen. Marcina Kątskiego rozpoczęła ostrzał pozycji tureckich. Główny atak wojsk Rzeczypospolitej, wspartych przez Mołdawian i Wołochów nastąpił w dniu 11 listopada. Rozpoczął się od udanego ataku polskiej piechoty na obsadzone przez Turków wały. Atakująca piechotę turecka jazda została z kolei zmieciona przez polską husarię, dowodzona przez wojewodę ruskiego Stanisława Jabłonowskiego, która wdarła się do obozu nieprzyjaciela. Turcy rzucili się do panicznej ucieczki przez most na Dniestrze, który załamał się pod ich ciężarem. Armia turecka została całkowicie rozbita, a Hussejn pasza z jej liczącymi ok. 5 tys. ludzi niedobitkami schronił się w Kamieńcu, ścigany przez Mołdawian. Polskie straty w bitwie wyniosły ok. 2 tys. żołnierzy. Wspaniałe zwycięstwo pod Chocimem, które w następnym roku przyniosło hetmanowi Sobieskiemu przyniosło koronę polską, nie zostało jednak w pełni wykorzystane. Zabrakło bowiem determinacji by zaangażować w kampanię większe siły militarne i odebrać osłabionej Turcji Mołdawię, choć wojskom polskim udało się na krótko opanować mołdawską stolicę – Jassy. Turcy bowiem, otrząsnąwszy się po klęsce przegnali słabe oddziały polskie z Mołdawii a latem 1674 r. odebrały im Chocim. Tak więc, pomimo chocimskiego zwycięstwa, na pograniczu mołdawskim zachowane zostało status quo, a Podole

pozostało w granicach Turcji aż do pokoju karłowickiego w 1699 r., kiedy to przywrócono polsko-turecką granicę na Dniestrze.

Zamek – najcenniejszy obiekt zabytkowy Chocimia, wraz z otaczającymi go fortyfikacjami bastionowymi jest niezwykle cennym zabytkiem budownictwa obronnego, którego wartość podwyższają wiążące się z nim ważne wydarzenia historyczne oraz niezwykle walory krajobrazowe. Zamek jest położony o ok. 2 km na północ od centrum miasta, tuż nad brzegiem Dniestru, na skalistym cyplu, pomiędzy rzeką a ujściem niewielkiego potoku, na terenie dawnego wczesnośredniowiecznego grodziska.

Czerniowce (miasto w rejonie czerniowieckim nad Prutem).

Najprawdopodobniej nie raz przechodził i przejeżdżał tędy Jan III Sobieski, a to ze względu na wojny toczne o Mołdawię od 1683 aż do śmierci. To co wiemy z pewnością, to fakt, że Sobieski był tu dwa razy, tj. w 1687 oraz w 1691 r. Natomiast prawdopodobnie jest że był tutaj (może nawet kilkakrotnie) pomiędzy tymi datami, co można by starać się rekonstruować na podstawie zapisów dotyczących wypraw na Mołdawię, o których także wspominam.

Wołoka (wieś w rejonie hlibockim).

Duża wieś w pobliżu Czerniowiec, zamieszкана w zdecydowanej większości przez ludność rumuńską. Przy szosie łączącej ją z Czerniowcami znajduje się stara studnia-kapliczka, która niegdyś nosiła nazwę studni Sobieskiego, który ciągnął tędy kilkakrotnie podczas swych wypraw na Mołdawię. Obecnie odnowiona studnia-kapliczka nosi imię najwybitniejszego hospodara mołdawskiego Stefana Wielkiego. Obok umieszczono poświęconą mu tablicę pamiątkową.

OBWÓD TARNOPOLSKI

Obwód tarnopolski obejmuje następujące rejony:

Brzeżański, Barszczewski (borszczowski), buczacki, czortkowski, husiatyński, kozowski, krzemieniecki, łańowiecki, monasterzyński, podhajecki, podwołoszycki, szumski, trembowelski, tarnopolski, zaleszczycki, zbaraski, zborowski.

Opracowane miejscowości związane z Sobieskim znajdują się w następujących rejonach: borszczowskim, buczackim, czortowskim, podhajeckim, trembowelskim, tarnopolskim, zbaraskim i zborowskim. Jest ich 19. Przedstawione zostaną zgodnie z kolejnością alfabetyczną rejonów do których przynależą.

Brze any (miasto na Podolu w rejonie brzeżański).

Król Jan III w r. 1677 nadał temu miastu przywilej na jarmarki. Stary zamek obrócono na koszary i browar, kaplicę z grobami Sieniawskich poddano restauracji w XIX wieku.

Buczacz (miasto położone nad rzeką Strypą w rejonie buczackim).

Najbardziej znane wydarzenia w dziejach Buczacza nastąpiły w 1672 r. Potężna armia turecka sułtana Mahometa (Mehmeta) IV, po zdobyciu Kamieńca Podolskiego rozpoczęła marsz w głąb Rzeczypospolitej i dotarła pod Buczacz, oblegając miasto. Zamek buczacki, co prawda, pozostał w granicach Rzeczypospolitej, jednak stał się twierdzą pograniczną, będąc obiektem tureckiej agresji. W 1675 r. warownię obległ Ibrahim Szyszman. Obrońców uratowała wiadomość o zbliżającej się odsieczy króla Jana III, co spowodowało odwrót Turków. Jednak już w następnym roku kolejny najazd turecki, tym razem pod dowództwem Ibrahima Szejtana, spowodował spustoszenie miasta i zniszczenie zamku.

W 1687 r. król Jan III Sobieski wraz ze swym wojskiem rozłożył obóz pod Buczaczem, zwołał tu radę wojenną i stąd wyruszył pod Kamieniec Podolski, który później bezskutecznie oblegał.

W r. 1687 stał tutaj król Jan obozem i zwoływał zebrania rady wojennej, aby obmyślić plan odzyskania Kamieńca, w których za zezwoleniem senatorów i królewicz Jakub brał udział. W tym czasie przybył goniec i przyniósł wiadomość o szczęśliwym powodzeniu na Morei, drugi zaś posłaniec o zwycięstwach ks. Lotaryńskiego nad Turkami we Węgrzech. Uradowany król kazał zaraz odśpiewać Te deum, powierzył za zgodą hetmanów zdobywanie Kamieńca królewiczowi i ruszył z całym dworem do Jazłowca.

Z zamku buczackiego, który wielokrotnie był niszczone przez Turków i Tatarów, pozostały ruiny. Stosunkowo niedaleko od zamku, w pd.-zach. części miasta, przy szosie wylotowej w kierunku Złotego Potoku i Kołomyi (ul. S. Bandery), rośnie potężna, bardzo sędziwa lipa, zwana Lipą Mahometa lub Złotą Lipą. Drzewo jest cenną pamiątką historyczną, bowiem to właśnie pod nią zawarto słynny traktat w Buczaczu w 1672 r., który w imieniu Turcji podpisał tu sułtan Mahomet IV. Lipa, stanowiąca również pomnik przyrody, ma gruby, pokrytym gruzłami pień i silnie rozrośnięte konary, podparte od dołu, aby zapobiec ich obłamaniu. Inną pamiątką historyczną w Buczaczu jest źródło Sobieskiego, upamiętniające kilkakrotny pobyt Jana III w mieście. Jest to obmurowane ujęcie wody, z pamiątkową tablicą, znajdujące się niedaleko kościoła (ul. Hałycka).

Czortków (miasto na Podolu w rejonie czortkowskim).

Kościół św. Stanisława zbudowany dla sprowadzonych w 1600 roku do Czortkowa, Ojców Dominikanów. Ten ogromny kościół chyba niczym nie ustępuje swoją architekturą katedrze we Lwowie. W 1683 roku przebywał tutaj król Jan III Sobieski.

Glinna (wieś w rejonie brzeżański).

Król Jan III Sobieski utrzymywał tu piękną stadninę, nad którą, jak nad wszystkimi stadninami królewskimi, miał nadzór dworzanin i towarzyszy broni jego Marek Matczyński.

Jagielnica (wieś w rejonie czortkowskim).

Zamek Lanckorońskich. W 1672 kiedy na mocy Traktatu Buczackiego Jagielnica wraz z całym Podolem przyznana została Turcji twierdza, poddała się Turkom lecz gdy ich główne siły ruszyły dalej na zachód, polska załoga rzuciła się na tureckie straże i wycięła je w pień. Później Turcy powrócili i uczynili nawet czasowo zamek rezydencją baszy, jednak na skutek stałego nękania przez oddziały polskie zmuszeni byli w 1683 r. Jagielnicę opuścić. W 1687 r. na zamku gościł powracający spod Kamieńca król Jan III Sobieski.

Jazłowiec (wieś na południe od Buczacza w rejonie buczackim) .

W r. 1672 Turcy, zagarnąwszy Podole, opanowali miasto osadzili na zamku baszę, a kościoły zamienili na meczety. Król Jan III Sobieski postanowił ich wyprzeć i w r. 1684 wyruszył na wyprawę w towarzystwie królowej i synów, z licznym i świetnym dworem. Stanąwszy tu król 24 sierpnia zaraz nazajutrz fortecę oblec kazał, potężnie z dział ognia dawać i szturmować. Co widząc Turcy, że żadnym sposobem obronić się nie mogli, pod wieczór o miłosierdzie prosili, "wywiesiwszy białą chorągiew, a za

teren po podpisaniu kapitulacji nazajutrz rano wyszli, broń pod nogi królestwa złożyli, i do Kamieńca konwojowani; z tych jednak 90 zostało przy polskim wojsku.

W cztery dni potem odbył król przegląd wojska i pociągnął dalej pod Żwaniec, mając zamiar zająć się Mołdawią. Wyprawa nie powiodła się jednak i Jan III Sobieski cofnął się w listopadzie w granice Polski, ścigany przez Tatarów aż do Czortkowa. W r. 1687 rozłożył się król znowu obozem pod Jazłowcem, oczekując na skutek wyprawy kamienieckiej swojego syna Jakuba. Oczekiwanie trwało wiele dni. Wojsko musiało nieustannie czuwać wokół zamku, gdyż snujący się Tatarzy wzbudzali przerażenie. Tymczasem po bezowocnych usiłowaniach zdobycia Kamieńca przybył Jakub Sobieski 12 września.

Krasnopuszcza (wieś w rejonie brzeżański).

Początek miejscowości wiąże się powstaniem tu klasztoru bazylikańskiego, ufundowanego wg miejscowej tradycji przez króla Jana III Sobieskiego na miejscu chatki pustelnika, który udzielił monarsze schronienia, gdy ten zabłądził podczas polowania. Według innych danych monaster powstał znacznie wcześniej, bo już w 1609 r., lub też został ufundowany przez ojca króla – Jakuba Sobieskiego w 1 poł. XVII w. Istniejąca tu niegdyś drewniana cerkiewka z czasów fundacji monasteru, z cennym ikonostasem z czasów króla Jana III, spłonęła w 1894 r. Klasztor istniał do II wojny światowej, do tego czasu przechowywano też w nim XVII-wieczne portrety króla i jego żony Marysieńki. Po 1945 r. monaster i cerkiew klasztorną zamknięto, a w pomieszczeniach klasztoru umieszczono szpital dla nerwowo chorych. W l. 90-tych XX w. cerkiew zwrócono wiernym, a swą działalność wznowił też klasztor bazylikański.

Klasztor bazylianów – położony jest na zach. skraju wsi, o 2 km od szosy z Brzeżan do Pomorzan, na końcu otoczonej lesistymi wzgórzami dolinki. Do II wojny światowej w pobliżu klasztoru istniało kilka kamiennych słupów z wyrytymi napisami na cześć króla Jana III i jego synów Jakuba i Ludwika. Niektóre z nich w okolicznym lesie podobno zachowały się do dziś.

Krzywcze (wieś na Podolu, w rejonie borszczowskim)

Zamek zbudowany został w 1639 roku przez rodzinę Kąckich na wysokim wzgórzu. W swojej historii wielokrotnie zamek był zdobywany przez wojska tureckie, tatarskie czy kozackie lecz zawsze zostawał ponownie remontowany. W 1648 roku zamek jest w rękach kozackich, w 1672 – tureckich a ci przekazują go Tatarom. W 1675 obsadził go załogą król Jan III Sobieski, później jednak się wycofał. W latach 1684-99 Krzywcze służyło okresowo jako baza polskich działań przeciwko kamieńcowi Podolskiemu. W 1687 polska chorągiew zaskoczona przez wojska tureckie stawiała im dzielny odpór w zamku. Zachowały się ruiny zamku z piwnicami, murem i basztami.

Mogielnica (wieś w rejonie trembowelskim).

Tędy ciągnął Sobieski z wojskiem w r. 1673 na wyprawę chocimską i tutaj miały się dołączyć do wojsk koronnych wojska litewskie.

Okopy wi tej Trójcy (dawna twierdza i miasto na Ukrainie, nad Dniestrem, u ujścia Zbrucza, w obwodzie tarnopolskim, w rejonie borszczowskim).

Wieś Okopy Świętej Trójcy, będącej niegdyś twierdzą i miastem, jest położona u ujścia Zbrucza do Dniestru przy szosie z Mielnicy Podolskiej do Żwańca. Miejscowość powstała jako warowny obóz, założony w 1692 r. przez hetmana wielkiego koronnego Stanisława Jabłonowskiego na polecenie króla Jana III Sobieskiego, dla stworzenia bazy do militarnych działań mających na celu blokowanie zajętego przez Turków Kamieńca Podolskiego i ich wypadów przeciwko Rzeczypospolitej. Budowa warowni, pomimo nieustannego nękania przez Turków, została zakończona w ciągu sześciu tygodni, podczas których wojsko sypało szańce i budowało umocnienia. Przypuszcza się, że autorem projektu całości założenia mógł być znakomity architekt tamtych czasów Tylman z Gameren. Po podpisaniu pokoju z Turcją w 1699 r. i odzyskaniu Kamieńca warownia straciła znaczenie militarne, jednak załogę wojskową utrzymywano tu do końca I Rzeczypospolitej.

Kościół – przy szosie w centrum miejscowości, w połowie odległości pomiędzy obu bramami, wznoszą się ruiny kamiennego kościoła p.w. Św. Trójcy, fundowanego w 1693 r. przez króla Jana III Sobieskiego, wzniesionego jednocześnie z twierdzą i remontowanego w 1749 r.

Olejów (wieś i gmina w rejonie zborowskim, w dorzeczu Dniestru nad rzeką Łopuszanką).

O 12 km na pn.-wsch. od Zborowa przy szosie do Załoziec nad rzeką Łopuszanką położona jest duża wieś Olejów. W XVII w. miejscowość należała do dóbr Sobieskich, a król Jan III miał tu swój zameczek myśliwski. W dolinie Łopuszanki, nad istniejącym tu niegdyś stawem, zachowały się mające być pozostałością dawnego zameczku Sobieskich ślady wału, fosi oraz istniejących w ich obrębie zabudowań.

Podhajce (miasto w rejonie podhajeckim).

Pokój andruszowski, zawarty z Moskwą, zwrócił uwagę Turcji. Ponadto poddanie się hetmana Doroszeńki pod opiekę imperium otomańskiego ośmieliło Turcję do napaści na Polskę hord tatarskich, które w r. 1667 podeszły aż po granice Podola. Król Jan Kazimierz wobec tej sytuacji był prawie bezradny – brak mu było pieniędzy, wojska, animuszu. Jak można wyczytać w książce wydanej na pamiątkę 250l-lecia bitwy pod Wiedniem (Ślady Króla Jana III Sobieskiego w kraju naszym) „ W tej sta-

nowczej chwili zastąpił Sobieski, wówczas marszałek i hetman w. kor., nieszczęśliwej ojczyźnie i skarb i armią, i uratował ją od strasznej klęski”. Za pożyczone w zastaw za Gliniany zebrał 12.000 wojska, zaopatrzył zamki, poobsadzał żołnierzami główne szlaki i przeprawy przez rzeki. Sam (towarzyszyło mu jedynie 3 000 żołnierzy) błyskawicznymi marszami udał się z Glinian pod Tarnopol i dalej na południe a stamtąd pospieszył na południe do Kamieńca, po to by doprowadzić tu właśnie do wielkiej bitwy z zamiarem zniszczenia armii ordy. Tatarzy jednak zamiast na Kamieniec, zwrócili się na północ i po zniszczeniu dóbr Sobieskiego w Zborowie i Złoczowie ruszyli na Pomorzany. W chwili gdy Sobieski zorientował się że wpadło w zasadzkę dokonał niebywałego manewru – z całym wojskiem którym miał przez 6 dni przebyć całe Podole – od Kamieńca pod Podhajce gdzie okopał się w oczekiwaniu na przebycie wroga. Sobieski 28 września pisał jeszcze z pod Kamieńca do żony, a dnia 4. października donosił jej już o szczęśliwym przybyciu pod Podhajce.

Nazajutrz, tj. 5 października obóz Podhajcki Sobieskiego został otoczony przez znaczne wojska nieprzyjaciela. Niektóre dane mówią od 150.000 Tatarów i 20.000 Kozaków. Do 21 października odpierał Sobieski szturmy. Ściągnął chłopów z okolicy i przeszkolił ich do walki podjazdowej (np. kradli Tatarom tabuny koni, napadali na śpiących, uciekali przed nimi i wciągali ich w wykopane wcześniej doły przykryte słomą, gałęziami, itd.) . Nie wiadomo jak długo wystarczyło by sił żołnierzom Rzeczypospolitej pewne jest natomiast że zawarto układ dzięki któremu Sobieski zyskał sławę której się nie spodziewał (jest dość prawdopodobne że Tatarów skłonił do układów fakt, że Ivan Si(e)rko napadł ze swoimi kozakami na Krym przez co zasiał ferment nie tylko wśród Tatarów ale także wśród wojsk Doroszenki. W wyniku układów Doroszenko poddał się i zaprzysiągł wierność królowi. Sułtan podpisał pokój chociaż jeszcze niedawno spodziewał się zgnieść w proch Rzeczypospolitą. Było to pierwsze z tych zwycięstw, które zjednały Sobieskiemu sławę największego wodza swego czasu. Jak można wyczytać w wielu publikacjach Europa zabrzmiała podziwem genialnego wodza, "stokroć większego głową, niż ramieniem",

To właśnie po bitwie pod Podhajcami Sobieski napisał najbardziej znany list do Marysieńki zaczynający się od słów "Jedyna duszy i serca pociecho, najśliczniejsza i najwdzięczniejsza Marysieńko, dobrodziejko moja”.

W r. 1687 ciągnął Sobieski już jako król powtórnie do Podhajec. Król rozłożył obóz powyżej miasta i wypocząwszy dzień jeden, ruszył d. 19 sierpnia dalej w drogę do Buczacza”.

Tarnopol (miasto obwodowe nad rzeką Seret – dopływ Dniestru).

W r. 1667, zbierając wojsko na wyprawę przeciwko Tatarom, przerzucił Sobieski obóz w dwóch dniach spod Lwowa pod Tarnopol i zatrzymawszy się tu dłuższy czas, ruszył potem pod Kamieniec. Tarnopol odziedziczył królewicz Jakub Sobieski.

Trembowla (miasto rejonowe w rejonie trembowelskim, nad Seretem).

Sobieski, oceniając ważność strategicznej pozycji Trębowli, często tu, jako hetman i król, zakładał obozy. Tak w r. 1670 stał dłuższy czas obozem pod miastem, strzegąc szlaku tatarskiego, a jego tu obecność powstrzymała nieprzyjaciół od napadu.

W r. 1674 wyruszył stąd na pierwszą wyprawę po obraniu królem, w której opanował prawie całą Ukrainę. Wartość Trębowli wzrosła od czasu zajęcia przez Turków Kamieńca Podolskiego w 1672 r. Jan III Sobieski pragnąc ciągle wydrzeć Kamieniec z rąk tureckich, zakładał pod Trębowlą stałe obozy, na które narzekała. Zamek trębowelski, rozsypał się w gruzy pozostały tylko zewnętrzne mury i wały ziemne.

Ułaskowce (wieś w rejonie czortkowskim).

Według miejscowej tradycji u zakonników mieszkających w pieczarze na zboczu doliny Seretu spowiadali się żołnierze Sobieskiego podczas pochodu na Chocim.

U cie Biskupie (wieś w rejonie borszczowskim).

W trzy dni po oswobodzeniu się z oblężenia tatarskiego pod Podhajcami, dnia 24 października 1667 r., stał już Sobieski obozem pod miasteczkiem, o 14 mil od Podhajec. Stąd wydał uniwersał, uwiadamiający szlachtę o zawartych pod Podhajcami układach i o odwrocie Tatarów i Kozaków.

Zbara (miasto rejonowe w rejonie zbarskim).

Obrona Zbaraża została przeprowadzona w dniach do 10 lipca lub w okresie od 16 lipca do 22 sierpnia 1649 r. Twierdzy Zbaraż broniono podczas powstania Chmielnickiego przez 16-tysięczną załogę polską wraz z chorągwiami Wiśniowieckiego i jednym oddziałem piechoty niemieckiej. Głównym dowódcą był wojewoda ruski – książę Jaremi Wiśniwiecki. W obozie obecny był starosta krasnostawski Marek Sobieski. Podczas walki wyróżnił się młody starosta jaworowski Jan Sobieski przyszły król. Niektórzy historycy, nieco bałamutnie, przypisują mu nawet kluczową rolę w opanowaniu paniki, jaka wybuchała w polskich szeregach.

Zborów (miasto w rejonie zborowskim).

Na przeł. XVII i XVIII w. Zborów przeszedł we władanie Sobieskich z niedalekiego Złoczowa i prawdopodobnie uzyskał wówczas prawa miejskie. W 1627 r. Jakub Sobieski, ojciec króla, ufundował tu parafię katolicką. W dniach 15-16 sierpnia 1649 r. Jan Kazimierz, ciągnący na odsiecz oblężonemu Zbarażowi, stoczył pod Zborowem bitwę z Kozakami i Tatarami. W zaciętym boju, w którym zginęło

łącznie kilka tysięcy zabitych z obu stron, odznaczył się młody Jan Sobieski, przyszły król, który przeszedł tu chrzest bojowy. W późniejszych latach Zborów kilkakrotnie pustoszony był przez Tatarów: w 1667, 1669, 1672, 1675 i 1688 r. Po tym ostatnim najeździe ówczesny właściciel miasta król Jan III Sobieski w 1689 r. odnowił prawa miejskie i nadał nowe przywileje, aby umożliwić odbudowę zniszczonych.

Kościół p.w. św. Anny – w kościele znajdował się niegdyś otoczony kultem obraz Matki Boskiej Zborowskiej. Według miejscowej tradycji miał to być ofiarowany przez króla Jana III Sobieskiego obraz, który monarcha zabierał ze sobą na wyprawy wojenne. Cudowny wizerunek, zabrany do Polski przez ostatniego zborowskiego proboszcza w 1945 r., znajduje się obecnie w kaplicy biskupiej w Lubaczowie.

Pole bitwy – ok. 1,5 km od zabudowań miasta, przy szosie do Lwowa, na polu bitwy pod Zborowem, wznosi się odnowiony w 1990 r. kopiec na mogile Kozaków poległych w tym starciu. Bitwie tej, poświęcone jest także znajdujące się w mieście, założone w 1995 r. muzeum historyczne „Zborowska bitwa”.

abin (wieś w rejonie zborowskim).

O 10 km na pd.-zach. od Zborowa leży wieś Żabin. Śladami dramatycznych wydarzeń rozgrywających się w okolicy są, znajdujące się w pobliżu wsi dwie duże mogiły. Pierwsza z nich, w kształcie ziemnego nasypu położonego wśród pól w pobliżu chutoru Kulby w odległości ok. 1 km na pn.-zach. od wsi – kryje prawdopodobnie szczątki mieszkańców Żabina zabitych przez Tatarów w 1651 r. Druga mogiła, zwieńczona czworobocznym kamiennym obeliskiem, wznosi się na szczycie wzgórza o wysokości 415 m n.p.m., położonego o kilkaset metrów na pn. od wsi. Pochowani są tu polegli w nierównej bitwie stoczonej tu w lipcu 1675 r. przez szczupłe polskie oddziały z zamku w niedalekich Pomorzach z ogromną turecko-tatarską armią. Wzgórze z obeliskiem jest znakomitym punktem widokowym na okolicę.

OBWÓD IWANOFRANKOWSKI

Bednarów (miasto w rejonie kałuskim na d Dniestrem)

„Widząc tedy z ogniów ich, że ku Haliczowi kierują w lasy Bednarowskie, posłałem zaraz w nocy do Kaluszy, aby chłopci w lasy rozpuszczeni te im tam zarabali szlaki” – informował Jan Sobieski w jednym z listów.

Bolechów (miasto w rejonie dolińskim)

Sobieski odwiedził Bolechów dwa razy i to w ciągu 24 godzin w trakcie wyprawy na czambuły tatarskie w 1672 r., ścigając Tatarów spod Drohobycza przeszedł przez Bolechów w południe i dotarł na noc do Doliny. Tu jednak dowiedziawszy się o ruchach wojsk nieprzyjaciela wrócił na Bolechów z 2000 wojska. Z zamku z Bolechowic strzelano do żołnierzy Sobieskiego gdyż uważano ich za Tatarów, bo nikt nawet nie przypuszczał, że mogą być to wojska Rzeczypospolitej.

Dolina (miasto w rejon doliński)

Sobieski, ścigając w 1672 r. Tatarów, nocował w tym mieście. Idąc z Drohobycza, dowiedziawszy się ze sułtan Adzi-Gierej poszedł na Bolechów i Dolinę ruszył za nim w pościg. W południe zawitał do Bolechowa, a na nocy obozował przy Dolinie. W 1683 r. zwiększył Jan III Sobieski ilość jarmarków w Dolinie i ponowił dawniejsze prawo targu.

Dolha (wieś w rejonie kałuskim)

24 września 1676 idąc w sukurs oblężonemu Stanisławowi Sobieski ruszył spod Żurawna. Pod Wojniłowem rozbił czambuły, ale pod Dolhą musiał się cofnąć. Tatarzy zaatakowali tu główne siły Sobieskiego z zamiarem odcięcia im odwrotu. Na szczęście dla przyszłego króla i jego żołnierzy te manewry się nie udały, ale i tak wojska musiały się wycofać do Żurawna.

Halicz (miasto w rejonie halickim, nad Dniestrem)

Jakub Sobieski w czerwcu 1624 r. na czele własnej chorągwi rozgromił czambuły tatarskie między Haliczem a Bołszowcem. Mieszkańcy miasta pomogli Janowi Sobieskiemu w przeprowadzeniu dwudniowej oblawy na tatarach w 1672 r.

Hoszów (rejon doliński)

Z obozu pod Hoszowem, Sobieski pisał 26 października 1672 r. do Dymitra Wiśniowieckiego, wojewody bełskiego i hetmana polnego koronnego, informując go o ruchach powracających wojsk tatarskich i tureckich, jak również o zajmowaniu przez Turków Podola na mocy traktatu buczackiego.

Iwano-Frankowsk, Stanisławów (miasto obwodowe)

Pułk Marka Sobieskiego, brata króla w 1651 r. wraz z pułkiem Wiśniowieckiego został rozłożony w Stanisławowie i sąsiednich wioskach. Z początkiem września 1676 armia Ibrachima Baszy oblegała Stanisławów. Dzięki zbliżającej się odsieczy Sobieskiego spod Żurawna odstąpiła od oblężenia. Skutkiem oblężenia jednak zniszczono ratusz, spalono doszczętnie przedmieścia miasta.

W 1677 król zatwierdził przywileje Ormian w Stanisławowie. Otrzymali wtedy min prawo do niezależnego samorządu.

Kałusz (miasto w rejonie kałuskim, stolica rejonu)

Sobieski otrzymał starostwo kałuskie po Janie Zamojskim. 13 października Jan zatrzymał się w pobliżu miasta. Rozegrała się tam jedna z ważniejszych bitew w trakcie wyprawy na czambuły tatarskie. Po jej zakończeniu 10 000 ludzi, uwolnionych z jasyru tatarskiego wzniosło 14 października na polach kałuskich modły do nieba w błogosławieństwie Sobieskiemu i błogosławiło Sobieskiemu. Herman Sobieski nakazał zebrać dzieci błąkające się po polach bez matek, wstawić je na kilkanaście wozów i odwieźć do Kałusza, gdzie zapewnił im wikt i opierunek.

Krechowice (rejon kałuski)

13 października 1672 uderzył Sobieski na Tatarów przeprawiając się przez wertepy, błota, i rzeki, z kilku stron jednocześnie na obozy tatarskie w pobliżu Krechowic oraz Kałusza, co zaskoczyło ich zupełnie i skąd uciekli w popłochu.

Mariampol (wieś w rejonie halickim)

Około 1691 roku na podstawie przywileju Jana III Sobieskiego założył hetman Stanisław Jan Jabłonowski nad Dniestrem miasto Mariampol. Wybudował tam zamek z kaplicą, w której umieścił obraz Matki Boskiej zwanej hetmańską. Miał go ze sobą, podobnie jak Sobieski swoją pod Wiedniem, gdyż podobnie jak Sobieski zwykł zabierać święte obrazy ze sobą na wyprawy wojenne. Obraz obecnie znajduje się w kościele we Wrocławiu.

Nowica (wieś w rejonie kałuskim)

Sobieski udał się do zamku w Nowicy gdzie zachęcił tamtejszych chłopów do wzięcia udziału w bitwie pod Kałuszem.

Petranka (rejon kałuski)

Tu stał Sobieski obozem po odniesionym pod Kałuszem zwycięstwie w 1672 roku.

Ro niatów (osiedle typu miejskiego w rejonie kałuskim)

Chłopi z zamku w Roźniatowie przybyli w dniu 13 października 1672 r. i wzięli udział w rozbiciu koszów Tatarskich pod Kałuszem i Krechowicami.

niaty (miasto w rejonie śniatyńskim)

W 1673 r. zmierzając na Chocim, przechodził Sobieski ze swoimi wojskami koronnymi przez to miasto.

Tłumacz (rejon tłumacki)

W 1686 r. założył tu Jan III obóz przygotowując się na wyprawę wołoską i odbył tu przegląd zebranego wojska.

Ty mienica (rejon tyśmienicki)

W 1686 roku, oczekując na wojska odpoczywał tu Jan III Sobieski razem z Marysieńką i tutaj też się rozstali.

Uhrynów (rejon tyśmienicki)

15 października 1672 r. pod Uhrynówem odprawiono uroczyste nabożeństwo po zwycięskiej bitwie wojsk Sobieskiego nad Tatarami.

U cie Zielone (rejon monasterzyński)

Koło miasteczka przeprawił się Jan III Sobieski z wojskiem podczas wyprawy wołoskiej w 1686 roku. W 1687 założono tu magazyny wyprawy Jakuba Sobieskiego na Kamieniec Podolski. Był tu punkt przeładunkowy i zaopatrzeniowy tej wyprawy, która nie zakończyła się sukcesem.

Wojniłów (rejon kałuski)

23 września 1676 r. Sobieski napotkał Tatarów pod Wojniłowem i pobił ich w bitwie. Potem ruszył w kierunku zamku w Wojniłowie, gdzie przed Turkami bronili się chłopci i z wielkim impetem przegonił najeźdźców.

urów (rejon rohatyński)

Gniazdo rodowe Daniłowiczów skąd pochodziła matka Sobieskiego Teofila Sobieska. Miasto znajduje się na liście 106 miejscowości, mających związek królem Janem III Sobieskim przygotowanej w 200 setną rocznicę odsieczy wiedeńskiej.

OBWÓD LWOWSKI

Be kowa Wisznia (rejon samborski)

W trakcie wyprawy na czambuły tatarskie zwycięska jazda koronna dowodzona przez Jana Sobieskiego ścigała Tatarów do Bańkowej Wiszni, po rozbiciu w dniu 9 października 1672 pod Komarnem głównych sił Tatarskich dowodzonych przez Nuradyna Sołtana.

Biały Kamie (rejon złoczowski)

W 1667 r. stał tu obozem na zamku ówczesny hetman Jan Sobieski. Zamek, tak jak i legenda Sobieskiego przetrwał długo – baszta i brama wjazdowa zachowały się do II wojny światowej. Dopiero podczas wojny lub tuż po niej zamek całkowicie zniknął z powierzchni ziemi i dziś jedynym śladem jest po nim pagórek nad starorzeczem Bugu.

Biłka Królewska (rejon pustomycki)

Miasto znajduje się na liście 106 miejscowości związanych z Janem III Sobieskim, wydanej w 1883 roku na pamiątkę 200 rocznicy bitwy pod Wiedniem.

Brody (rejon brodzki)

W 1682 r. Konięcpolski – właściciel posiadłości Brody podarował je królewiczowi Jakubowi Sobieskiemu, co miało być „ekwiwalentem” za otrzymany urząd kasztelana krakowskiego. Nowy właściciel nadał przywileje miejscowym Ormianom (w 1690 r.) i Żydom (w 1699 r.), a także odbudował miasto po spaleniu go przez Tatarów w r. 1696. W tym okresie często w Brodach bywał jego ojciec – król Jan III Sobieski.

Bruhnał (rejon jaworowski)

Wieś znajduje się na liście 106 miejscowości związanych z Janem III Sobieskim, wydanej w 1883 roku na pamiątkę 200 rocznicy bitwy pod Wiedniem.

Bujanów (rejon żydaczowski)

Wiadomo że Bujanów należał do Sobieskich i wiadomo, że był tu Jan Sobieski.

Busk (rejon buski)

Związków Jana III Sobieskiego z Buskiem było z pewnością więcej, ale ślady „zasypał piach”. Wiadomo z pewnością, że był tu co najmniej dwukrotnie: w 1671 r. i 1682 r.

Cholójów (rejon radziechowski)

a już liczymy 9 niedźwiedzi, a 10 dzików, tak małych, jak wielkich. Wymyślić, nie tylko wypowiedzieć jest rzecz niepodobna, takiej uciechy”.

Dziedziłów (rejon kamionecki)

Miejsce, które miało więcej szczęścia od innych miejsc okolic Kamionki Strumiłowej niszczone okrutnie w trakcie wojen i potyczek XVII wieku. W 1667 roku pisał Sobieski do siostry swojej, ks. Katarzyny Radziwiłłowej, że większość jego dóbr zostało doszczętnie zniszczonych. „Wszystko to od P. Boga za wdzięczne trzeba przyjąć. Dziedziłów tak szczęśliwy, że i kura w nim nie zginęła”.

Jadąc z Żółtańca do Dziedziłowa w kwietniu r. 1682 starał się tutaj król polować, ale jak pisał do żony z bardzo słabym szczęściem bo zwierzyny wcale nie było.

Firlejówka (rejon buski)

W czerwcu 1670 roku stał tu obozem Sobieski strzegąc kraju od najazdu Tatarów. Tu 24 czerwca 1670 r. obchodził dzień swoich imienin i wytoczył dla wojska oraz przybyłych z życzeniami gości osiem beczek wina, sprowadzonych z piwnic żółkiewskich.

Gliniany (rejon złoczowski)

W 1673 r. z obozu pod Glinianami na wyprawę chocimską wyruszył hetman Jan Sobieski. Już jako król wydał Jan Sobieski przywileje dla mieszkańców, a raczej mówiąc bardziej precyzyjnie potwierdził wydane wcześniej przywileje i prawa nadane przez królów polskich Uczynił to w Wysocku w 1682 roku.

Glinna (rejon złoczowski)

Król Jan utrzymywał tu piękną stadninę, nad którą, jak nad wszystkimi stadninami królewskimi, miał nadzór dworzanin i towarzysz broni jego, a później koniuszy, Marek Matczyński, wyniesiony w końcu do funkcji podskarbiego koronnego i wojewody ruskiego.

Gli sko (rejon żółkiewski)

Nazwa miejscowości pochodzi od zalegających tu pokładów doskonałej glinki, które stały się podstawą założenia tu w XVII w. przez Sobieskich manufaktury fajansu, wytwarzającej początkowo głównie kafle, rozwiniętej następnie w XVIII w. przez Radziwiłłów. W centrum miejscowości wznosi się nieduża kapliczka w kształcie czworobocznego obelisku z cegły, zwieńczonego krzyżem. Według miejscowej tradycji obelisk ma upamiętniać rozbicia tu czambułu tatarskiego przez wojska hetmana Jana Sobieskiego w 1672 r.

Gologóry (rejon złoczowski)

W 1604 r. miejscowość kupił Marek Sobieski (dziadek króla). W czasie wojen XVII wieku założona tu posiadłość wraz z zamkiem była wielokrotnie niszczona. W XIX w. zamek w znacznej części rozebrano na materiał.

Gródek Jagiello ski (rejon gródecki)

Jan III Sobieski wydał tu uniwersał w 1682 roku, w którym nakazywał mieszkańcom, żeby wszyscy uczestniczyli w przygotowaniu obrony miasta. Dwa lata później tj. w 1684 roku zatwierdził wydzielanie z Gródka osobnego miasteczka dla Żydów.

Harbuzów (złoczowski)

W roku 1663 Sobieski, "upatrzywszy sobie sławetnego p. Gregorego Tomata, porucznika natenczas chorągwi IMC. P. Roczkowskiego, męża w okazyach różnych mężnie stawiającego i statecznie, wiernie i życzliwie usługę Rzeczpospolitej przez tak wiele lat trudniącego, zaciągnął na usługę i służbę swoją, do której usługi, chcąc go tem bardziej przychęcić, puścił mu wieś swoją dziedziczną od majętności złoczowskiej, w kluczu olejowskim, nazwaną Habuzów, ze wszystkimi do tej wsi pożytkami i przynależytościami, a to aż do śmierci jego, prawem dożywotniem” .

Hodów (złoczowski)

Hodów zapisał się na kartach historii jako jedno z kilku „polskich Termopil”. W dniu 11 czerwca 1694 r. rozegrała się tu krwawa bitwa, w której niewielki, wysłany z pomorzańskiego zamku hufiec polski, złożony z kilku chorągwi husarskich i lekkiej dragonii, liczący w sumie 300–400 konnych pod dowództwem pułkownika wojsk królewskich Konstantego Zahorowskiego i rotmistrza Mikołaja Tyszkowskiego, stawiał czoła znacznie liczniejszej hordzie tatarskiej. Pomnik upamiętniający bitwę i płk. Zahorowskiego, wzniesiony z polecenia króla Jana III Sobieskiego w 1695 r., znajduje się w środkowej części wsi.

Hruszów (drohobycki)

W trakcie wyprawy na czambuły tatarskie w 1672 roku Jan Sobieski odwiedził Hruszów, a w zasadzie minął go, w trakcie błyskawicznego przemieszczania wojsk na linii Drohobycz, Hruszów, Stryj, Stańków, Bolechów, Dolina, Kałusz.

Huta Werhobuska (złoczowski)

Wiadomo, że Jan III Sobieski lubił polować. Jak można się spodziewać nie ominął terenów Gołogór i Pasma Woroniaków, solidnych wzniesień skąd wypływa kilkoma źródłami rzeka Bug i które po dziś dzień uchodzić mogą za oazę spokoju i dzikiej przyrody. Wiadomo, że u źródła Bugu polował król Jan na wiosnę r. 1682 w czasie objazdu swoich dóbr.

Iwano-Frankowe (osiedle typu miejskiego w rejonie jaworowskim)

Razem ze starostwem jaworowskim otrzymał Sobieski i starostwo janowskie. Bywał tu często, gdyż tędy jeździł do Jaworowa. Miasto Pustoszone bywało wielokrotnie przez Tatarów i Kozaków. Sobieski osadził tu jeńców tureckich. W r. 1673 był tu obóz gromadzący żołnierzy pod komendę Sobieskiego na wyprawę chocimską.

Jaworów (jaworowski)

W 1639 r. starostwo jaworowskie, jedno z najbardziej dochodowych na Rusi Czerwonej, otrzymał kasztelan krakowski Jakub Sobieski, a w 1647 r. objął je jego syn Jan Sobieski, późniejszy hetman i król. W tym czasie istniał w Jaworowie wzniesiony zapewne w XVI w. niewielki, otoczony wałami zamek z drewnianym pałacem, stanowiący siedzibę starostów. Po wstąpieniu Jana III Sobieskiego na tron Jaworów stał się ulubioną letnią rezydencją królewską, a pałac rozbudowano i otoczono pięknym regularnym, w którym wzniesiono kilka pawilonów na potrzeby licznych królewskich gości. Tu w 1675 r. zawarto tajny układ polsko-francuski, mający na celu odzyskanie ziem Rzeczypospolitej zagarniętych przez Turcję oraz zajęcie Prus Królewskich; do jego realizacji nie doszło na skutek sprzeciwu magnaterii. Po zwycięstwie w bitwie pod Wiedniem to właśnie w Jaworowie król Jan III przyjmował posłów z licznych krajów, przybyłych, aby złożyć mu hołd i bogate dary, dla których w dniu 6 lipca 1684 r. wydał tu wystawną ucztę. Po niej, jako jeden z punktów uroczystości, nastąpiło tzw. wesele jaworowskie, na którym król i jego goście bawili się i tańczyli z prostą miejscową ludnością. Po śmierci monarchy Jaworów wraz ze starostwem znalazło się w dożywotnim władaniu jego żony. W mieście pozostał ośrodek dawnego klucza jaworowskiego, który w 1861 r. kupili na licytacji hr. Lanckorońscy. W 1890 r. majątek odkupił do nich hr. Ludwik Dębicki, który osiadł tu na stałe, przystosowując na swą siedzibę jeden z ocalałych pawilonów pałacowych z czasów Sobieskiego. Wnoszący się na terenie dawnego zamku zachowany z rezydencji królewskiej budynek tzw. skarbcza, posadowiony na głębokich piwnicach, po dobudowaniu doń nowego skrzydła, został przez władze austriackie przeznaczony na więzienie.

W Najstarszej świątyni miasta wzniesionej (z 1645 r.) umieszczono w 2003 r. tablicę upamiętniającą króla Jana III Sobieskiego i 320 rocznicę Wiktorii Wiedeńskiej.

Jaryczów (kamionecki)

Jako spadek po Żółkiewskich miasto należało do dóbr Sobieskich.

Kochanówka (jaworowski)

Jan Sobieski, ruszywszy z pod Niemirowa nocował w Kochanówce w nocy 8 na 9 października r. 1672 r. Z obozu już wysłał królowi wieści w postaci zabezpieczonych listów i gdy tylko świt nastał puścił się dalej w pogoń za czambułami tatarskimi.

Komarno (gródecki)

Na kartach historii miejscowość zapisała się dzięki świetnemu zwycięstwu hetmana Jana Sobieskiego nad Tatarami, podczas wyprawy na czambuły w 1672 r. W bitwie pod Komarnem (9 października 1672 r.) Sobieski, dysponujący zaledwie ok. 2,5 tys. wojska koronnego, rozbił obozujący tu czambuł nuradyna Safy Gireja liczący ponad 10 tys. Tatarów, wspomaganych przez Kozaków, Turków i Wołochów. Uwolniono również ponad 10 tys. jasyru. W bitwie zginęło kilka tysięcy Tatarów i ich sprzymierzeńców, a do ich klęski przyczynili się m.in. miejscowi chłopci udaremniając przeprawę przez Wereszycę i spuszczając istniejący na rzece staw, w którego rwących wodach utonęło wielu najeźdźców. Sufa Girej zdołał z pogromu ocalić zaledwie ok. 1,5 tys. swej jazdy, z którą uszedł do chana obozującego pod Bolechowem. Sobieski, po otrzymaniu wiadomości, że czambuły tatarskie grasują i czynią spustoszenie na Zadniestrzu ruszył 10 października 1672 r. z Komarna przez Dniestr właśnie w tym kierunku.

Na terenie dawnego Przedmieścia Górnego na pagórku przy drodze do wsi Klicko, wznosi się oryginalny, tajemniczy XVII-wieczny pomnik z czasów wojen tureckich. Ma on postać wysokiego na ponad 3 m czworobocznego kamiennego obelisku. Na pomniku znajdują się daty „1641” i „1663” oraz łaciński napis „MEA MORS TUA VITA”, umieszczony w ten sposób, że na każdym boku obelisku znajduje się jedno słowo, co sprawia, że można odczytywać go na różne sposoby, zmieniają sens sentencji.

Krechów (żółkiewski)

Pomiędzy 1613, a 1618 r. ówczesny starosta jaworowski Stanisław Żółkiewski – dziadek króla, podarował mnichom prawosławnym działkę ziemi u podnóża Pobożnej Góry w Krechowie co dało początek tamtejszej tradycji monastycznej. Miejscowość w 2 poł. XVII stulecia przeszła na własność dziedziczną Jana III Sobieskiego i weszła w skład jego dóbr żółkiewskich, dzieląc następnie ich losy. Za czasów Jana III Sobieskiego w Krechowie istniał pałacyk myśliwski monarchy, który lubił polować w tych okolicach.

Gdy podczas wojny polsko-tureckiej we wrześniu 1672 r. krechowski klasztor oblegli Tatarzy, zakonnicy tym razem zdołali skutecznie się obronić, zabijając wystrzałem z armaty tatarskiego wodza – krewnego (wg niektórych danych – syna) chana Selim Gireja, co spowodowało ucieczkę napastników. (Miejsce to po dziś dzień jest oznaczone pomnikiem mającym postać wysokiej kolumny zwieńczonej krzyżem. zdarzenie opisuje obszerna inskrypcja umieszczona na tablicy w cokole pomnika). Rozgniewany tym chan z zemsty nakazał ponownie najechać monaster, jednak ostatecznie, dzięki pośrednictwu sprzymierzonemu z nim kozackiego hetmana Petra Doroszenki, odstąpił od oblężenia, w zamian za złożony przez mnichów okup. Przy tej okazji P. Doroszenko oraz I. Mazepa odwiedzili klasztor wspomagając go donacjami, podobnie jak wcześniej uczynił to goszczący tu w 1648 Bohdan Chmielnicki.

Kukizów (wieś w rejonie kamioneckim)

W XVI w. osiedli się tu pochodzący z Krymu Karaimi (wg innych danych dopiero w 1692 r. sprowadził tu z Trok król Jan III Sobieski), którzy mieli tu swą świątynię, czyli kienesę. W 1831 r. egzotyczni przybysze przenieśli się stąd do swego głównego środka w Galicji, jakim był Halicz. Parafia katolicka wraz z kościołem została założona w Kukizowie przed 1600 r. Od Herburtów miejscowe dobra przeszły do Żółkiewskich, a następnie do spokrewnionych z nimi Daniłowiczów i Sobieskich. Król Jan III Sobieski postanowił nazwać Kukizów Krasnym Ostrowem (nazwa się nie utrzymała) i wznosił tu swój okazały drewniany pałac, którego budowę przerwano ok. 1694 r. i nigdy jej nie wykończono, choć pałac był zamieszkanym przez całe następne stulecie, zanim zniknął z powierzchni ziemi, zapewne rozebrany na budulec. Nieco dłużej przetrwały wspaniałe niegdyś ogrody otaczające pałac, które istniały jeszcze w XIX w. W 1699 r. królewicz Konstanty Sobieski odnowił przywilej miejski Kukizowa.

Kulików (żółkiewski)

Cerkiew w śródmieściu Kulikowa została zbudowana przez syna Jana III Sobieskiego – tj. Jakuba Sobieskiego, ale Kulików związany był z Sobieskimi wcześniej. Jan III Sobieski założył tu fabrykę kocy, burek oraz innych materiałów, zatrudniając w niej jeńców tureckich i tatarskich. Sława fabryki przetrwała do dziś.

Lesie ce (złoczowski)

Jedną z najbardziej dramatycznych walk z Tatarami stoczył król Jan III Sobieski pod miejscowością Lesienice w roku 1675.

Lwów

Miał Sobieski we Lwowie własną kamienicę, czuł się tak u siebie i gdy pisał o mieście pisał zwykle: "u nas we Lwowie". Łączyły go też ze Lwowem stosunki przyjaźni i zażyłości więc gdy w r. 1667, podczas odbywającej się tutaj komisji wojkowej, zachorował, mieszcza lwowska, "cnotliwa białogłowa Bedrosowa, złotniczka, z duszy była utrapiona i z żalu prawie ledwo żywa, patrząc" na niego. Tu mieszkał w klasztorze oo. Jezuitów ks. Bernard Żółkiewski, serdeczny Sobieskiego przyjaciel, w którego pustelni czasem stawał Sobieski, a któremu sama Marysiénka szyła komże. Tu miał jeszcze drugiego przyjaciela duchownego, uczonego Jezuitę, O. Stanisława Solskiego, autora dzieł matematycznych, który wtajemniczony był we wszystkie jego sprawy domowe i taki ku niemu żywił afekt, że każde jego cierpienie do –łez go wzruszało. Tu ksienią zakonu Benedyktynek była ciotka jego, Dorota Daniłłowiczówna, dla odwiedzenia której często przybywał do Lwowa. W 1652 r. dwaj bracia Sobiescy Marek i Jan pod wodzą hetmana Kalinowskiego wyruszyli na wojnę z Chmielnickim. rozrzucił Chmielnicki. Jana zatrzymała we Lwowie niebezpieczna choroba, dlatego tylko Marek przybył do obozu pod Batowem, gdzie zginął jako jeńiec przez ścięcie głowy. W podzięk za ocalenie Sobieski złożył wota do cudownego obrazu Najświętszej Marii Panny w katedrze lwowskiej. W 1672 r. przygotował król obronę miasta i próbował przekupstwem skłonić nieprzyjaciela do odstąpienia od miasta. Gdy te zabiegi nie przyniosły spodziewanego skutku pozostawił obronę Eliaszowi Łackiemu, który dowodził obroną Lwowa, aż do pokoju buczackiego, który uwolnił Lwów i jego mieszkańców od najezdników.

W r. 1673, po świetnej wyprawie chocimskiej, przybył Sobieski do Lwowa. Mieszczanie chcieli go wprowadzić do miasta z wielką pompą i z famfara mi, ale on nie zezwolił na to, mówiąc, że sam Bóg zwyciężył, jemu więc jedynie należy się chwała i dziękczynienie. W 1675 200.000 nawala turecko-tatarska posuwała się w stronę Lwowa. Rzeczypospolita miała siedmiokrotnie mniej wojska i były to w tym czasie jej wszystkie siły. Z jedną dziesiątą sił czyli mniej więcej z 3 000 żołnierzy został Sobieski we Lwowie.

Król ustawił swą małą armią na wzgórzach i w wąwozach wsi Zniesienia (według jednej z legend nazwa wsi, która dzisiaj stanowi część Lwowa wywodzi się od pobicia czyli zniesienia Tatarów przez wojsko Sobieskiego). Podobno Sobieski nie był nigdy tak wielkim, jak w trakcie tej bitwy. Genialnie obmyślany plan, zręczne fortele, męstwo i zaufanie, którym Sobieski natchnął żołnierzy odniosły zwycięstwo. O świcie dnia następnego byli już Tatarzy daleko od oswobodzonego Lwowa. Przed pamiętną wyprawą z r. 1676 był także we Lwowie i stąd na wyjeździe pod Żurawno pisał: do Maryi Kazimiery: "Tatarskie zagony nie oprą się, chyba pod Samborem, Przemyślem i Jarosławiem, bo wszystkie rzeki, na nieszczęście nasze, kura prawie przebrnie..." W 1686 roku gromadził tutaj Sobieski wojsko na wyprawę Wołoską.

Sobieski ufundował w mieście klasztor oo. Bonifratrów i szpital przy kościele św. Wawrzyńca na Łyczakowie, zamieniony potem na lazaret wojskowy. W 1667 roku, podczas pobytu we Lwowie, przestraszony fałszywą jak się potem okazało wieścią o raptownym pogorszeniu zdrowia Marysieńki, przeznaczał znaczne sumy pieniędzy na ubogacenie klasztorów bonifartów, karmelitanek bosych, reformatów. Zamówił w dziewięciu kościołach tutejszych po dziewięć mszy przez dziewięć niedziel i sam się ofiarował pościć o chlebie i wodzie przez dziewięć sobót z tą intencją, żeby mu Bóg pozwolił oglądać w dobrym zdrowiu ukochaną żonę z powrotem. Część miasta u podnóża dzisiejszej góry Łysej, naprzeciw Wysokiego Zamku była niegdyś wydzieloną własnością Sobieskich i miała swoją własną parafię z kościołem św. Wojciecha. W nazwach miejscowych, czasami pojawia się jeszcze nazwa tego terytorium jako sobieszczyzna.

Mi dzyrzecze (sokalski)

Wieś nad Dniestrem. W 1681 roku Jan III Sobieski zapuścił się w tutejsze lasy, bory i knieje pełne zwierzyny, w tym niedźwiedzi. W trakcie polowania, opisanego w jednym z listów do Marysieńki, okazało się, że było tych niedźwiedzi około dwudziestu, ale wiele przepłynęło przez Dniestr, za którymi psy następnego dnia jeszcze goniły po lasach. Na przeprawie przez Dniestr byłoby wiele ludzi i wozów potonęło, gdyby Tatarzy, w służbie królewskiej zostający, nie ratowali znajdujących się w niebezpieczeństwie z nadzwyczajną odwagą.

Milatyn Nowy (buski)

Pod wsią Milatyn Nowy, Przy głównej szosie lwowskiej w pobliżu wsi stoi XVII-wieczna kapliczka, wzniesiona dla uczczenia zwycięstwa nad Turkami pod Chocimiem w 1621 r. lub wg innej wersji wzniesiona z rozkazu Jana III Sobieskiego dla uczczenia chocimskiego zwycięstwa w 1673 r. Jest budowla czworoboczna, trójkondygnacyjna, w postaci wysokiego słupa, nakryta kopułowym daszkiem zwieńczonym krzyżem. W każdej kondygnacji znajdują się cztery arkadowe nisze.

Mosty (gródecki)

W trakcie wyprawy na czambuły tatarskie w 1672 roku odbyła się tu nocna przeprawa przez Dniestr w dniu 10 października. Przeprawę tę tak Jan Sobieski w liście do króla Michała Wiśniowieckiego opisał. Spieszno tedy idąc, stanąłem u Dniestru, który zastałem nieprzebyty, bo na dwie prawie wylał był mile, a most w pośrodku zrzucony. Gdym tedy nad tą przeprawą z wielkim deliberował żalem, bo się wszystkim do przebycia zdała niepodobna, zawołał chłop z Łuków, obiecując za słuszną a pewną kontentacją lepszą pokazać przeprawę. Co się gdy zaraz stało, prowadził wojsko, ale takimi przecie brodami, gdzie częstokroć pływać przychodziło. Nazajutrz jednak do południa wszystko tę złą przebyło przeprawę wojsko.

Niemirów (jaworowski)

Sobieski w trakcie wyprawy na czambuły tatarskie od Narola, poprzez Cieszanów, Radruż dotarł do Niemirowa. Jak można przeczytać w materiałach źródłowych Sobieski pod Niemirowem tak silnie na czambuły tatarskie natarł, że nieprzyjaciół "jak oczy wybrał, na pięć albo sześć szlaków, wprzód, w zad i poprzek rzuciwszy się, jasyr, konie zdobyczne i własne bachmaty rzucając, pieszo w las, gdzie oczy niosły uciekać począł". Wojsko goniło na trzy mile pierzchających, ścieląc gęstym trupem szlaki, i odbiło dzieci, kobiety, chłopów oraz szlachtę w liczbie około 12 000. Nazajutrz rano, po bitwie, kazał Sobieski zgromadzić dzieci, rozproszone dokoła po polach i odesłać do najbliższego klasztoru, a sam ruszył w pogoń za nieprzyjacielem, łapiąc po drodze błąkających się z pogromu Tatarów.

Olesko (buski)

Jan Sobieski (1629-1696) przyszedł na świat w oleskim zamku. Dopiero jednak w 1682 r. i to drogą nie tyle wykupu (konstytucja zabraniała królowi kupowania dóbr ziemskich) co układów, Sobiescy stali się właścicielami dóbr Olesko, Podhorce, Brody i Złoczów. W latach 1683-1687, na polecenie królowej Marii Kazimiery, przeprowadzono gruntowny remont zamku. W 1687 r., w drodze do Podhorzec, para królewska odwiedziła wyremontowaną rezydencję i spędziła tu kilkanaście dni; przy tej okazji monarcha odnowił prawa miejskie Oleska. Odtąd oleski zamek stał się jedną z jego ulubionych siedzib. Po śmierci króla zamek i okoliczne dobra odziedziczyła królowa, od tego czasu stale przebywająca za granicą. Obecnie w zamku mieści się cenna ekspozycja muzealna obejmująca m.in. kolekcję malarstwa, pochodzącą częściowo z dawnej galerii zamkowej w Podhorcach, a także eksponaty z Żółkwi, w tym ogromny obraz Martino Altomontego Bitwa pod Wiedniem.

W klasztorze kapucynów usytuowanym u podnóża wzgórza zamkowego mieszczą się magazyny zawierające największy na zachodniej Ukrainie zbiór dzieł sztuki pochodzących głównie ze zdewasto-

wanych świątyń i rezydencji ziemiańskich. Wewnątrz kościoła natomiast wiszą między innymi dwa duże obrazy pochodzące z kolegiaty w Żółkwi: Bitwa pod Kłuszynem (prawdopodobnie autorstwa Andrzeja Boguszewicza ze Lwowa) i Bitwa pod Chocimiem (namalowany przy udziale gdańskiego malarza Andrzeja Stecha).

W centrum Oleska znajduje się świątynia konsekrowana w 1597 r. Gdy służyła jako kościół w 1883 w ramach obchodów 200 rocznicy odsieczy wiedeńskiej umieszczono w niej metalową tablicę ku czci króla Jana III Sobieskiego.

Płuhów (złoczowski)

W 1687 r., jadąc ze Złoczowa do Podhajec, zatrzymał się tutaj król Jan III Sobieski z całym dworem na obiad. Płuhów – jak opisuje Dalerac – po zniszczeniach tatarskich miał wówczas kilkadziesiąt chat, skleconych z gałęzi i rozproszonych bezładnie po dolinie i przyległych pagórkach. Nad potokiem klekotało kilka młynków, a w środku, przy drodze, stała nędzna karczma. Zamieszkiwali ówczesny Płuhów Wołosi, których przesiedlił tu Sobieski z Baru i Międzyboża, gdy przed kilkunastu laty odzyskał je w trakcie kampanii ukraińskiej w 1674 r.

Podhorce (brodzki)

Podhorce były własnością Koniecpolskich którzy w latach 163-1641 r. założyli tu piękny zamek oraz dobrze prosperującą manufakturę tkanin jedwabnych (należy jednak przyznać że prace wykończeniowe zamku trwały kolejne kilkadziesiąt lat). Stanisław Koniecpolski w testamencie zapisał Podhorce Janowi III Sobieskiemu. Przez stulecia zamkiem zarządzali ludzie majątni mający upodobanie w gromadzeniu dzieł sztuki. We wrześniu 1939 r. ostatni właściciel Podhorzec, ks. Roman Sanguszek, w dramatycznych okolicznościach zdołał w ostatniej chwili wywieźć najcenniejsze pamiątki z Podhorzec i Gumnisk za granicę rumuńską, a następnie do Brazylii, gdzie z części zbiorów stworzył istniejącą do dziś fundację kulturalną w Sao Paulo. Pozostała w Podhorcach część kolekcji zamkowej szczęśliwie uniknęła rozgrabienia (w okresie okupacji hitlerowskiej zamek był siedzibą Hitlerjugend) i została skonfiskowana przez władze radzieckie, a następnie przekazana różnym muzeom, głównie we Lwowie. Obecnie największa część tych zbiorów znajduje się w Lwowskiej Galerii Sztuki (malarstwo) oraz w lwowskim Muzeum Historycznym. Ocalała także część podhoreckiej kolekcji, która jeszcze podczas I wojny światowej została przewieziona do Gumnisk, a w 1939 r. nie została wywieziona przez Sanguszków; zbiory te przejęło następnie Muzeum Okręgowe w Tarnowie. Zachowało się także pochodzące z Podhorzec archiwum Rzewuskich i Sanguszków, które znajduje się obecnie na Wawelu, w zbiorach krakowskiego Archiwum Państwowego. Po II wojnie światowej ogołocony ze zbiorów zamek w Podhorcach został zamieniony na szpital-sanatorium przeciwgruźlicze. Sale zamkowe zostały

zdeastowane i podzielone na mniejsze pomieszczenia. W 1956 r. pożar spowodował zniszczenie i zalenie się dachu oraz ozdobionych malowidłami wspaniałych stropów pierwszego i drugiego piętra. Od 1997 r. zamkiem zarządza Lwowska Galeria sztuki. Istnieją dalekosiężne plany odtworzenia pierwotnego wystroju wnętrza zamku i umieszczenia tu ekspozycji ocalałej części podhoreckich zbiorów, przede wszystkim malarskich.

Podkamie (brodzki)

Znajduje się tu słynący cudami obraz matki Boskiej. W 2 poł. XVII w. przed cudownym obrazem modlił się Jan III Sobieski, który wsparł dominikańską świątynię bogatą donacją. Zespół zabudowań i umocnień obronnych klasztoru dominikańskiego w Podkameniu, jeden z największych na terenie całej Rusi Czerwonej, przypomina potężną twierdzę. Na zboczach i u podnóża góry znajduje się zespół XVIII w. kaplic.

Pomorzany(złoczowski)

Około 1620 r. Krzysztof Sienieński sprzedał Pomorzany kasztelanowi krakowskiemu Jakubowi Sobieskiemu, ojcu króla. Sobieski odbudował zniszczone miasto, sprowadził nowych osadników (m.in. Kozaków), w 1633 r. ponownie erygował i uposażył parafię katolicką i wzniósł nowy kościół, a także umocnił i uzbroił zamek. Pozwoliło to odeprzeć trzy kolejne ataki Tatarów w l. 1639, 1640 i 1644. Po śmierci Jakuba zarząd nad majątkiem objęła jego żona Teofila. W 4d11(23 r)31(32,1(. p)- [(ś)-2(m)-13(i)9(e)3(r)8(e)-2

bywał tu przez dłuższy czas, budując pod miastem swój letni dwór myśliwski. Podczas pobytu w 1692 r. wydał dla gości wspaniałą ucztę w myśliwskim dworze, przy którym wystawiono obóz namiotowy, podobny do chocimskiego, zorganizowano inscenizację bitwy chocimskiej, były także występy teatru francuskiego. Przy tej okazji Jan III wydał też przywilej dla pomorzańskich Żydów, zezwalając im na wolny handel i wystawienie synagogi. Okres świetności Pomorzan skończył się wraz ze śmiercią króla. Dobra objęli po nim jego synowie, najpierw Jakub, potem Aleksander (w 1699 r.), następnie Konstanty (w 1711 r.) i ponownie Jakub (w 1728 r.).

W pobliżu pomorzańskiego rynku wznosi się kościół p.w. św. Trójcy, które budowę rozpoczęto z polecenia Jana III. W mur otaczający kościół wmurowano parawanową XIX-wieczną dzwonnice z trzema arkadowymi przelotami na dzwony, z zachowanym w środkowym przelocie dzwonem z 1689 r., odlanym z polecenia króla Jana III, wg tradycji, z armat zdobytych na Turkach. Na dzwonie łacińska inskrypcja oraz wyobrażenia św. Jana Chrzciciela i orła z tarczą ozdobioną herbem Sobieskich Janina.

Potylich (żółkiewski)

Można przypuszczać, że Sobieski przebywał tu wielokrotnie. Zachowane źródła, głównie listy Jana Sobieskiego, pozwalają natomiast na rekonstrukcję trzech wizyt, tj. wizyty w 1672 r. gdy jechał Sobieski do Warszawy na sejm, wizyty w 1672 r. gdy zdążył z Pilaszkowic do obozu zawiązanego w związku z bitwą pod Żurawnem, a także wizyty w 1681 roku gdy zatrzymał się tutaj aby polować. Zachowała się treść listu Sobieskiego do Marysienki w tej sprawie „(...)takż susza i zwierza nie masz, jako i kolo Pielaskowic. Dzisiaj przeciez tu polowac będzie można, a na noc gdzie do wsi pod Niemirów.

Rawa Ruska (żółkiewski)

Stąd w r. 1666 donosił Jan Sobieski żonie, że spieszy na jej wezwanie, pisząc, jak zawsze do niej, w najczulszych wyrazach: "Skoro mię tylko doszedł list WMci duszy mojej, w którym piszesz, jako tęsknisz do swego wiernego Celadona, i jako moja śliczna panna pragnie widzenia jego, tak zaraz, porzuciwszy wszystko, nie bieży, ale leci na wskazanie serca mego". Sobieski bywał tu często, jeżdżąc między Pilaszkowicami a Żółkwią.

Remizowce (złoczowski)

W r. 1682 przybył do Remizowic król Jan, aby obaczyć tę wieś, którą ówczesny jej właściciel, Stanisław Koniecpolski, chciał dać kościołowi żółkiewskiemu jako zastaw za długi.

Rudki (samborski)

W Rudkach, gdzie w 1672 r. zapędziły się oddziały Sobieskiego ścigające żołnierzy tatarskich uciekających spod Komarna, znajduje się kaplica rodu Fredrów. W krypcie pod tą kaplicą w jednym z 5 sarkofagów pochowany jest nie kto inny jak Jan Sobieski herbu Janina. Gdy jednak bliżej przyjrzeć się szczegółom okazuje się, że ów Jan Sobieski to nie król Jan III Sobieski lecz żyjący później Jan, pełniący funkcję cześnika koronnego, który zmarł, jak głosi napis w 1713 roku. Obok sarkofagu Sobieskiego w kaplicy znajdują się także szczątki rodziny Fredrów, w tym Aleksandra Fredry, przy czym warto podkreślić, że tym razem chodzi o tego Aleksandra Fredrę, którego większość Polaków ma na myśli słysząc nazwisko Fredro.

Do końca II wojny światowej znajdował się tu cudowny obraz Matki Bożej, przed którą modlił się Jan III Sobieski. Obraz według legendy kilkakrotnie unikał zniszczeń. Zaczęło się w 1612 roku, kiedy po spaleniu wsi Żeleznica ocalał tylko ten obraz, który dziedzic Rudek Jerzy Czuryło umieścił w rudeckim kościele. Od tego czasu obraz przeciągał małych i wielkich, biednych i bogatych, w tym także Jana III Sobieskiego, który złożył przed obrazem wota. W 1946 roku udało się ocalić obraz z zawieruchy sowieckiej. Obraz ukryto na zamku w Łańcucie, przewieziono go dość szybko (także w konspiracji) do Przemyśla (do Seminarium Duchownego), a w 1968 r. przeniesiono go do wsi Jasień w okolicach Ustrzyk Dolnych, gdzie jego kopia znajduje się po dzień dzisiejszy.

Sambor

Choć Sobieski niezbyt często bawił w Samborze to oddziaływał na kształt i rozwój miasta, co znajduje odzwierciedlenie w kronikach miasta. To między innymi na podstawie ich lektury wiadomo, że w 1667 roku król Jan III Sobieski oddał Sambor w dzierżawę Stanisławowo Skarczewskiemu. W 1672 pobił hetman Sobieski Tatarów uciekających spod Kałusza pod Samborem. W 1676 roku pozwala król Jan III Sobieski miastu „in subsidium munitiois” od każdego kupca postronnego, kiedykolwiek do miasta przyjeżdżającego, od każdej sztuki towaru, pospolicie paki nazwanej, przywiezionej i wywieźć się mającej, nakształt miasta Lwowa, po złotemu jednemu brać. Dnia 30 lipca 1679 r. wydał Jan III Sobieski przejazd wolny kupcom na Sambor. W 1680 bawi tu Jan III Sobieski i wystawi dokument (datowany 30 września), odnoszący się do parafii Samborskiej. W 1684 roku zaaprobował Jan III Sobieski ordynację komisarską względem podatku gorzałczanego miasta Sambor. W 1686 r. przybyła do Sambora królowa Maria Kazimiera z całym dworem i bawiła do 22 października. W 1691 r. Jan III Sobieski wydał przywilej dla mieszkańców Sambora, mocą którego "uniaci, którzykolwiek znajdowaliby się capaces do urzędów tak burmistrzowskiego jako i radzieckiego assumowani byli, także w cechach aby cechmistrzami bywali". Być może ze względu na ilość przywilejów wydanych mieszkańcom

Sambora nawie bocznej tutejszego kościoła wmurowano w 1888 r. taki napis: „Janowi III Sobieskiemu królowi, obrońcy Polski i Chrześcijaństwa, obywatele Sambora w dwusetną rocznicę odsieczy Wiednia 12 września 1883 r. tablicę tę położyli”.

Sasów (złoczowski)

Miasto założone przez Jana Daniłowicza – teścia króla Jana (dobra Daniłowiczów przeszły we władanie Sobieskich). W r. 1682 kończył Jan III w Sasowie objazd swoich dóbr i donosił żonie, że jako tako pokończywszy tutejsze kłopotarstwo (...) a ostatek zleciwszy p. staroście łuckiemu, Atanazemu Miączyńskiemu", pospieszy do niej z powrotem.

Skwarzawa (żółkiewski)

Dnia 8 października 1673 odbył się tu przegląd armii królewskiej w obecności Jana Sobieskiego w związku z wyprawą chocimską.

Sokal (sokalski)

Dla cudownego obrazu Bogarodzicy, znajdującego się w tutejszym kościele król Jan III Sobieski po powrocie spod Wiednia ofiarował chorągiew, bogato złotem i srebrem wyszywaną, z herbami państwa. Cześć dla obrazu matki Sokalskiej wyniósł król z domu. Jego ojciec Jakub Sobieski pielgrzymował do tego obrazu w 1630 roku, i zawsze kiedy przejeżdżał w pobliżu wstępował pokłonić się przed cudownym obrazem.

Sta ków (stryjski)

Wieś znajduje się na liście 106 miejscowości związanych z Janem III Sobieskim, wydanej w 1883 roku na pamiątkę 200 rocznicy bitwy pod Wiedniem.

Stare Siolo (pusto mycki)

aby nikt nie ważył się na nich porywać i złości wyrządzać, pod winą zamkową". W 1672 roku, ścigając czambuły tatarskie, zawadził Sobieski o Stryj i niedaleko od miasta przez rzekę nocą się przeprawił. Natomiast w 1681 roku zabawił król Jan jesienną porą w Stryju na dłużej, rozrywając się polowaniem, którego był wielkim miłośnikiem. Towarzyszyli królowi na tej wycieczce: hr. de Malligny, brat królowej, markiz de Vitry, poseł francuski, br. Zierowski, rezydent cesarski, wojewoda krakowski, Dymitr Wiśniowiecki, kasztelan wołyński, Jerzy Wielhorski i wielu innych znakomitych gości.

Szkló (jaworowski)

Było niegdyś jedną z ulubionych rezydencji króla Jana III Sobieskiego, który lubił tu zażywać kąpiei w miejscowych obfitych siarkowych źródłach. Na ich bazie w XIX w. urządzono tu zakład kąpielowy, który funkcjonował do II wojny światowej. Wielką atrakcją Szklą było położone w wąwozie wśród sosnowego lasu, silne źródło Paraszka, które co kilka minut wyrzucało górę słup wody, przypominający mini-gejzer. Przestało istnieć w związku z rozpoczęciem w okresie powojennym eksploatacji tutejszych złóż siarki i budową olbrzymiej kopalni odkrywkowej, co spowodowało znaczne obniżenie się poziomu wód gruntowych i wywołał rozbudowę miejscowości w kierunku osiedla miejskiego.

Turyńka (żółkiewski)

Tu urodził się pradziad króla – Stanisław Żółkiewski. Turyńka należała do dóbr Sobieskich.

War (sokalski)

Świątynia w Warężu została wybudowana w latach 1688-1693 z fundacji marko Matczyńskiego, koniuszego koronnego, uczestnika wypraw wojennych Jana III Sobieskiego. Jan III Sobieski uposażył hojnie darowaniem zakonnikom dwóch wsi podmiejskich: Kaptura i Janiszowa, a także fundacją w Warężu 1688 roku.

Wicy (przemysłański)

Jakub Sobieski wraz z zakupem Pomorzan kupił także Wicyń, i obsadził go Mazurami w 1630 roku. Przetrwali tutaj blisko 300 lat, gdyż spisu ludności prowadzony w 1938 r. wykazał, że w Vicyniu mieszkało 1538 osób, w większości Polaków. Funkcjonował tu też w latach 1695 – 1862 greckokatolicki klasztor bazylianów osadzonych tu przez Jana III Sobieskiego. Obecnie wieś nazywa się Smerekovka.

Wiszenka (mościski)

Tutaj we wsi jadł król obiad u sołtysów, pod lasem. Otóż w 1682 r. w trakcie kwietniowego objazdu swoich włości wymknął się król z Jaworowa nie uściskawszy nawet ukochanej żony na pożegnanie. Pi-

sał potem w listach, że w trakcie tej wycieczki jadł obiad, nie jadł go jednak we dworze, "ale u sołtysów pod lasem, na ustroniu ode wsi".

Zału e (jaworowski)

Znajduje się tu drewniana cerkiew p.w. św. Paraskewy, zbudowana w 1681 r., przebudowana w 1873 i w 1992 r. W wyposażeniu cenny XVII-wieczny pięciokondygnacyjny ikonostas. Na drzwiach świątyni zachował się napis: „Zbudowana cerkiew Anno 1681/ za króla 3 Iana Sobieskiego”. Obok stoi drewniana trójkondygnacyjna dzwonnica z końca XVII w., z szerokim okapem u dołu i arkadową galerijką pod dachem nakrytym ośmioboczną kopułą.

Zboiska (radziechowski)

Miasto znajduje się na liście 106 miejscowości związanych z Janem III Sobiekiem wydanej w 1883 roku na pamiątkę 200 rocznicy bitwy pod Wiedniem.

Złoczów (złoczowski)

W 1598 r. Czarnkowscy, ówczesni właściciele złoczowskich dóbr sprzedali je kasztelanowi lubelskiemu i staroście łuckiemu Markowi Sobieskiemu (1549-1605), dziadowi króla. W 1624 r., syn i spadkobierca Marka, Jakub Sobieski (zm. 1646), późniejszy kasztelan krakowski i wojewoda ruski, rozpoczął budowę nowego murowanego kościoła (ukończoną ok. 1636 r.), a w 1627 r. oficjalnie odnowił erekcję parafii katolickiej. W celu podwyższenia obronności miasta Jakub Sobieski wzniósł w l. 1634-1636 nowy murowany zamek w typie bastionowej fortecy, który stanął w nieco innym miejscu, niż poprzednia warownia drewniana. W 1642 r. Sobiescy przenieśli się do Żółkwi, która stała się ich główną rezydencją i siedzibą kolejnego dziedzica dóbr – przyszłego króla Jana Sobieskiego (1629-1696), który w 1665 r. ufundował w Złoczowie klasztor bazylianów. W l. 1648–1649 Złoczów, po raz kolejny, dwukrotnie złupili i spalili Tatarzy. W 1672 r. po sześciomiesięcznym oblężeniu, złoczowski zamek został zdobyty przez Turków, jednak w 1675 r. jego szczupła załoga pod dowództwem wojewody ruskiego Stanisława Jabłonowskiego dwukrotnie odparła atak Tatarów. Po wstąpieniu na tron Jan III Sobieski był w Złoczowie jedynie sporadycznie, jednak odbudował i wzmocnił fortyfikacje miasta i zamku. Warto dodać, że zarówno za czasów Jana III, jak i jego ojca, przy pracach budowlanych i fortyfikacyjnych na terenie zamku i miasta, używani byli jeńcy tatarscy. Niektórych z nich osiedlono nawet w okolicznych wsiach. W podziemiach świątyni budowanej jako kościół (obecnie cerkiew) znajdowały się groby siostr króla Jana III Sobieskiego – Zofii i Katarzyny oraz pierwszej żony jego ojca Jakuba – Marianny z ks. Wiśniowieckich. Znajduje się tu także budynek dawnego szpitala dla ubogich ufundowany i uposażony w 1630 r. przez Jakuba Sobieskiego.

ółkiew (ółkiewski)

ółkiew założona w 1594 r. przez dziadka Jana III Sobieskiego czyli hetmana polnego (później wielkiego) koronnego Stanisława ółkiewskiego, potem związana z Daniłowiczami no i oczywiście, poprzez małżeństwo z Sobieskimi. Teofila Sobieska, matka króla ufundowała w 1653 r. klasztor dominikanów, w podziemiach którego spoczęła po wspaniałym pogrzebie wyprawionym przez syna Jana. Dwukrotnie, w 1646 i 1662 r., na ółkiewskim zamku gościła para królewska – Jan Kazimierz i Ludwika Maria. Podczas drugiej wizyty gospodarzem ółkwi był już syn Jakuba i Teofili, prawnuk hetmana ółkiewskiego – Jan Sobieski (1629-1696), przyszły król polski. Na ółkiewskim zamku spędził on swe dzieciństwo i później, gdy już wstąpił na tron, była to jedna z jego ulubionych rezydencji, w której spędzał wiele czasu. U boku króla, oprócz jego dworu, często przebywali w ółkwi najwyżsi dostojnicy i urzędnicy Rzeczypospolitej, monarcha przyjmował tu również posłów zagranicznych. Z tego względu zamek został starannie odnowiony i odpowiednio wyposażony, a w jego otoczeniu i na pobliskim wzgórzu Haraj powstały piękne ogrody. Odbływały się tu także różne uroczystości, m.in. po Wiktorii Wiedeńskiej król urządził na zamku i w ogrodach zamkowych wystawę trofeów zdobytych na Turkach. Na królewskim dworze w ółkwi przebywali i tworzyli liczni artyści zatrudniani przez monarchę, wśród nich m.in. tak znani jak architekt Tylman z Gameren i malarz Martino Altomonte. Jan III dbał także o rozwój miasta: założył tu oraz w pobliskim Glińsku manufakturę fajansu, odnowił i uposażył kościół dominikanów po pożarze w 1678 r., w 1682 r. zezwolił na założenie klasztoru bazylianów, a w 1692 r. – na budowę nowej synagogi; oba te przedsięwzięcia także współfinansował. W 1690 r. monarcha wydał przywilej na założenie w ółkwi drukarni hebrajskiej, której założycielem był znany drukarz z Amsterdamu Uri Febus Ha-Lewi. Drukarnia ta, w której wydano wiele znaczących dzieł, miała ogromne znaczenie dla rozwoju religijnej i świeckiej kultury Żydów w pd.-wsch. części Rzeczypospolitej i dorównywała rangą słynnym drukarniom w Krakowie i Lublinie.

Po królu ółkiew dziedziczyli jego synowie, najpierw najmłodszy – Konstanty Władysław (zm. 1726), a później najstarszy – Jakub (zm. 1737).

ółta ce (kamionecki)

Należały do dóbr Sobieskiego. Jadąc z ółkwi do Złoczowa w r. 1682, Jan III Sobieski polował tu, i stąd pisał do królowej, żeby wybierający się za nim rezydent cesarski, Zierowski, nie szukał go daremnie, bo go nie znajdzie.

urawno (żydaczowski)

We wrześniu i październiku 1676 r. król Jan III Sobieski na czele swej zaledwie 20-tysięcznej armii stawiał pod Żurawnem czoła 100-tysięcznej turecko-tatarskiej armii Ibrahima Szejtana i chana Selim Gireja. Traktat pokojowy z 17 października zakończył oblężenie. Pomimo iż militarne walki pod Żurawnem nie przyniosły rozstrzygnięcia, to wobec kilkakrotnej przewagi liczebnej przeciwnika wszyscy uznali je za polski sukces, podobnie je podpisany tu kompromisowy układ pokojowy, który stanowił postęp, w stosunku do haniebnego traktatu buczackiego i dawał wycieńczonej wojnami Rzeczypospolitej kilka lat upragnionego pokoju. Wśród wiejskiej zabudowy dawnej wsi Adamówka, włączonej obecnie w granice Żurawna zachowała się upamiętniająca te wydarzenia kolumna zwieńczona kamiennym krzyżem.

ydaczów (żydaczowski)

22 września 1676 roku zatrzymał się tu Jan III Sobieski w drodze na Żurawno, o czym pisał Marysieńce: "Myśmy się w sobotę z wojskiem z pode Lwowa ruszyli. Wczora przeszliśmy Dniestr, tak mały, że go i kura przebrnęła. Weszliśmy tu we środek rozmaitych 'śmierci, bo z jednej nieprzyjacieli, a z drugiej powietrze; kilkanaście bowiem wsi około Dniestru zapowietrzyło się, którzy i przed nieprzyjacielem nie uciekają".

OBWÓD CHMIELNICKI

Łuka (rejon kamionecki)

Tu 21 października 1673 przeprował się Sobieski w trakcie wyprawy Chocimskiej w z wojskiem przez Dniestr. Pisał stąd do podkanclerzego Olszowskiego (...) Przeprowadzamy dziś przez Dniestr; w bród i wpław; armata, piechoty, tabory promami i mostem, rozumiem, przez jutro przeprowadzą się wszyscy. W trakcie tej przeprowadzki miał Sobieski dość chyba poważny wypadek, bo dopiero po kilku dniach powstał „z łóżka”. Widocznie goiło się na nim wszystko jednak szybko, jak na niedźwiedziej skórze, gdyż już 30 października, pozostały mu, jak notował, tylko sine znaki na twarzy.

Kamieniec Podolski (rejon kamioncki)

18 sierpnia 1672 wojska tureckie, połączwszy się z wojskami kozackimi dowodzonymi przez hetmana Doroszenkę okrążyły Kamieniec. Tymczasem wojska Rzeczypospolitej lekcewały wroga co przejawiało się na różnych polach, np. gdy hetman Jan Sobieski chciał powiększyć załogę miasta o 2 pułki piechoty magistrat odmówił. Obrona miasta przygotowywana była naprędce. Sobieski dał 20,000 zł na kupienie żywności, sam zaś cofnął się do Glinian. Kamieniec otoczyło 150 tys. wojska, w środku wraz z ukrywającymi się chłopami znajdowało się ok. 2 tys. ludzi. Kamieniec opierał się do 26 sierpnia. Dnia 27 sierpnia, już w trakcie układów pokojowych, dowódca artylerii Hekling wysadził w powietrze część zamku wraz z 5 000 ludzi. Bohaterska obrona Kamieńca stała się kanwą do napisania przez Henryka Sienkiewicza powieści Pan Wołodyjowski.

Tymczasem Turcy po zdobyciu twierdzy zachowywali się całkiem nie jak barbarzyńcy, co prawda zamienili kościoły na maczety ale poprzez dostawienie minaretu do istniejącej świątyni a nie poprzez niszczenie.

Sobieski nigdy nie pogodził się z przegraną ale też nigdy nie udało mu się odzyskać Kamieńca Podolskiego, choć próbował wielokrotnie. Począwszy od 11 listopada przez kilka dni 1673 bombardował miasto ale bezskutecznie. W 1689 r. znowu prowadził bezskuteczną blokadę, następnie założył Okopy św. Trójcy, wszystko jednak na próżno. Kamieniec trafił w obręb Rzeczypospolitej dopiero 26 stycznia 1699 r. a więc już po śmierci Jana III Sobieskiego.

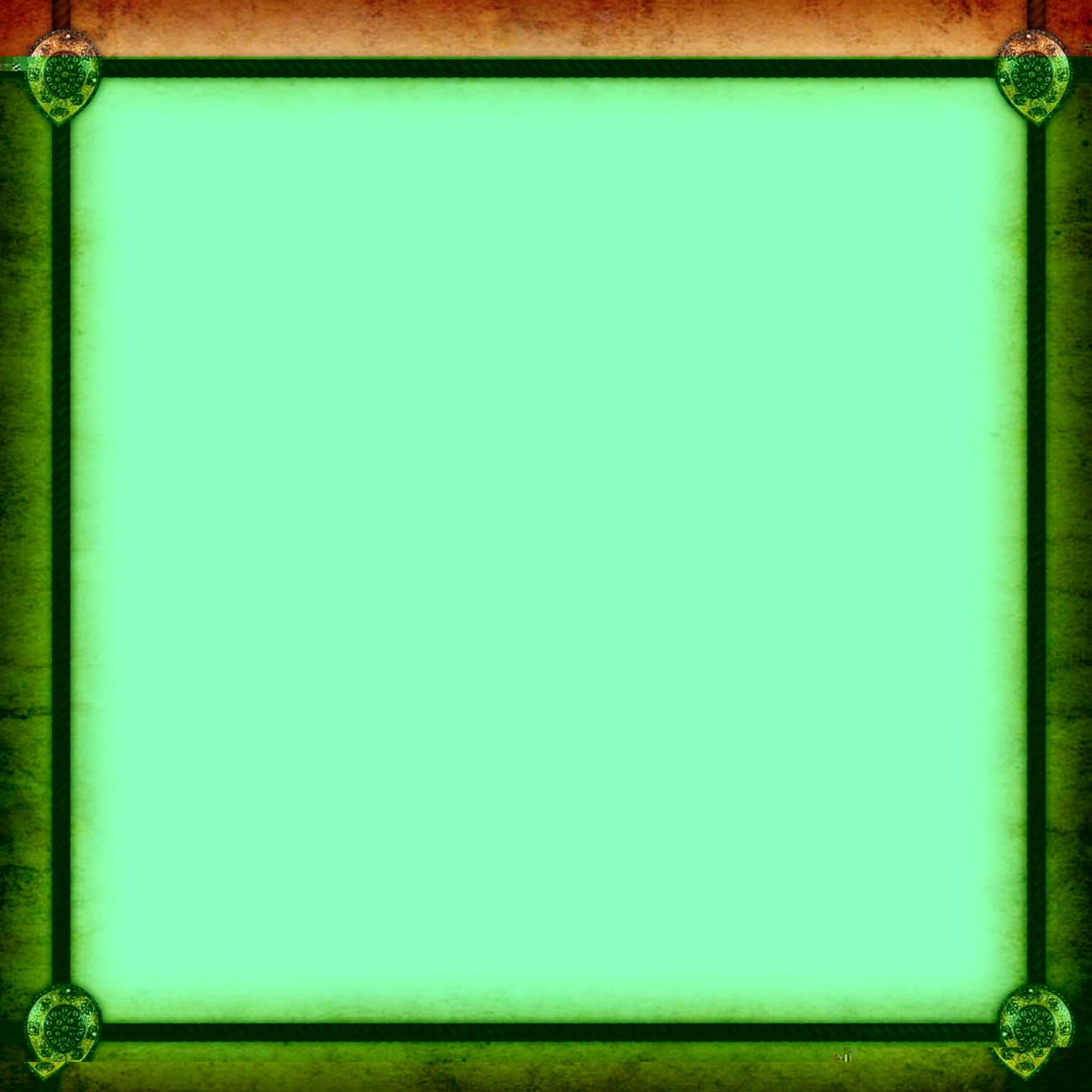
wanec (kamioncki)

Od mostu na rzece Żwaniec, a w zasadzie od nieudanego stawiania mostów na wezbranych Dniestrze w 1684 r. nazwę bierze nieudana wyprawa, dodajmy jedna z kilku wypraw Sobieskiego do Mołdawii. Jej przebieg znamy dość dokładnie gdyż na życzenie papieża Sobieski opisał jej przebieg. Król argumentuje w tym piśmie, że niepowodzenie wojsk polskich było spowodowane wycieńczeniem żołnierzy długą kampanią 1683. Siły Rzeczypospolitej nie miały możliwości spokojnie przezimować na Węgrzech z racji przejścia na stronę turecką wojska Thökölego i zaatakowania Polaków przez jego oddziały. Doprowadziło to do osłabienia, i tak już mocno nadwątłych sił zdrowotnych żołnierzy. W czasie trwania kampanii żwanieckiej wśród żołnierzy szerzyły się epidemie.

НА
ШЛЯХЕТЬСЬКОМУ
ШЛЯХУ
РОДУ СОБЕСЬКИХ

ВСТУП

Ян III Собеський походив з роду Собеських з Собешина поблизу містечка Рики. Народився 17 серпня 1625 р. в с. Олесько, яке знаходиться тільки кількадесят кілометрів від Львова. З боку матері споріднений з родом Жолкевських – засновників м. Жовква. Помер 17 червня 1696 р. в Вілянові від Варшавою. Дитинство провів в маєтку прадіда в Жовкві. З часом він так само часто повертався до маєтку прадіда з боку отця – до с. Гелчев, Волі Собеської і Пілашковіце. Ці і інші населені пункти, які Ви побачите у Східній Польщі і Західній Україні, творять простір, який можна сміло вважати освоєним.

Згідно з духом часу він отримав старанну освіту, відвідуючи при нагоді країни Західної Європи, в тому числі: Німеччину, Голландію, Францію і Англію. Діючи в кліматі своєї епохи, він приймав участь, а пізніш очолював ряд військових походів до менш чи більш далеких районів Поділля, Молдавії, Угорщини, Словаччини, України, Росії, Австрії. Найбільшу славу йому приніс похід на Відень у 1683 р., який закінчився приголомшливою поразкою турецького війська під командуванням Кара-Мустафи. Свого часу слава ця була так потужною, що занесла короля на небосхил. На його честь, Ян Хевелій назвав констеляцію зірок у Чумацькому Шляху *Scutum Sobiescianum* (*Щит Собеського*), яка пригадує формою Яніну – герб роду Собеських і складається з 7 зірок, що символізують кількість членів королівської сім'ї в 1683 році.

З часом слава короля зблідла, але пам'ять, спадщина і сліди залишились. Звідси появилась ідея створити Шлях Яна III Собеського (JIIS) – на честь і славу королю, і з користю для мешканців. Шлях повинен мати європейське значення, бо діяльність короля Яна III Собеського підказує потребу європейського культурного виміру, а пам'ять про нього і його подорожах ще існує в багатьох кутах Європи, почавши з України і кінчивши на Австрії.

Ми все ще не знаємо, який великий внесок зробив Ян III Собеський в культуру Європи – тому дослідження і опис цього ще попереду. Але ми знаємо, що завдячує культура сьогоднішній Польщі і України Собеському. Це з одного боку – відчуття відігривання важливої, одвічної ролі на європейській арені, а з другого – захоплення орієнталізмом. Це завдяки Собеському та в його часах увійшли за посередництвом Туреччини і країн ісламу такі звичаї

як: куріння трубки, що принесло багатий запас слів, пов'язаних з тютюном, (напр. цибух, коптюх, люлька, тощо), варення і пиття кави, прикрашання домів саф'янами, курдибанами, килимами, захоплення східною розкішшю, не тільки у шляхетському вбранні, а й, наприклад, ряд модифікацій жовнірського мундиру, важливих для культу польської зброї, почавши від кульбаки і закінчуючи на карабелах.

Ми віддаємо до рук читачів публікацію, в якій містяться короткі описи близько 250 місцевостей, які мають зв'язок із постаттю Яна III Собеського, що знаходяться в трьох воєводствах Східної Польщі (Люблінське, Малопольське, Підкарпатське) та з п'яти областей Західної України (Хмельницької, Чернівецької, Івано-франківської, Львівської і Тернопільської).

Описані місцевості напевно не вичерпують даних про всі місця, які мають зв'язок з Яном III Собеським в цих регіонах, це радше запис знань, якими володіє команда «think- tank» Шляху Яна III Собеського.

Собеський подорожував майже все життя - *„Коли ми одружилися, були із собою може ледве з півроку, але й так або в гостях, або в дорозі”* писав у листі до своєї дружини, відправленому з села Пелашковіце, датованому на 22.IV.1668 р. і ці слова влучно відображують все його життя. Можна сміливо сказати, що він витоптав собі цей шлях. Нам не залишається нічого іншого, як запросити Вас піти його слідами і «наступати королю на п'ятки».

ПОЛЬЩА

ЛЮБЛІНСЬКЕ ВОЄВОДСТВО

Місця, пов'язані із Собеським, знаходяться в наступних повітах Люблінського воєводства: Люблінському, Бельському, Грубешовському, Яновському, Красноставському, Красницькому, Любартовському, Ленчинському, Опольському, Пулавському, Радзинському, Рицькому, Свидницькому, Томашовському, Влодавському, Замойському.

У нижче приведеному списку, який (з огляду на велику площу і багато місць для дослідження) ще можна продовжувати, знаходиться опис 54 місцевостей, пов'язаних з Яном III Собеським.

Адамув (село в пов. Замойському, в гміні Адамув).

Місце битви під час походу на татарські чамбули в 1672 р.

Базар (село в пов. Свидницькому, в гміні Рибчевіце).

Собеський осаджував тут своїх солдат-ветеранів (вони мали права міщан, без обов'язку панщини).

Белжице (місто в пов. Люблінському, місцезнаходження місько-сільської гміни Белжице).

Вони [тобто євреї] то навіть прегарну австерію (трактир) – тобто готель мали, мешкаючи в ньому, а це була будівля, збудована спеціально для нічлігів королівської світи за Зигмунда III та Яна Собеського. Цей будинок згорів в 1913 році в під час пожежі. З белжицького двору не залишилися навіть сліди. В костьолі не має історичних нагробків. Над різницею є дві кімнатки, сьогодні виконують роль скарбниці. В цих кімнатках ночував король Ян Собеський під час своїх частих відвідувань Белжице. В 1679 р. парохом парафії був кс. Воцех Станіслав Радомський, Люблінський канонік, Ходельський декан, секретар Королівської канцелярії при Яні III Собеському.

Ходель (село в пов. Опольському, в гміні Ходель).

Собеські дарували оснащення костьолу в Ходелі, подібно як багатьом іншим костьолам. У випадку Ходеля про це відомо на основі збереженого документу, в якому згадується про стягнення управляючими костьолом річних оплат з огляду на відписи, які вчинили миряни і духовні. Перша така згадка відноситься до 1675 р. і говорить вона, що „з загальної суми 1750 флоренів тодішній препозит, кс. С. Грабовецький, отримував річні оплат". Проте візитатор не вказує розміру цієї оплати. Згадана сума капіталу була внесена в добрах села Грабувка, Боїска і Ксьонж. Відпис вчинили два шляхтичі – Ксенський і Собеський”.

Хорупнік (село в пов. Красноставському, в гміні Гожкув).

1639-40 парох в Красноставі, кс. Чарноторський оскаржує Якуба Собеського – спадкоємця Хорупника і його матір (сина та дружину Марка Собеського – люблінського воєводи), що він, будучи лютеранином, забрав землі хорупницького костьолу, документи укрити, а сам храм розібрав і збудував собі хлів. В результаті угоди Собеський будує в Хорупнику каплицю.

Чемерніки (село в пов. Радзинському, в гміні Чемерніки).

Під час шведського потопу місто було знищено шведами, пізніше воно стає власністю Яна III Собеського і Якуба Собеського.

В 1680-1696 роках Чемерніки шляхом викупу перейшли на власність Яна III Собеського.

Ченстоборовіце (село в пов. Свидницькому, в гміні Рибчевіце).

Ікона Матері Божої Переможниці, яку Ян III Собеський забирає з собою на всі важливі битви, у тому числі під Відень в 1683 році, вціліла з пожежі двору (палацу) і с. Піляшковице, яка мала місце під час повстання Костюшка і переноситься до костьолу в с. Ченстоборовіце.

Гардзеніце (село в пов. Свидницькому, в гміні Пяскі).

Партії двору побудовані Стефаном снопківським – братом дружини Якуба Собеського (батька короля) ймовірно Міхалом Баліном та флігель при палаці, збудований, правдоподібно, за концепцією Тильмана із Гамерен – придворного архітектора Яна III Собеського.

Гелчев (село в пов. Люблінському, в гміні Високе).

В 1628 році власницею частини Гелчеві (сьогодні Гелчев – Доли, Балдахова і Заляскі) була Катажина Собеська, люблінська воєводина – сестра короля – дружина Заславського та Радзівілла

Глук (район міста Любліна, колись - місто).

Міські права в 1686 році надав Ян Собеський.

Гожкув (село в пов. Красноставському, в гміні Гожкув).

Локаційний привілей Яна III на заснування міста в 1689 р.

Грубешув (міська гміна, місцезнаходження грубешовського повіту).

Місце битви під час походу на татарські чамбули в 1672 р.

Каплиця Матері Божої Болісної в Грубешові - Тересувці. На сьогоднішній день знаходиться на передмістях міста, на західному, крутому схилі Татарської Гори, під якою Ян III Собеський розгромив татар.

Церква св. Миколая стояла в цьому місці раніш, ще за часів Зигмунда I Старого. Це була дерев'яна будівля, яка часто горіла в пожежах, а ще гірше, що вона була розташована на північному боці гори, який осувався до р. Гучви і церква могла завалитися. При цій церкві Ян III Собеський зафундував лікарню, яка до наших часів не збереглася.

Яблечна (село в пов. Бяльському, в гміні Славатиче).

Діяльність монахів яблочинського монастирю викликала протести уніатського духовенства. Володимирсько-Брестський єпископ Лев Зеленський звинувачував монахів в наданні релігійних послуг вірним цієї Церкви. На прохання уніатського владики король Ян III Собеський заборонив, як він виразився „яблочинським ченцям” виконувати релігійні послуги в селах, які належали до греко-католицьких парафій.

Ядвісін (село в пов. Свидницькому, в гміні Пяски).

Місце відпочинку і бенкетів після полювання Собеського. В пам'ять цих подій 1654, 1659 і 1663 років насипано курган і посаджено довкола нього дуби, а пізніш на них вирізано пам'ятні дати.

Якубовіце Муроване (село в пов. Люблінському, в гміні Вулька)

Мурований замок за часів. коли власником Якубовіце був Якуб Собеський (син Яна III Собеського).

Янув Любельські (місто в пов. Яновському, місцезнаходження місько-сільської гмуни gтіпу Янув Любельські).

На землі старого села Бяла Катажина Замойська заснувала в 1640 р. місто на магдебурзькому праві, яке з 1653 року носило назву Янів Ординацький, а з 1687 - сьогоднішню. На підставі фонду сандомирського воєводи Яна Заморського збудовано в 1659-1660 роках дерев'яний костьол з монастирем, до якого в 1660 р. запрошено домініканців. Фонд підтвердив в 1676 р. король Ян III Собеський.

Казімеж Дольний (місто в пов. Пулавському, на Віслі).

Ян III Собеський ймовірно ніколи не був у Казімежу, проте місто досить багато йому завдячує. Зокрема йдеться про декрет з 1676 р., в якому король Ян III дозволяє оселятися вірменським, грецьким і єврейським купцям, завдяки чому місто відновило свою високу позицію і до сьогоднішнього дня свідчить про проникнення культур і релігій.

Кіяни (село в пов. ленчинському, в гміні Спичин).

Костьол посередньо пов'язаний з Яном III Собеським. Побудований в 1723 р. А. Мьончинським, як дар за виграну битву під Віднем в 1683 р.

Кобиляни (село в пов. Більському, в гміні Тересполь)

Подібно як недалеко Лебедів – одне з підляських сіл, заселених татарами з надання короля Яна III Собеського. Документи з XVIII ст. згадують колишніх власників села і маєтків в околиці: Кобиляни – Корицкі

Краснобруд (місто в пов. Замойському).

Марисенька Собеська фундує костьол Благовіщення Пресвятої Діви Марії і монастир, збудований у 1690-1699 роках. Каплиця святого Роха з Монтпельє - під час епідемії чуми Марисенька Собеська заснувала при джерелах каплицю з іконою св. Роха, покровителя хворих на інфекційні хвороби. Соборний вівтар може походити з каплиці Яна III Собеського.

10 серпня 1672 р. Собеський видає універсал, який закликає шляхту обороняти країні від турків. 5 жовтня 1672 р. Собеський громить татарський бамбул під Краснобродом .

Краснистав (місто в пов. Красноставському).

Старостою Красно ставу був Марек Собеський (дід короля), Якуб Собеський (батько короля), Марек Собеський (брат короля).

Крупе (село в пов. Красноставському, в тмин Краснистав).

Місця обозу військ Собеського під час походи на татарські чамбули в 1672 р.

Крилув (село в пов. Грубешовському, в тмині Мірче).

В Крилуві у замку затримався переможець гетьман Ян Собеський після битви під Хотин-ном в 1673 р.

Кшесімув (село Люблінському воєв., в пов. Свидницькому, в тмині Мелгев).

Місце відвідування Собеських в маєтку роду Суходольських, а також місце збору части-ни військ у 1672 р. під час приготувань до „походу на татарські чамбули”.

Маркушув (село в пов. Пулавському, в тмині Маркушув).

Ян III Собеський став власником Маркушова в 1667 році. Ця подія мала місце перед коронацією Яна III Собеського. Після коронації король надалі дбав про розвиток міста. 25 лютого 1686 р. король підтвердив міські права Маркушова та надав йому нові привілеї.

Лебедів (село в пов. Бяльському, в тмині Тересполь).

Ян Собеський надавав шляхетство і землю татарам в подяку за вірну службу.

Лесьна Подляска (село в пов. Бяльському, в тмині Лесьна Подляска).

Про чудовну Матір Божу Ліснянську кружляє багато легенд. Одна з них говорить про похід, з наказу Яна III Собеського, Яна Міхаловського і Гжегожа Кульчицького під Відень. Перевдягнені вони відділи себе в молитві Матері Божій Ліснянській і пройшли через ту-рецький обоз. В подяці вони поклали свої дари та плащі, які забрали туркам, на вівтар. Княжна Анна Радзівіллова, дружина канцлера Великого Литовського Князівства, зафун-дувала плаття із щирого золота, прикрашене 155 діамантами, 291 рубінами і 59 смарагдами.

Люблін (найбільше польське місто на східному боці Вісли, столиця Люблінського воєводства).

Палац Собеських - по вул. Бернардинській 13, якого первісний вигляд відомий з панорами Любліна А. Гогенберга з 1617 р. Бернардинський костюл св. Петра і Павла – на площі Вільності. В цьому храмі, в 1597 році поховано Ядвігу Снопковську (бабку короля), а вісім років пізніш заслуженого добродія конвенту - Марека Собеського (діда короля). Ян III завжди молився у цьому костюлі під час перебування у Любліні.

В 1674 р. Собеські відвідує монастир, а в 1678 р. Тут проводять (разом із цілим двором) Великдень.

Площі під замком, місце після синагоги єврейського багача Вахля. В єврейських легендах вахль стався нам одну ніч королем Польщі - Ян III був в нього заборгований. Таким чином король сплатив борг.

Любича Королівська (село в пов. Томашовському, місцезнаходження гміни Любича Крулевська).

Привілей Яна III для князів (солтисів) від 12 жовтня 1678 року, найважливіший для розвитку населеного пункту.

Малашевіце (село в пов. Бяльському, в гміні Тересполь)

Данієль Шабліовський з компанією осів також в Малашевіце на підставі рішення Яна III Собеського з 1689 р.

Малохвей Дужи (село в пов. Красноставському, в гміні Краснистав).

Село заснував Ян III Собеський, надаючи учасникам битви під Віднем ці землі у нагороду.

Ортел Королівський (село в пов. Бяльському, в гміні Піщац).

Наприкінці XVII ст. в Ортелю і інших близьких селах проявилися татари, що оселялися Яном III Собеським за службу в королівському війську.

Пяскі (місто в пов. Свидницькому, в місько-сільській гміні Пяскі).

Особливий розквіт переживало місто під владанням братів Суходольських: Збігнева і Теодора – вірних вояк і друзів Яна III Собеського.

Піляшковіце Перше (село пов. Свидницькому, в гміні Рибчевіце).

Власність Марка Собеського (діда), який отримав село в силу привілею Баторія при шлюбі з Катажиною Тенчинською, а потім - Якуба Собеського (батька), а потім – власність короля. Тут бував багатократно, про що свідчать листи, які збереглися, що король підписував назвою Піляшковіце. Пізніш також власність Якуба Собеського – сина Яна III – тут стояв мурований палац з каплицею і парком, знищений під час повстання Костюшко. Можна припускати, що тут відбувся таємний шлюб Яна III Собеського з Марисенькою.

Поточек (село в пов. Замойському, в гміні Адамув).

Місце битви під час походу на татарські чамбули в 1672 р.

Радзінь Подляський (місто і гміна в пов. Радзінському).

Польські королі, у тому числі Ян III Собеський, надалі Радзіню додаткові привілеї, які збільшували його права радзінських міщан і забезпечували більш корисливі умови для подальшого розвитку міста. Ян III Собеський передав Радзінь в оренду підканцлеру Станіславу Антонію Щуці. Локаційним привілеєм з 1690 року Собеський забезпечив подальший розвиток міста.

Ситанець (село в пов. Замойському, в гміні Замосць).

Довідавшись про бамбул татарський, який стояв в Ситанцю, Собеський рушив на Краснобурд (це діялося під час походу на татарські чамбули в 1672 р.).

Собяновіце (село в пов. Люблінському, в гміні Вулька).

Фігуру Яна Непомуцена зафундував тут Ян III Собеський як дар в подяці за виграну битву з турками на річці Бистрицею.

Собеська Воля (село в пов. Люблінському, в гміні Кжчонув).

Село Собеська Воля (4 мілі від Любліна) була родовим гніздом Собеських, які від нею прийняли своє прізвище. Офіційна назва з 1668 р.

Собешин (село в пов. Рицькому, в гміні Уленжсь).

Родова колиска. Тут постал герб Яніна. Перший відомий Собеський - Миколай. Родичі Собеського мешкали тут ще в XVIII ст. На міські двору Собеських стоїть Комплекс сільськогосподарських шкіл.

Студзянка (село в пов. Бялському, в гміні Ломази)

12 листопада 1674 р. Собеський здобув Бар і прийняв Литовських Липків на службу, визначаючи для них квартири у Каунасі, Ратні і Кобрині – на Волині і Підліссі. Справа Липків була також аргументом в мирних переговорах між Турцією і Польщею, спеціальні положення, що відносилися до них, знайшлися в Буцацькому і Журавському трактатах. Річ Посполита виправила кривди, нанесені татарам. Це сталося завдяки королю Яну III Собеському.

Сухо воля, Поточек, Адамув (село в пов. Замойському, в гміні Адамув).

Місце битви під час походу на татарські чамбули в 1672 р.

Щебжешин (місто в пов. Замойському).

Антикоролівська конфедерація, скликана в 1672 р. гетьманом Яном Собеським і примасом Празмовським у відповідь на голубську конфедерацію 1672 р.

Тарнаватка (село в пов. Томашовському, в гміні Тарнаватка).

Греко-католицька церков і парафія, заснована в 1679 р. Яном III Собеським.

Томашув Любельські (місто і гміна в пов. Томашовському, при кордоні з Україною).

На місці нерухомості нащадків сім'ї Кабачинських до сьогоднішнього дня стоїть трохи перероблена дерев'яна хата, в якій за давніх часів знаходився трактир при дорозі. В ньому король Ян III Собеський відпочивав в переїзді з Варшави до Жовкви, маєтку своєї дружини. Перед перебудовою цього дому близько 1887 р. на балі під стелею вирізано напис: „тут відпочивав Ян III Собеський”. Цей шлях в 1834-1838 роках отримав шосе, що існує до сьогоднішнього дня, про що свідчить курган, насипаний на пам'ятку при шосе відразу за селом Тарнаватка на пагорбі по дорозі до Замосця з правої сторони.

Тшиднік дужи (село в пов. Красьницькому, в гміні Тшиднік Дужи).

Як свідчать джерела, назва ця почала згадуватися в XVII столітті. До тих часів відноситься легенда, яка пов'язує зміну назви з королем Янем III Собеським, який нібито відпочивав в Тшидніку протягом трьох днів. Ще в 60-тих роках XX століття в Тшидніку ріс дуб, під яким нібито відпочивав король. Посилаючись на місцеву легенду, постав проект гербу, який представляє на червоному полі срібний щит, стилізований під королівську корону, замкнутий між двома дубовими золотими гілками.

Турка (село в пов. Люблінському, в гміні Вулька).

Місце обозу турецького війська перед битвою з військом Речі Посполитої під начальством Яна III Собеського.

Вереханє (село в пов. Томашовському, в гміні Раханє).

Церква, побудована за часів Яна III Собеського.

Влодава (місто і гміна в пов. Влодавському).

Король Ян III Собеський, а за його прикладом також пізніші польські володарі надали місту привілеї в сумі на чотири ярмарки в року, які тривали до двох тижнів.

Замосць (місто на правах повіту, розташоване в південній частині Люблінського воєводства).

Собеський командував обороною Замосця від козаків Хмельницького 6-24 листопада 1648 р., зразу після повернення з закордонних подорожей.

Заставек (село в пов. Бяльському, в гміні Тересполь)

Тут залишився татарський цвинтар - Мізар. На цьому цвинтарі поховано татар, які мешкали в с. Лебедів, Малашевиче (з II половини XVIII ст. Малє і Велике Малашевиче – сьогодні Дуже) і Міхалкув.

Завепишице (село в пов. Ленчинському, в гміні Спичин).

Куплене в 1671 р. Атаназим Мьончинським – багаторічним другом Яна Собеського, а пізніше короля Яна III Собеського. Мьончинський прославився у битві під Віднем, його можна

побачити на кількох портретах з Собеським. На пам'ять відвідування Собеського в Завепшице він посадив липу.

Звіринець *(місто в пов. Замойському).*

Марисенька створила тут резиденцію, оточену парком, із ставком, який постав з-за підняття води в річці, островами, театром на воді і довгим каналом, по якому плавали гондоли. Тут, в помісті Замойського – чоловіка Марисеньки. народився роман між Марисенькою та Собеським під час одного з балів, організованих нею 5-6 жовтня 1672 р. на честь битви під час походу на татарські чамбули. Пам'ятник собаки Марисеньки.

Жулкевка *(село в пов. Красноставському, в тміні Жулкевка).*

Родове місце Жолкевських – дідів з боку матері Собеського.

ПІДКАРПАТСЬКЕ ВОЄВОДСТВО

У Підкарпатському воєводстві ми знайшли сліди перебування (часом це тільки легенди) Яна III Собеського в 37 місцевостях. Ймовірно, цей перелік це неповний. Ці місцевості знаходяться перед усім в повітах: Ярославському (3), Мелецькому (2), Ніжанському (1), Саноцькому, (2), Кросьненському (2), Ясельському (3), Бжозовському (1), Пшеворському (1), Сталовольському (3), Ланцутському (2), Перемишльському (4), Любачівському (9), Дембіцькому (1), Колбушовському (1), Жешовському (2).

Нижче приведено список цих місцевостей.

Бялобжегі (місто в пов. Бялобжеському, місцезнаходження місько-сільської гміни Бялобжегі).

Восени 1683 року двократно тут гостив король Ян III Собеський. З подіями, героєм яких був король, пов'язується традиція організування могильної стражі в часі великодня, т.зв. "Турків". Недалеко стоїть „сосна Собеського”.

Безьдзєжа (село в пов. Ясельському, в гміні Колачице).

Мурований готичний костюл з XV ст. з окремою дзвіницею і каплицею Благовіщення Найсвятішої Діви Марії з 1615 року. В селі знаходяться "легендарні два мечі", які були вбиті в крону 700 – літнього дуба, який росте при костюлі. Як оповідає легенда, два мечі були вбиті лицарями Яна III Собеського, які поверталися після перемоги над турками під Віднем.

Бжозув (місто в пов. Бжозовському, розташоване центрально на Диновській височині, на річці Стобниці).

16 березня 1679 р. у Гродно Ян III Собеський підтвердив право складу вина в місцевості Бжозів, отримане в 1641 р. Він розташований на торговому шляху до Угорщини.

Хлопіце (село в пов. Ярославському, в гміні Хлопіце).

В костюлі з дерев'яною конструкцією, який походить з XVII ст. Міститься храм Матері Божої Утішниці. Фундатором костюлу був Ян III Собеський.

Цешанув (місто в пов. Любачовському, місцезнаходження місько-сільської гміни Цешанув).

Місце битви, проведеної 7 жовтня 1672 р. з татарами. Пам'ятник на честь короля Яна III Собеського, який стоїть на перехресті вулиць Сенкевича і Яна III Собеського.

Дахнув (село в пов. Любачовському, в гміні Цешанув).

Король Ян III Собеський вибудував в цьому селі близько 1675 р. мисливський палац. Мешкав в ньому під час полювань.

Дембовець (велике село в пов. Ясельському, в гміні Дембовець).

1676.03.11

Король Ян III Собеський надає місту Дембовець *salvam conductum* проти дембовицькому старості.

1676.03.11

Король Собеський на коронаційному сеймі затверджує попередні привілеї для міста і додає дві ярмарки: на св. Яна Хрестителя (24 червня) і у свято Воздвиження Хреста (14 вересня). **1695.05.13**

Король Ян III Собеський встановив дві ярмарки для с. Дембовець в свято Катерини Олександрійської (25 листопада) і св. Агнешкі (21 січня), щоб підняти з економічного занепаду цю місцевість.

Дукля (місто в пов. Кросьненському, місцезнаходження місько-сільської гміни Дукля). Собеський подорожував до могили св. Яна з Дуклі – легенда.

Горинець-Здруй (село в пов. Любачовському, в гміні Горинець-Здруй).

Собеський збудував в Горинцю мисливський замок, часто там бував на полюваннях і купався в місцевих мінеральних водах. Відомо також, що в 1661 р. була тут проїздом Марія Казимира Д'арк'єн, пізніш славна королева Марисенька, тоді ще будучи дружиною Яна Замойського. В 1672 р. Собеський розбив під Горинцем татарський чамбул.

Івоніч-здруй (місто в пов. Кросьненському, місцезнаходження місько-сільської гміни Івоніч-Здруй).

З історичних джерел можна довідатися, що в санаторній місцевості Івоніч існували тоді два джерела мінеральної води: солодке і солоне. Описано дивне явище – здатність одного з них запалюватися полум'ям. Це відносилось до джерела «Белкотка», яке збереглося до наших днів, Воно містить значну кількість природного газу.

Ярослав (місто і гміна в Ярославському повіті, розташовано при п. Сян).

В XVII-вічну історію міста вписується також королівська пара. Королева Марисенька після смерті чоловіка Яна Замойського отримала у спадку 2/3 ярославського маєтку і, виходячи знову заміж за Яна Собеського внесла цей маєток якби в приданому. До сьогоднішнього дня зберігся камінний дім на центральній площі під номером 11, де згідно з місцевою традицією мешкала королева. На цьому домі в 1933 року встановлено пам'ятну дошку на честь Яна III Собеського.

Кальварія Пацлавська (село в пов. Перемишльському, в гміні Фредрополь).

Кальварія Пацлавська культивує легенду прибуття до неї Яна III Собеського, який молився тут перед чудотворною іконою. Ікона потрапила з Камінця-Подільського. На пам'ятку візиту Яна III Собеського перед іконою, в 250 річниці віденської перемоги, в 1933 році тодішній настоятель монастирю захотів створити "Алею Собеського". З цією метою монастир купив 32 липи в саду в Ніжинцю. У тому самому часі посаджено також на площі перед костюлом липу на честь 50-ї річниці коронації Чудотворної Ікони Матері Божої Кальварійської.

Колбушова (місто в пов. колбушовському).

Юзеф Кароль Любомирський (1638-1702) перейняв Кольбушову в 1676 р. Крім успадкованої від батька фортуни він мав 6 дуже доходних староств. Кар'єру розпочав від шлюбу з Теофілією Людовикою Заславською-Острожською, племінницею короля Яна III Собеського. Будучи власником Колбушової, він отримав для міста, "за заслуги під Віднем", привілей Яна III Собеського від 13 червня 1690 р. на 5 щорічних ярмарок і щотижневий базар у кожному неділю. В привілеї про Колбушову говориться як про місто.

Любачув (місто і гміна в Любачівському повіті).

Замковий пагорб, руїни замку, житниця [сьогодні – Регіональний музей]; в 1672 р. гетьман Ян III Собеський розбив тут татарський чамбул.

Лукавець (село в пов. Любачівському, в гміні Велькі Очі).

Ян III Собеський, вертаючись з-під Відня, затримався в Лукавцю і посадив кілька дубів. Сьогодні між тими дубами висять дзвони – це єдине таке місце у Польщі.

Медика (село в пов. Перемишльському, в гміні Медика).

Околиці Медики для полювань вподобав собі Ян III Собеський. Звідси він написав один із своїх відомих листів до дружини Марисеньки, в якому інформував про перехоплення угорських кур'єрів і закінчення інтриг Верна – французького агента, який підтримував угорське повстання в Польщі.

Мелец (повятове місто в північно-західній частині воєводства).

Тут був Собеський в 1665 р. під час внутрішньої війни, переслідуючи Любомирського. Звідси він інформував короля про рухи втікаючого ворога, рушив далі до Рабомисля і Домброви, там наказав підготувати кораблі до переправи через Віслу під Опатовом.

Нароль (місто в пов. Любачівському, місцезнаходження місько-сільської гміни Нароль).

6 жовтня 1672 р. Собеський розбиває два татарські Чамбули під Наролем, там стоїть камінь на пам'ятку розгрому Яном Собеським в 1672 р. ватаги татар і звільнення двохтисячного ясиру.

Ненадувка (село в пов. Жешовському, в гміні Соколув Малопольский).

На бічному вівтарі висить прекрасна, стародавня ікона, яка представляє Матір Божу Боглісну з тілом Ісуса на колінах – це т.зв. Ненадовська Пієта. Ікона має оригінальні, барокові, позолочені рами. Її подарував храму король Собеський, коли зупинився в Ненадувці, повертаючись з віденської відсічі в 1683 р.

Ніско (місто в пов. Ніжанському, місцезнаходження місько-сільської гміни Ніско).

Собеський став тут обозом з королем Яном Казимиром в 1665 р., під час внутрішньої війни з Єжи Любомирським.

Нове Брусно (село в пов. Любачівському, в тміні Горинець-Здруй).

В лісу, в Новому Брусні стоїть хрест в місці, де за усною традицією відпочивав король Ян III Собеський, приїжджаючи на полювання.

Новини Горинецькі (село в пов. Любачівському, в тміні Горинець-Здруй).

Розташована в чарівному місця капличка св. Яна Непомуцена з сигнатуркою. Всередині скульптура Яна Непомуцена. Як передає традиція, капличка була збудована поляками, які були взяті у полон турками і звільнені королем Яном III Собеським. Це легенда, хоча, як стверджують спеціалісти, не можна виключити, що сама каплиця була побудована за часів Яна III Собеського.

Пільзно (місто в пов. Дембіцькому, в Нижній долині Віслока. Місцезнаходження місько-сільської тміні Пільзно).

в 40-тих і 50-тих роках XVII століття місту грозив занепад. Тому ще двадцять років пізніш король Ян III Собеський "з приводу великої біди і жахливого спустошення" міста звільнив його з податків.

Пралковіце (село в пов. Zrzemyskim, в тміні Красічин).

Церков Жертування Матері Божої в с. Пралковіце - в 1972 році привезено до неї ікону Матері Божої Ченстоховської з Лежайська. А туди вона потрапила із Збаража, це та відома ікона, перед якою молився Ян III Собеський, а король Вишневецький фундував для нього срібне плаття. Сьогодні знаходиться на головному вівтарі.

Перемишль (місто на річці Сян, друге місто воєводство з огляду на чисельність мешканців).

Перемишль – Собеський, хоч особисто не пов'язаний із містом, приймав рішення, які мали вплив на мешканців Перемишлю, а правдоподібно звідси вів шлях маршу військ з Поділля до збірного пункту у Кракові, з Кракова війська під командуванням Собеського вийшли на відсіч Відня. В 1883 році в двохсоту річницю того проходу військ в Перемишлю поставлено пам'ятник Яну III Собеському, авторства львівського скульптора Тадеуша Блотницького з написом „Ян III – Король Польщі – на пам'ять відсічі Відня – 12 вересня 1683 року – в двохсоту річницю цієї ж – Місто Перемишль – поставило цей пам'ятник”.

Пшеворськ (місто і гміна в повіті Пшеворському).

Ян III Собеський відвідав в 1687 р. Собор Св. Духа та звісний своїми фресками костьол і монастир отців Бернардинів. Монастир користався щедрістю короля, який особисто відпо-

Big, Ch

Санок (повітове місто в Саноцькому повіті, розташоване в долині ріки Сян).

На фронтоні західної вежі костьолу Преображення Господнього знаходиться пам'ятна дошка з нагоди 250 річниці перемоги під Віднем розмірами 56,5х35 см. На ній постамент короля Яна III Собеського, в верхніх кутах дати 12.09.1683 і 12.09.1933, внизу дошки напис: „Ян III Собеський король Польщі 17.08.1629 – 17.06.1696 в 250 річницю перемоги під Віднем і врятування християнства від турецької навали”.

Турава Сольна (село в Саноцькому повіті, в гміні Санок, де Туравський Поток впадає до Сяну).

В 1676 г. король Ян III Собеський підписав документ, що підтверджував права і привілеї попівства в Тираві Сольній. Дерев'яна церква св. Яна Хрестителя, вибудована в 1837 р., сьогодні є римо-католицьким храмом.

Воля Жечицька (село в в Стальововольському повіті, в гміні Радомишль над Санем).

Згідно з ще однією легендою, звичай «турків» походить головним чином з Волі Жечицької – яка здавна звалася Турки. Отже турецькі полонені, оселені в Волі Жечицькій, отримали хрещення від радомиського пароха і за благодать навернення отримали привілей служби Христу у формі щорічного сторожування при його могилі.

Висоцько (село в пов. Ярославському, в гміні Ляшкі).

Липова Алея – з часів Яна III Собеського, вела від палацу в Висоцьку до монастиря в міщанах. Палац вже в XVII ст. Був улюбленим маєтком королеви Марисеньки, дружини Яна III Собеського. Після смерті чоловіка, Марисенька виїхала до Риму, а двір занепадав.

Кузня – мурована, походить з XIX ст.. разом із стайнею з цього періоду. Згідно з легендою власне в цьому місці король Ян III Собеський наказав підкувати коней, коли вирушив на відсіч до Відня. В Висоцьку черешкові дуби садив садівник-любитель король Ян III Собеський. Ці дуби збереглися і ростуть до сьогоднішнього дня.

Жмігруд (місто в пов. Тшебницькому, місцезнаходження місько-сільської гміни Жмігруд).

Каплиця побудована в 1683 р., на пам'ять про перемогу Собеського над турками. Фронтальна стіна каплиці залишилася до сьогоднішнього дня, в ній за вівтарем було розміщено в срібній шкатулці серце графа Генріка Ганцфельда.

Жолиня (село в пов. Ланцутському, в гміні Жолиня; місцезнаходження гміни Жолиня).

На полях села Жолиня, поблизу кордону з Бялобжегами, стоїть сосна, яка має більш як 300 років і приблизно 4 м в обхваті. Згідно з легендою в її тіні відпочивав король Ян III Собеський, коли з військом йшов на відсіч Відня, якому загрожували турки. В опрацюваннях сосна називається „сосною Собеського”.

МАЛОПОЛЬСЬКЕ ВОЄВОДСТВО

Місця, пов'язані із спадщиною Собеського знаходяться в наступних повятах: Богенському (1), Хшановському (4), Домбровському (1), Горлицькому (2), Краківському (8), Меховському (1) Новосондецькому (6), Новотарському (2), Олькуському (4), Тарновському (1), Водовіцькому (2), Веліцкому (3). Усього 35 місцевостей, представлених нижче.

Альверня (місто в пов. Хшановському, місцезнаходження місько-сільської гміни Альверня, на річці Регулянка).

Монастирський комплекс отців Бернардинів, який наслідує італійську Альверню. Бернардині стверджують, що згідно з монастирським літописом король Ян III Собеський в ньому молився. Реконструкція подій дозволяє припускати, що якщо це правда, то це відбулося в 1676 році.

Бабіце (село в пов. Хшановському, в гміні Бабіце).

Ліповець — колишній замок краківських єпископів, який зберігся в формі законсервованої руїни, знаходиться на вапняному пагорбі. Замок в своїх стінах гостив 17 серпня 1683 року короля Яна III Собеського, який тут зупинився на відпочинок під час походу на Відень. Цю подію одзначає вмурована кам'яна дошка, в проїзді на подвір'я, з нагоди 300-річчя цього візиту.

Богоньовіце (село в пов. Горлицькому, в гміні Лужна).

Тут знаходиться старий парк. Серед дерев парку переважають липи – обхват найбільш могутніх з них сягає шести метрів. На краю парку знаходиться найбільший і найцінніший екземпляр – липа з обхватом, що перевищує 6 метрів. Говорять, що власне під цим деревом відпочивав колись король Ян III Собеський.

Бидлін (село з XII століття в повіті Олькуському, в гміні Ключе).

27 липня 1683 тут ночував Ян III Собеський.

Черніхув (село в пов. Краковському, в гміні Черніхув).

Місцеві твердять, що дуже старі липи, які можна тут всюди зустріти (напр. в с. Рончна, Визьрал, Черніхув) були посаджені на трасі проходу військ Яна III Собеського на Відень.

Домбе (терен Кракова, який входить в склад району II Гжегуркі).

Ян III Собеський гостив у міських райців, пригощався обідом перед тим, як вирушити на Відень. Домбе було включено до Кракова в 1911 р.

Дембно (село в пов. Новотарському, в гміні Ноови-Тарг, на Дунайцю).

Одним з найцінніших пам'яток маленького костюлу є мальована хоругва з XVI століття, яку залишив в Дембні Ян III Собеський, повертаючись з Відня після перемоги над турками.

Фалькова (село в пов. Терновському, в гміні Цежковіце).

Липа, яка тут росте, за легендою пов'язана не тільки з Яном III Собеським, але також, що дуже цікаве, має майже благодетельний вплив на мешканців. Згідно з легендою, змучене лицарство разом із своїм коханим переможним кролем поверталося з-під Відня. Це був 1683 рік. Власне проїздили селом Гурна Фалькова коло липи. Широколистяна липа зачарувала короля. Ян III Собеський – король Польщі – відчув сердечне запрошення до відпочинку в її тіні. Розчулила короля велика гостинність і зичливість мешканців бідного села. Прагнучи подякувати за доброту землі, мешканцям і липі, військовий капелан від імені короля і лицарства попросив Господа Бога поблагословити цю землю. На місці під липою, під якою капелан молився до Бога і благословив село, поставлено хрест.

Фридман (село в пов. Новотарському, в гміні Лапше Ніжне).

З історією села пов'язано оповідання, згідно з яким в 1683 році прибув тут Ян III Собеський, повертаючись з Відня. Вислухав молебень у місцевому костьолі та жертвував фридманському костьолу цінний дар в формі золотого хрестика, обсаженого брильєнтами.

Гроєць (село в пов. Хиановському, в гміні Альверня).

На перехресті вул. Гроєцької з вул. Яна III Собеського стоїть скульптура короля Яна. Напис говорить, що тут 15 серпня 1683 року йшов король Ян III Собеський на Відень.

Гузари (гірська вершина на пограниччі Низького і Сондецького Бескидів).

Назва цієї вершини в 100 % не пояснена. Існує дві версії, обоє пов'язані з військом. Деякі стверджують, що з віденської відсічі цим шляхом повертався із своїми гусарами через цю гору король Ян III Собеський, а назва Гусари є переінакшеною версією слова "гусари".

Краків (місто на річці Вісла, столиця воєводства. Одне з найстаріших польських міст).

В маріяцькому костьолі знаходиться каплиця Матері Божої Лоретанської. В ній молився Ян III Собеський перед виїздом з Польщі під Відень. 27 грудня 1683 року після переможної битви і повернення у Краків, в храмі король вислухав св. месу і залишив в скарбниці частину трофеїв. В 200 річницю Віденської битви на зовнішній західній стіні костьолу поряд із лоретанською каплицею вбудовано бронзову дошку, яка представляє Яна III Собеського на коні.

Сукеннице – старі купецькі лавки - тут 11 вересня 1883 року, двісті років після перемоги, президент Кракова відкрив виставку пам'яток з часів Яна III.

Collegium Maius – тут навчався Ян III Собеський. 2 лютого 1684 року король склав візит, його зустрічав ректор. Збереглися записи монарха і його сім'ї в славетній „Королівській книзі”. Монарха згідно з XIX-вічною традицією подарував „срібний перстень з печаткою з турецьким написом, здобутий під Віднем від Кара-Мустафи”. При гробі святого Яна Канти він склав два турецькі бунчуки. В стіні келії Яна Канти знаходиться пам'ятна дошка, що нагадує про ці дари. В музеї Ягелонського університету є стіл з планшетами із срібляного листа за традицією - від Яна III Собеського. Крім цього, тут є королівський портрет намальований Яном Тріціусом в 1677 році та два килими, т. зв. польські, пов'язані з відсіччю.

Костьол отців Кармелітів „На піску” - Ян III Собеський 15 серпня 1683 року, перед походом на Відень, молився перед чудотворною іконою Матері Божої Піскової.

Костьол о. Домініканців - перед відсиччю тут молився король за успіх у боротьбі при гробі св. Яцека і перед іконою Матері Божої Святого Розарія. Після перемоги зафундував нову каплицю Матері Божої Святого Розарія. В ній з нагоди 300 річчя перемоги було складено прах матері і брата короля. В монастирі знаходяться також портрети матері і брата короля, Марека. **Костьол св. Петра і Павла** – тут також перед битвою с турками молився за успіх у битві король Ян III Собеський.

Кафедра на Вавелі - Ян III разом з родиною прибув до кафедрального собору, де в 1675 був коронований. Тут 10 серпня 1683 року він прийняв участь у св. понтифікальній месі і молився при гробі св. Станіслава.

15 вересня 1683, тобто через три дні після битви, до Кракова прибув королівський посланець. Він вручив королеві славетне стремено великого візира Кара Містафи. Його було повішено при чудотворному Хресті св. королеви Ядвіги. Сьогодні воно знаходиться в Кафедральному музеї, а при вівтарі – його копія. 23 грудня 1683 Ян III особисто прибув до Кракова. 24 грудня 1683 Ян III відвідав вавельський храм. Тоді на гроб св. Станіслава він приніс велику хоругву, відбиту під Віднем. Згідно з багатовіковим звичаєм вона була повішена при конфесії св. Станіслава. На пам'ять про віденську відсич і принесення турецької хоругви, краківський капітул вбудував мармурову дошку, яка оспівує хвалу Яна III Собеського, в 1685 року в стіну трансепту кафедри при південному виході із храму.

В Кракові відбувся символічний похорон Яна III Собеського. Це відбулося 15 січня 1734 року. Після урочистого молебну в кафедральному соборі труни короля і членів його родини поховано в крипті Вазів.

В половині XVIII століття Міхал Казимир Радзівілл зафундував Яну III Собеському і Марисенці пам'ятник в арках західної стіни кафедрального собору. В 1883 році під час обходження 200 річниці віденської відсичі Ян Матейко подарував папі римському картину „Собеський під Віднем” (а в Кракові залишено копію, виконану Юзефом Хаковським).

Криниця-Здруй (місто в пов. Новосондецькому, місцезнаходження місько-сільської гміни Криниця-Здруй).

З джерелом води „Королівська криниця” пов'язана легенда. Сам король Ян III Собеський, повертаючись з Відню, затримався в цьому місці попасти конів. Це історичне джерело буде влаштоване для туристичних цілей, створюючи при цьому додаткове місце водозабору цінної мінеральної води.

Лобзув (село в пов. Олькуському, в гміні Вольбром).

Місто знищене за часів Собеського з палацом, який любив король, що, ймовірно, знайшло своє відображення у вигляді палацу у Вілянові.

Тут вітали Бону Сфожа, Анну Австрійську і багато інших славетних осіб. **Нажаль, під час шведського потопу палац був ограбований і спалений. Його відбудував** король Ян III Собеський. Власне тут поставили намет великого візира, де Ян III Собеський перед походом на Відень зібрав більш як **22 тисячі військ**. Це власне цій палац послужив йому взірцем для резиденції в Вілянові.

Менчіна Велька (село в Горлиць кому повяті, в гміні Сенкова)

Старі джерела свідчать, що Ян III Собеський осаджав тут старих солдат з правом до видобування скельної олії.

Мехув (місто в пов. Меховському, місцезнаходження місько-сільської гміни Мехув).

Легенда, яка розповідає, як під час віденського походу на великому жорнові сидів Ян III Собеський, відпочиваючи від дороги. Це оповідання не підтверджується історичними фактами, але додає чарівності цьому місці.

Мушина (місто в пов. Новосондецькому, місцезнаходження місько-сільської гміни Мушина).

1683 року переможні польські війська, що поверталися з Відня з гетьманом Станіславом Яблоновським, перетнули в околицях Мушини (Тилицький перевал) кордони польської держави, а командує ними Ян III Собеський через Любонь Північний пішов у Старий Сонч.

Нєполоміце (місто в пов. Веліцькому, розташоване на березі Вісли, на краю Нєполомицької пуці).

Так як і інші польські королі, тут бував Ян III Собеський.

Нови-Сонч (місто на правах повяту, місцезнаходження земського Новосондецького повяту).

6 грудня 1683 р. перед ратушею і в замку в Новому Сончі мешканці привітали короля і віддали йому честь в оточенні родини – Марисеньки і королевича Якуба, який супроводжував його в поході.

Нови-Вишніч (місто в пов. Бохенському, місцезнаходження місько-сільської гміни Нови-Вишніч).

Документ, підтверджуючий дозвіл на осадження Вишніча, виданий Яном III Собеським 12 квітня 1676 р.

Олькуш (місто в пов. Олькушському, місцезнаходження місько-сільської гміни Олькуш).

Ян III Собеський прибув до гробу 13 серпня 1683 р. просити святого про перемогу під Віднем, а повертаючись, на знак вдячності за перемогу, він жертвував турецькі бунчуки.

Пачултовіце (село в пов. Краківському, в гміні Кшешовіце).

В лісах поблизу с. Почултовіце ще в 1914 р. був камінь з вирізаним написом „на цьому камінні відпочивав король Ян III Собеський, коли тут полював на лиси”.

Пєскова Скала (колонія на території села Сулошова, Краківський повят).

28 липня 1683 тут був Ян III Собеський.

Північна-Здруй (місто в Новосондецькому повіті, місцезнаходження місько-сільської гміни Північна-Здруй).

Тут проходив королівський шлях, яким повертався з віденської відсічі Ян III Собеський.

Пишдоніца (село в Новосондецькому повіті, в гміні Грудек під Дунайцем).

Як розповідає місцева традиція, король Ян III Собеський йшов із своїми військами на південь, з відсіччю християнському Відню. Йшов і молився також в старому храмі в цьому селі, яке тоді мало вже 150 років. Коли він повертався, подарував для цього костюлу – як дар за віденську перемогу – ікону мадонни з дитятком в рожевому гаї.

Рабштин (село в пов. Олькуському, в гміні Олькуш).

З 1680 року до кінця життя посаду старости в цьому селі займає вдова Катажина Радзівілл, ур. Собєська, тобто рідна сестра короля Яна III Собєського.

Рончна (село в пов. Краківському, в гміні Лішкі).

Ян III Собеський приблизно в 15 км після виходу з Кракова на віденську відсіч зупинився на пагорбі в с. Рончна на короткий відпочинок. Мешканці села навіть стверджують, що пригощали короля обідом. Знаком цього є "капличка Собеського на великому шляху". Під час реставрації в 1949 р. в каплиці знайдено скляний посуд, а в ньому документ, підписаний самим Собеським. Проте ми не знаємо, чи каплиця вже стояла під час проходження військ короля Яна III на Відень в 1683 році чи теж її поставлено пізніш на пам'ятку про ці події.

Ситовець (гміна Неполоміце, повят Велицький).

Поблизу будинку лісного Ситовець росте дуб – пам'ятник природи, званий “Дубом Баторія”. він є цінною пам'яткою, пов'язаною з легендою про короля Стефана Баторія. Під цим деревом 150 років пізніш випочивав також король Ян III Собеський.

Скавіна (місто в пов. Краківському, місцезнаходження місько-сільської гміни Скавіна).

В 1683 р. місто сталося збірним пунктом польських гусарів перед походом на Відень. Перегляд військ на скавінському ринку здійснив сам король Ян III Собеський.

Сосновіце (село в пов. Вадовіцькому, в гміні Бжезьниця).

В дерев'яному костьолі XVI ст., на головному вівтарі знаходиться ікона Пресвятої Діви Марії. Місцева традиція стверджує, щоб під ним молився король Собеський, йдучи на Відень. На пам'ять цієї події постать короля була вирізана в камінні і розміщена у внутр. дворику (Легенда)

Стари-Сонч (місто в пов. Новосондецькому, місцезнаходження місько-сільської гміни Стари-Сонч).

В 1683 р. король Ян III Собеський після битви під Віднем, повертаючись до дому вирішив поклонитися праху княжни Кінги; тут він зустрівся з Марисенькою Собеською і подарував монахиням ордену св. Клариси здобутий у турків штандарт, який до сьогоднішнього дня зберігається в монастирі.

Тенчинок (село в Краківському повіті, в гміні Кшешовіце).

Король Ян III Собеський зупинився тут, повертаючись з Відня, і скоштував тенчинські делікатеси.

Камінна дошка на будинку, зафундована в 1933 році мешканцями хшановської землі в річницю 250-ліття перебування в цьому місці короля.

Величка (повітове місто в Велицькому повіті, місцезнаходження місько-сільської гміни).

Поряд з костьолом св. Клементя в Величці знаходиться дзвіниця, спроектована італійським архітектором Пеллегріні, її зафундував Ян III Собеський після перемоги над Турками.

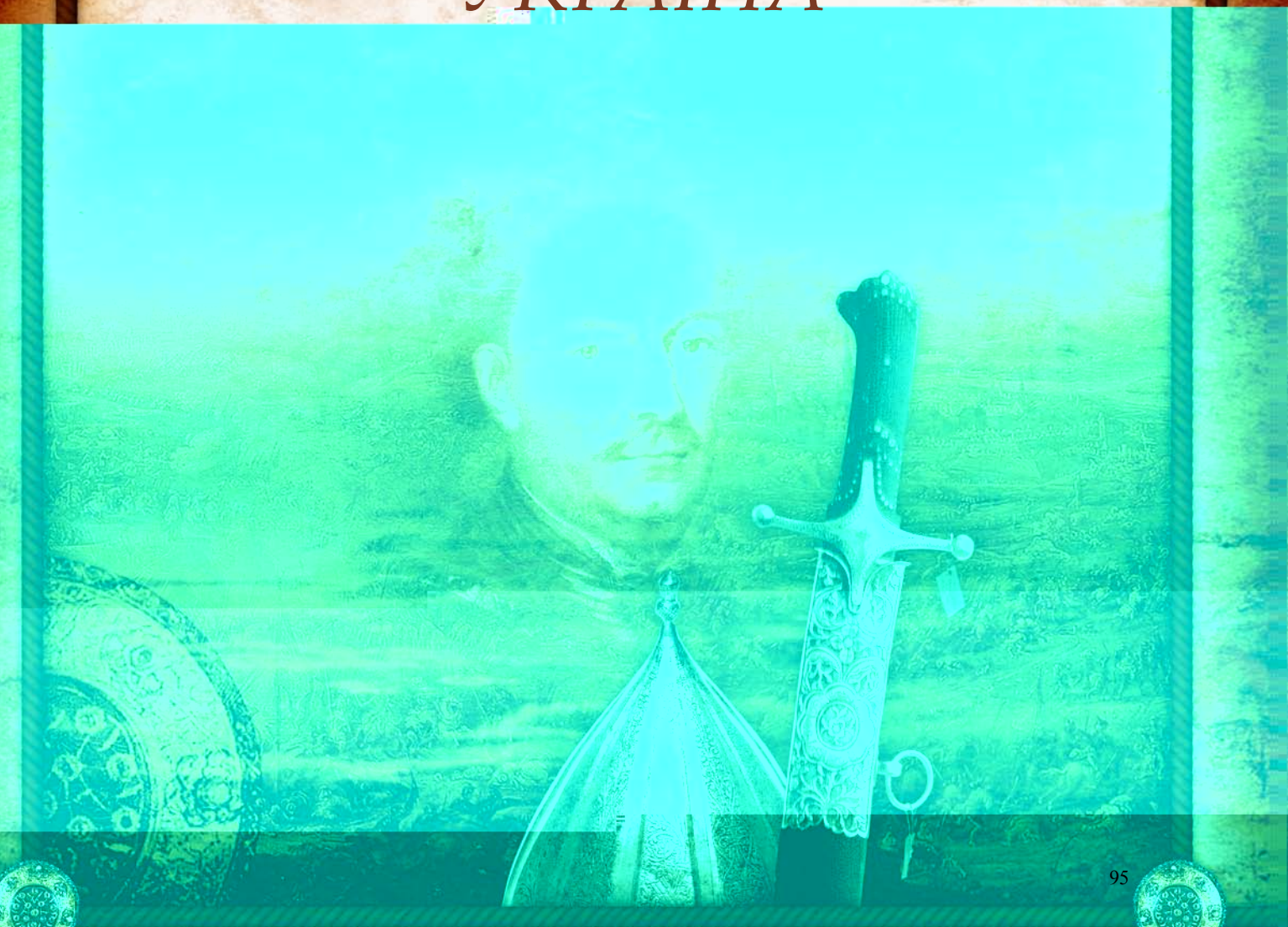
Визьрал (село в пов. Вадовицькому, в гміні Бжезьниця).

Місцеві говорять, що дуже старі липи, які можна тут зустріти (напр. В с. Рончна, Визьрал, Черніхув) були посаджені вдовж шляху маршу військ Яна III Собеського на Відень. 15-16 серпня 1683 року війська Собеського марширували через околицю Кашова, зокрема, через Визьрал.

Жаркі (село в пов. Хшановському, в гміні Лібьонж).

Жаркі – гора Лясковець. Липа "Баба", що має 629 років. В 1954 році це дерево отримало статус пам'ятника природи, його обхват складав 4,5 метри, а висота – 18 метрів. За легендою, в 1683 році під цією липою ночував король Ян III Собеський, який йшов з військом на відсіч Відню.

УКРАЇНА

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

Хотин (місто в Хотинському районі, на правому березі Дністра).

Речі Посполитій важко було б погодитися з рішеннями укладеного в 1672 р. Буцацького мирного договору, тому вже у наступному році розпочались приготування до збройного зіткнення з Туреччиною. Вдалося мобілізувати 45-тисячну армію коронних і литовських військ під командуванням гетьмана Яна Собеського, а основною ціллю атаки став Хотин, під яким були сконцентровані сили у 30 тис. людей, в основному турецької армії, під командуванням Хусейна-паші. Саме тут розігралася славетна Хотинська битва. Головні сили Собеського переправилися через Дністер під Лукою у жовтні 1673 р. і вирушили на захід через молдавський кордон. Поспішали, щоб не підпустити під Хотин турецькі підкріплення Каплана-баші, розташовані під Цецорою. Одночасно, дізнавшись про наближення військ Собеського, з турецького табору під Хотином втік молдавський господар Стефан Петричейко зі своїми гарнізонами у складі 1,5 тис. людей і зайняв Сучаву, з виділеними для його підтримки польськими підрозділами. За цей час головні сили Собеського, через Жучки і Боян від півдня дійшли до Хотина і 9 листопада стояли вже під табором турків, які оборонялися в старих окопах військ Ходкевича. Сили були приблизно рівні і нараховували по близько 30 тис. солдат. Цю рівновагу дещо похитнув прихід до польського табору волохів з їх господарем. Вже на другий день польська артилерія під командуванням ген. Марціна Контського розпочала обстріл турецьких позицій. Головна атака військ Речі Посполитої, підтримуваних молдаванами і волохами, відбулася 11 листопада. Вона розпочалася від успішної атаки польської піхоти на захоплені турками вали. Турецька кіннота, атакуюча піхоту, була змєтена польською гусарією під командуванням руського воєводи Станіслава Яблоновського, яка вдерлася до табору противника. Турки вдалися до панічної втечі через міст на Дністрі, який завалився під їх тягарем. Турецька армія була повністю розбита, а Хусейн-паша з її рештою, у складі близько 5 тис. людей, переслідуваний молдаванами, укритися в Камінці. Польські втрати у битві складали близько 2 тис. солдат. Блискуча перемога під Хотином, яка у наступному році принесла гетьману Собеському польську корону, не була, однак, використана у повній мірі. Утім, не вистарчило рішучості, щоб залучити в кампанію більше військових сил і забрати в ослабленої Туреччини Молдавію, хоча польським військам вда-

лося на деякий час оволодіти молдавською столицею – Яссами. А втім турки, оговтавшись від поразки, витіснили малочисельні польські підрозділи з Молдавії, а влітку 1674 р. захопили Хотин. І так, попри Хотинську перемогу, на молдавському пограниччі був визначений статус-кво, а Поділ залишався в межах Туреччини аж до Карловицької угоди 1699 року, коли був повернений Польщі кордон на Дністрі.

Замок – найцінніша історична будівля Хотина, разом з оточуючими його бастіоновими укріпленнями, є унікальною пам'яткою оборонного будівництва, цінність якого зростає завдяки пов'язаним із цим місцем важливим історичним подіям та мальовничому краєвиду. Замок розташований близько 2 км на північ від центру міста, на самому березі Дністра, на скелястому мисі, між рікою і гирлом невеликого потоку, на території стародавнього середньовічного городища.

Чернівці (місто у Чернівецькій області, у долині річки Прут).

Ймовірно, не раз проходив і проїжджав тут Ян III Собеський з причини війни за Молдавію, з 1683 року і до самої смерті. Можна впевнено стверджувати, що Собеський був тут два рази, тобто в 1687 і в 1691 р. Проте, досить вірогідним є і те, що він тут бував (можливо, й не один раз) у період між цими роками, що можна було б відтворити на підставі записів про походи у Молдавію, про що я також згадую.

Волока (село у Глибоцькому районі).

Велике село неподалік Чернівців, з переважаючим румунським населенням. Біля шосе, яке сполучає село з Чернівцями, знаходиться стара капличка-колодязь, давня назва якої – криниця Собеського, який не раз проїжджав цією дорогою під час своїх походів на Молдавію. Тепер відновлена капличка-колодязь називається ім'ям найбільш відомого молдавського господаря Стефана Великого. Поруч знаходиться присвячена йому пам'ятна дошка.

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ

Тернопільська область охоплює наступні райони:

Бережанський, Борщівський, Бучацький, Чортківський, Гусятинський, Козівський, Кременецький, Лановецький, Монастирський, Підгаєцький, Підволочиський, Шумський, Тербовлянський, Тернопільський, Заліщицький, Збаражський, Зборівський.

Опрацьовані місцевості, пов'язані з Собеським, розташовані в наступних районах: Борщівському, Бучацькому, Чортківському, Підгаєцькому, Тербовлянському, Тернопільському, Збаразькому і Зборівському. Усього - 19. Вони будуть представлені в алфавітному порядку районів, до яких належать.

Бережани (місто на Поділлі в Бережанському районі).

Король Ян III у 1677 р. надав цьому місту привілей проведення ярмарків. З часом, старий замок перетворено на казарми і пивоварню, каплиця і могили Сенявських відреставровані у XIX столітті.

Бучач (місто на березі Стрипи у Бучацькому районі).

Найбільш відомі події в історії Бучача відбулись у 1672 р. Могутня турецька армія султана Магомета (Мехмеда) IV, після здобуття Камінця-Подільського, розпочала марш у глиб Речі Посполитої і підійшла під Бучач, беручи місто в облогу. Відтак, бучацький замок залишився у межах Речі Посполитої, однак став прикордонною фортецею і об'єктом турецької агресії. У 1675 р. фортецю тримав в облозі Ібрагім Шишман. Оборонців врятувала звістка про надходження відсічі короля Яна III, що спричинило відхід турків. Однак, вже в наступному році черговий турецький наїзд, тим разом під командуванням Ібрагіма Шейтана, спричинив спустошення міста і знищення замку.

У 1687 р. король Ян III Собеський, разом із своїм військом, розташував під Бучачем табір, скликав військову раду і звідси вирушив під Камінець-Подільський, який пізніше безуспішно тримав в облозі.

У 1687 р., перебуваючи тут із табором, король Ян, обдумуючи плани повернення Камінця, скликав військові ради, у яких, з дозволу сенаторів, приймав участь і королевич Якуб.

У цей час прибув гонець і приніс звістку про успішні події у Мореї, другий, натомість, про перемоги князя Лотаринського над турками в Угорщині. Втішений король наказав зараз же відспівати «Te deum», доручив, за згодою гетьманів, здобуття Камінця королевичу і вирушив з усім двором до Ялівця.

З буцацького замку, який багаторазово був руйнований турками і татарами, залишились розвалини.

Порівняно недалеко від замку, у південно-західній частині міста, біля виїзної дороги, у напрямку Золотого Потoku і Коломиї (вул. *С. Бандери*), росте могутня, дуже стара липа, з назвою Липа Магомета або Золота липа. Дерево є цінною історичною пам'яткою, це саме під нею був підписаний відомий Буцацький мир 1672 року, який з турецької сторони підписав султан Магомет IV. Липа, яка також є пам'ятником природи, має грубий, вкритий наростами стовбур і дуже розложисті гілки, підперті, щоб не зламались під власним тягарем. Іншою історичною пам'яткою в Бучачі є джерело Собеського, яке є свідченням неодноразового перебування у місті короля Яна. Це неподалік від костелу, обмурований цеглою водозбір із встановленою пам'ятною дошкою (вул. *Галицька*).

Чортків (місто на Поділлі у Чортківському районі).

Костел св. Станіслава збудований для прибулих до Чорткова в 1600 році отців-домініканців. Цей великий храм напевно не поступається своєю архітектурою Кафедральному собору у Львові. У 1683 році тут перебував король Ян III Собеський.

Глинна (село у Козівському районі).

Король Ян III Собеський тримав тут чудових коней, за якими, як і за усіма королівськими стайнями, доглядав дворянин і його товариш по зброї - Марко Матчинський.

Ягільниця (село у Чортківському районі).

Замок Лянцкоронських. У 1672 р., коли за Буцацьким договором Ягільниця разом з усім Подолом була віддана туркам, фортеця перейшла до них, проте коли головні турецькі сили вирушили далі на захід, польський загін напав на турецьких охоронців і знищив усіх. Пізніше турки повернулися і на деякий час влаштували у замку резиденцію баші, однак, внаслідок постійних сутичок із польськими підрозділами, у 1683 році змушені були залишити Ягільницю. У 1687 р. у замку гостював король Ян III Собеський під час свого повернення з-під Камінця.

Язловець (село, розташоване на південь від Бучача, у Бучацькому районі).

У 1672 р. турки, захопивши Поділля, зайняли місто, у замку розташували башу, а костели перетворили на мечеть. Король Ян III Собеський вирішив їх вигнати і в 1684 р. вирушив у похід, разом з королевою і синами та численним і знатним двором. Прийшовши сюди 24 серпня, на другий день наказав узяти фортецю в облогу, міцно обстрілювати її з гармат і брати штурмом. Турки, розуміючи, що жодним чином не зможуть оборонитися, вже під вечір просили пощади, вивісивши білий прапор, а другого дня, підписавши капітуляцію, вийшли з укріплень, склали зброю під ноги королю і були відправлені під конвоєм до Камінця; проте з них 90 осіб залишилося з польським військом.

Через чотири дні король здійснив перегляд війська і вирушив далі під Жванець, маючи замір зайнятися Молдавією. Кампанія не вдалася і в листопаді Ян III Собеський, переслідуваний татарами аж до Чорткова, повів війська у напрямку польських кордонів. У 1687 р. король знову розташувався з табором під Язловцем, очікуючи наслідків камінецького походу свого сина Якуба. Очікування тривало багато днів. Військо змушене було постійно стежити за замком - снування татарів викликало почуття загрози. Відтак, після безплідних спроб здобути Камінець, 12 вересня повернувся Якуб Собеський.

Краснопуца (село у Бережанському районі).

Початки цієї місцевості пов'язані з утворенням тут василянського монастиря, уфундованого, згідно з місцевими переказами, королем Яном III Собеським, на місці хатки відлюдника, у якого гостював монарх, коли заблукав під час полювання. З інших джерел відомо, що монастир утворився значно раніше, у 1609 р. або був уфундований батьком короля - Якубом Собеським у першій половині XVII ст. Існуюча тут колись дерев'яна невеличка церква, яка повстала одночасно з монастирем, з цінним іконостасом з часів короля Яна III, згоріла у 1894 р. Монастир існував до II світової війни, до того часу у ньому зберігалися XVII-столітні портрети короля і його дружини Марисеньки. Після 1945 р. монастир і церкву було закрито, а в приміщеннях монастиря розташована лікарня для психічно хворих. У першій половині 90-х XX ст. церкву повернено парафіянам, а василянський монастир відновив свою діяльність.

Монастир отців Василян розташований у західній частині села, на відстані 2 км від дороги з Бережан до Поморян, на краю долинки, оточеної порослими лісом пагорбами. До II світової війни, неподалік монастиря, стояло кілька кам'яних стовпів з видовбаними написа-

ми на честь короля Яна III і його синів Якуба і Людвіка. Кажуть, що деякі з них, збереглися і до тепер у прилеглих лісах.

Кривче (село на Поділлі, у Борщівському районі)

Замок був збудований у 1639 році родиною Концьких, на високому узгір'ї. За свою історію замок неодноразово був захоплюваний турецькими, татарськими чи козацькими військами, проте завжди зову відремонтований. У 1648 році замок знаходиться під владою козаків, у 1672 – турків, які його передають татарам. У 1675 році розташував тут свої загони король Ян III Собеський, пізніше, однак, його покинув. У роках 1684-99 Кривче періодично служило базою польським військам під час воєнних дій, пов'язаних з Камінцем-Подільським. У 1687 р. – польська хоругва, зненацька заатакована турецькими військами, мужньо оборонялася у замку. Збереглися руїни замку з підвалами, мурованою стіною і вежами.

Могильниця (Нов с й □ мжМ/, % ї ім

Оліїв (село у Зборівському районі, у басейні Дністра над річкою Лопушанкою).

12 км на північний схід від Зборова, при дорозі до Заложець, на березі річки Лопушанка, знаходиться село Оліїв. У XVII ст. місцевість належала до вотчини Собеських, а король Ян III мав тут свій невеличкий мисливський замок. В долині Лопушанки, біля існуючого тут колись ставу, збереглися рештки давнього замку Собеських - сліди валів, рову та прилягаючих будівель.

Підгайці (місто у Підгаєцькому районі).

Андрусівський мир, укладений з Москвою, звернув увагу Туреччини. Крім того, перехід гетьмана Дорошенка під опіку отаманської імперії додало сміливості Туреччині для вислання до Польщі татарських орд, які в 1667 році підійшли аж під кордони Поділля. Король Ян Казимир у цій ситуації був майже безпорадним – йому бракувало грошей, війська і рішучості. Читаючи у книжці, опублікованій до 250-річчя битви під Віднем (Насліддя Короля Яна III Собеського у нашій країні) - „У цю вирішуючу хвилину став Собеський, тодішній маршалок і гетьман великої корони, для нещасної батьківщини і скарбом, і армією, і врятував її від страшної поразки”. За взяті з застави за Глиняни гроші зібрав 12.000 війська, забезпечив усім необхідним замки, обставив військом головні дороги і переправи через ріки. Сам (його супроводжувало лише 3 000 солдат) стрімким маршем попрямував з Глинян під Тернопіль і далі на південь, а звідти – знову на південь до Камінця, щоб саме тут розпочати велику битву і знищити армію орди. Татари, проте, замість йти на Камінець, завернули на північ і після знищення мастку Собеського в Зборові і Золочеві, вирушили на Помор'яни. Коли Собеський зрозумів, що потрапив у пастку, виконав небувалий маневр – з усім своїм військом за 6 днів пройшов усе Поділля – від Камінця до Підгайців, де у засідці очікував на прибуття ворога. 28 вересня Собеський ще писав з-під Камінця до дружини, а вже 4 жовтня сповіщав її про щасливе прибуття до Підгайців.

На другий день, тобто 5 жовтня, підгаєцький табір Собеського був оточений значними силами військ ворога. Деякі джерела згадують - від 150.000 татар і 20.000 козаків. До 21 жовтня Собеський відбивав штурми. Зібрав селян з околиць і навчив їх партизанської боротьби (напр., викрадали в татарів табуни коней, нападали на сплячих, тікаючи від них, заманювали у завчасно викопані рови, прикриті соломою, гіллям, і т. ін.). Не відомо на який час вистарчило б сил війську Речі Посполитої, безперечним є натомість, те, що відбулись переговори, завдяки чому Собеський окрився славою, якої не сподівався (є досить ймовірним, що спонукаючим чинником для переговорів зі сторони татар був той факт, що Іван Сірко

напав зі своїми козаками на Крим, чим посіяв замішання не лише серед татар, але також і серед військ Дорошенка. У результаті переговорів Дорошенко піддався і присягнув на вірність королю. Султан підписав мир, хоча ще недавно мав замір стерти в порошок Річ Посполиту. Це була перша з перемог, яка принесла Собеському славу найбільшого командуючого того часу. В багатьох публікаціях можна прочитати – Європа з захватом закричала про геніального вождя, «у сто разів величнішого головою, ніж плечем».

Це саме після битви під Підгайцями Собеський написав найбільш відомий лист до Марисеньки, починаючи зі слів: "Єдина душі і серця втіхо, найгарніша і наймиліша Марисенько, добродійко моя".

У 1687 р., вже будучи королем, Собеський знову прямував до Підгаєць. Король розташував табір вище міста і день відпочивши, 19 серпня вирушив далі у дорогу, до Бучача.

Тернопіль (обласне місто над рікою Серет - припливом Дністра).

У 1667 р., збираючи військо у похід проти татар, Собеський переніс табір з-під Львова під Тернопіль упродовж двох днів і через деякий час вирушив під Камінець. Тернопіль дістав у спадку королевич Якуб Собеський.

Теребовля (районне місто у Теребовлянському районі, над Гнізною, неподалік Серету).

Собеський, доцінюючи важливість стратегічного положення Теребовлі, вже будучи гетьманом і королем, часто тут розташовував табори. Так, у 1670 році довший час стояв він табором під містом, на сторожі татарського шляху, а його присутність на цих землях стримувала ворогів від наїздів.

У 1674 р., після коронування, вирушив він звідси у перший похід, під час якого оволодів майже всією Україною. Вартість Теребовлі збільшилась від часу зайняття турками Камінця-Подільського в 1672 р. Ян III Собеський, постійно прагнучи видерти в турків Камінець, розташовував під Теребовлею постійні табори, на які скаржилося місто. Теребовлянський замок перетворився у руїни, залишилися лише зовнішні стіни і земляні вали.

Улашківці (село в Чортківському районі).

Згідно з місцевими переказами, у монахів, які жили в печері на схилі долини Серета, сповідалися солдати Собеського під час походу на Хотин.

Устя (колись Устя Єпископське, село в Борщівському районі).

Вже через три дні, після розбиття татарської облоги під Підгайцями, 24 жовтня 1667 р., Собеський стояв табором під цим містечком - 14 миль від Підгаєць. Звідси видав універсал, який повідомляв шляхту про результати переговорів під Підгайцями і про відхід татар і козаків.

Збараж (Районне місто у Збаразькому районі).

Оборона Збаража відбувалась на початку липня або у період від 16 липня до 22 серпня 1649 р. Фортеця Збараж, під час повстання Хмельницького, оборонялась 16-тисячним польським гарнізоном разом з хоругвами Вишневецького і одним підрозділом німецької піхоти. Головним командуючим був руський воєвода – князь Єремія Вишневецький. У таборі знаходився красноставський староста Марко Собеський. Під час битви відзначився молодий яворівський староста Ян Собеський - майбутній король. Деякі історики, дещо невиразно, приписують йому навіть визначальну роль в оволодінні ситуацією, коли у польських рядах вибухнула паніка.

Зборів (місто у Зборівському районі).

На пограниччі XVII і XVIII ст., Зборів перейшов у володіння Собеських з недалекого Золочева і, ймовірно, набув тоді прав міста. У 1627 р. Якуб Собеський, батько короля, уфундував тут католицьку парафію. 15-16 серпня, 1649 р. Ян Казимир, йдучи на відсіч обложеному Збаражу, провів бій під Зборовим із козаками і татарами. У завязтій битві, у якій загинуло кілька тисяч війська з обох сторін, відзначився молодий Ян Собеський, майбутній король, який прийняв тут бойове хрещення. У пізніших роках Зборів багато разів був спустошений татарами: у 1667, 1669, 1672, 1675 і 1688 р. Після останнього наїзду тодішній володар міста, король Ян III Собеський, у 1689 р. відновив міські права і надав нові привілеї, щоб дати місту можливість відбудуватися.

Костел св. Анни - в костелі колись знаходився оточений культом образ Божої Матері Зборовської. Згідно з місцевими переказами, він був подарований королем Яном III Собеським. Цей образ монарх брав із собою у воєнні походи. Чудодійна ікона, яку вивіз останній зборівський парафіяльний ксьондз до Польщі у 1945 р., тепер знаходиться у єпископській каплиці в Любачеві.

Поле битви - близько 1,5 км від міських будівель, біля дороги до Львова, на полі битви під Зборовим, височіє відновлений у 1990 році пагорб могил Козаків, загиблих у цій сутичці.

Цій битві присвячений також історичний музей у місті - „Зборівська битва”, заснований у 1995 р.

Жабиня (село у Зборівському районі).

10 км на південний захід від Зборова знаходиться село Жабиня. Слідами драматичних подій, які розгравалися у цій місцевості, є дві великі могили неподалік села. Перша з них - у формі пагорба, у полі біля села Кульби, на відстані близько 1 км на північний захід від села, ймовірно, тут знаходяться останки мешканців Жабині, забитих татарами у 1651 р. Друга могила - на верхівці пагорба, увінчана чотирикутним кам'яним обеліском, висотою 415 м н.р.м., розташована на відстані кілька сотень метрів на північ від села. Тут поховані загиблі у нерівному бою, який проходив у липні 1675 р., між невеликими польськими підрозділами із замку неподалік Поморян, з величезною татарсько-турецькою армією. Пагорб з обеліском є елементом мальовничого краєвиду цієї місцевості.

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Бондарів (місто у Калуському районі над Дністром)

„Видно звідси з їх вогнів, що до Галича прямують у ліси Бондарські, я послав зараз вночі до Калуші, щоб селяни оті розпущені їм зарубали шляхи ” - інформував Ян Собеський в одному з листів.

Болехів (місто у Долинському районі)

Собеський відвідав Болехів два рази і при цьому протягом 24 годин, під час походу на татарські чамбули у 1672 р., переслідуючи татар з-під Дрогобича, пройшов через Болехів опівдні і до ночі дійшов до Долини. Тут, проте, дізнавшись про рухи військ ворога, повернув на Болехів з двома тисячами війська. Із замку в Болехові були обстріляні солдати Собеського з тої причини, що їх прийняли за татар – ніхто навіть не припускав, що це можуть бути війська Речі Посполитої.

Долина (місто у Долинському районі)

Собеський, переслідуючи татар у 1672 р., ночував у цьому місті. Йдучи з Дрогобича і дізнавшись, що султан Хаджі Гірей пішов на Болехів і Долину, вирушив за ним навздогін. Опівдні завітав до Болехова, а вночі вже був у Долині. У 1683 р. Ян III Собеський збільшив кількість ярмарків у Долині і поновив колишнє право проводити торги і ярмарки.

Довгий Войнилів (давня назва Довге, село у Калуському районі)

24 вересня 1676 р., йдучи з допомогою обложеному Станіславові (тепер Івано-Франківськ – прим. перекл.), Собеський вирушив з-під Журавна. Під Войниловим розбив чамбули, проте під Довгим мусив завернути. Татари заатакували тут головні сили Собеського, з наміром перешкодити йому у цьому. На щастя, для майбутнього короля і його воїнів, ці маневри не були успішними, але війська змушені були повернутися до Журавна.

Галич (місто в галицькому районі, над Дністром)

Якуб Собеський у червні 1624 р., на чолі власної хоругви, розгромив татарські чамбули між Галичем і Большовцем. У 1672 р., мешканці міста допомогли Яну Собеському у проведенні дводенної облави на татар.

Гошів (Долинський район)

З табору під Гошовим Собеський писав 26 жовтня 1672 р. до Димитра Вишневецького, белзького воєводи і польового коронного гетьмана, інформуючи його про маневри татарських і турецьких військ, а також про зайняття турками Поділля згідно з Бучацьким договором.

Івано-Франківськ, давня назва Станіславів (місто, обласний центр)

Полк Марка Собеського, брата короля, в 1651 р. разом з полком Вишневецького, розташувався в Станіславові і сусідніх селах. З початком вересня 1676, армія Ібрагіма-Баші тримала в облозі Станіславів. Дізнавшись про надходження відсічі Собеського з-під Журавна, ворог припинив облогу. Внаслідок цих подій, однак, була знищена ратуша і спалене дотла передмістя.

У 1677 король затвердив привілеї вірмен в Станіславові. Тоді вони отримали право до незалежного самоврядування.

Калуш (місто в Калуському районі, районний центр)

Собеський отримав Калуське староство від Яна Замойського. 13 жовтня Ян затримався поблизу міста. На той час розігралася там одна з найбільш важливих битв у ході маршу на татарські чамбули. Після її закінчення, 10 000 людей, звільнених з татарського ясиру, 14 жовтня, вчинили на калуських полях молитви до неба і благословляли Собеського. Гетьман Собеський наказав зібрати дітей, блукаючих по полях без матерів, розмістити їх на кількох возах і відвезти до Калуша, де забезпечив їм проживання і харчування.

Креховичі (Рожнятівський район)

13 жовтня 1672 Собеський, переправляючись по бездоріжжі через болото і ріки, вдарив у татарські табори одночасно з кількох сторін, поблизу Креховичів та Калуша, що було для татар вражаючою несподіванкою та через що у паніці втікали.

Маріампіль (давня назва - містечко Маринопіль; село у Галицькому районі)

Приблизно у 1691 році, на підставі привілею Яна III Собеського, гетьман Станіслав Ян Яблонівський заснував над Дністром місто Маріампіль. Вибудував там замок з каплицею, де поставив образ Матері Божої, званої Гетьманською. Мав його при собі, як ймовірно і Собеський - свій, під Віднем, бо так, як і Собеський звик брати із собою святі образи у воєнні походи. Тепер образ знаходиться в костелі у Вроцлаві.

Новиця (село у Калуському районі)

Собеський поїхав до замку в Новиці, де заохочував місцевих селян до участі в битві під Калушем.

Петранка (село, Рожнятівський район)

Тут Собеський перебував з табором після перемоги під Калушем у 1672 році.

Рожнятів (селище міського типу у Рожнятівському районі)

Селяни з замку в Рожнятові прибули 13 жовтня 1672 р. і приймали участь у знищенні татарських військ під Калушем і Креховичами.

Снятин (місто у Снятинському районі)

У 1673 р., прямуючи на Хотин, Собеський проходив зі своїм коронним військом через це місто.

Тлумач (місто, Тлумацький район)

У 1686 р. тут поставив Ян III табір, готуючись до походу у Волощину та провів тут перегляд зібраного війська.

Тисмениця (місто, Тисменицький район)

У 1686 році, очікуючи на війська, Ян III Собеський тут відпочивав разом з Марисенькою і тут вони також розсталися.

Угринів (село у Тисменицькому районі)

15 жовтня 1672 р. під Угриновим було відправлене урочисте богослужіння після звияж-ного бою військ Собеського з татарами.

Устя Зелене (село у Монастирському районі Тернопільської області)

Біля цієї місцевості Ян III Собеський переправлявся з військом під час виправи у Волощину в 1686 році. У 1687 р. тут були утворені склади на потреби походу Якуба Собеського на Камінець-Подільський. Тут було місце перевантаження і забезпечення харчовими запасами у поході, який не був успішним.

Войнилів (селище міського типу у Калуському районі)

23 вересня 1676 р. Собеський зустрів татар під Войниловим і розбив їх у битві. Після цього вирушив у напрямку замку в Войнилові, де від турків оборонялись селяни і гучно їх нагнав.

Журів (село у Рогатинському районі)

Родове гніздо Даниловичів, звідки походила мати Собеського Теофілія Собеська. Місто знаходиться у списку 106 місцевостей, які мають зв'язок з королем Яном III Собеським, складеним до дня 200-ї річниці Віденської відсічі.

Львівська область

Вишня (давня назва Бенькова Вишня, село, Самбірський район)

У ході виправи на татарські чамбули звияжна коронна кінна гусарія, під командуванням Яна Собеського, переслідувала татар до Бенькової Вишні після розгромлення під Комарним головних татарських сил на чолі з Нураддин-султаном - 9 жовтня 1672 р.

Білий Камінь (село, Золочівський район)

У 1667 р. тут у замку перебував тодішній гетьман Ян Собеський з табором. Замок, як і легенда Собеського, вистояв довго - вежа і в'їзна брама збереглися до II світової війни. Лише під час війни або відразу після неї замок цілком зник з поверхні землі і сьогодні єдиною пам'яткою про нього залишився пагорб біля старого русла Бугу.

Нижня Білка (давня назва Білка Королівська, Пустомитівський район)

Місто знаходиться у списку 106 місцевостей, які мають зв'язок з королем Яном III Собеським, опублікованому в 1883 році, до дня 200-ї річниці битви під Віднем.

Броди (місто, районний центр, Бродівський район)

У 1682 р., Конєцпольський – власник маєтку Броди, подарував їх королевичу, Якубу Собеському, що мало бути рівноважною відповіддю за отриману посаду краківського каштеляна. Новий власник надав привілеї місцевим вірменам (у 1690 р.) і євреям (у 1699 р.), а також відбудував місто, спалене татарами в 1696 р. В той час у Бродях часто бував його батько - король Ян III Собеський.

Терновиця (давня назва Брухналь, Яворівський район)

Село знаходиться у списку 106 місцевостей, які мають зв'язок з королем Яном III Собеським, опублікованому в 1883 році, до дня 200-ї річниці битви під Віднем.

Буянів (село, Жидачівський район)

Відомо, що Буянів належав до Собеських і що тут бував Ян Собеський.

Буськ (місто, районний центр, Буський район)

Зв'язків Яна III Собеського з Буськом напевно було більше, але сліди «засипав пісок». Натомість, безсумнівним є те, що він тут бував щонайменш два рази: у 1671 і 1682 роках.

Вузлове (давня назва Холоїв, Радехівський район)

Тут часто бував Собеський, їдучи з Жовкви на Кам'янку, Селець, Холоїв, Радехів, Дружкопіль, Горохів і Терешківці, до своєї вотчини у Блудові на Волині. Звідси 14 жовтня 1666 року, він писав до дружини, сповіщаючи її про угоду, підписану зі спадкоємцями Яна Замойського щодо спадщини, яка належить до неї.

Хренів (село, у Кам'янка-Бузькому районі)

У селі, на невеличкому пагорбі, окрай лугів у долині невеликої річки, знаходиться оригінальний пам'ятник з часів турецьких воєн, поставлений близько 1675 року. Він має форму колони висотою 7 м, на чотирикутному п'єдесталі, пізніше увінчаної зверху хрестом. Згідно з місцевим звичаєм, пагорб, де стоїть колона, називається Турецькою Могилою та засипаний шапками турецьких воїнів. Тут поховані останки їх побратимців, які враз зі своїм командуючим загинули в одній з битв, що проходили на цих теренах.

Дашава (селище міського типу у Стрийському районі)

Восени 1681 року король Ян III тут провів кілька днів і ночей з численним двором і приятелями полювань, про що свідчать листи написані з Дашави.

Дрогобич

Місто знаходиться у списку 106 місцевостей, які мають зв'язок з королем Яном III Собеським, опублікованому в 1883 році, до дня 200-ї річниці битви під Віднем. В околицях міста відбувалися баталії з татарами у 1672 році.

Малі Дідушичі (поруч розташовані і Великі Дідушичі, село, Стрийський район)

У 1681 р. король Ян III Собеський полював у місцевих лісах. Про те, як тоді ходили на полювання, нехай свідчить лист, висланий звідси до королеви, який описує пригоди на полюванні в Дідушичах: "десятого дня ми зустріли безмаль стільки ведмедів і кабанів, скільки дерев. Усього ми ще не порахували, а вже маємо 9 ведмедів та 10 кабанів, як малих, так і великих. Придумати, не тільки мовити - річ неймовірна, така втіха".

Дідилів (село, у Кам'янка-Бузькому районі)

Місце, яке мало більше щастя, ніж інші місця в околицях Кам'янки-Струмилової, безжалісно знищуваних у ході воєн і сутичок у XVII столітті. В 1667 році Собеський писав до своєї сестри, княгині Катажини Радзивилл, що більшість його маєтку знищено до остатку. „Усе від Господа з вдячністю треба прийняти. Дідилів так щасливий, що і курка у ньому не пропала”.

Їдучи з Жовтанців до Дідилово, у квітні 1682 р., король намагався тут полювати, але, як писав до дружини, з дуже слабким щастям, бо звірини зовсім не було.

Андріївка (давня назва Ферлеївка у Буському районі)

У червні 1670 року тут стояв з табором Собеський, охороняючи землю від наїзду татар. Тут 24 червня 1670 р. святкував свої іменини і викотив для війська і прибулих з побажаннями гостей, вісім бочок вина, привезених з жовківських підвалів.

Глиняни (містечко, Золочівський район)

У 1673 р. з табору під Глинянами вирушив гетьман Ян Собеський у хотинську виправу. Вже будучи королем, Ян Собеський видав тут привілеї для мешканців, а докладніше, підтвердив міські права і привілеї, видані раніше польськими королями - в 1682 році, у Висоцьку.

Глинна (село, Козівський район, Тернопільська область)

Король Ян тут тримав чудові стайні, за якими, які за усіма королівськими стайнями, доглядав дворянин і його приятель по зброї, а пізніше і королівський конюший, Марко Матчинський, який з часом зайняв посаду коронного підскарбника і руського воєводи.

Глинськ (Жовківський район)

Назва місцевості походить від покладів у ґрунті цієї місцевості родовищ глини чудової якості, що було підставою до заснування тут Собеськими, у XVII ст., порцелянової мануфактури, де на початку виготовлялася, в основному, керамічна плитка, а пізніше, у XVIII ст. виробництво було розширене Радзивиллами. У центрі місцевості знаходиться невелика капличка у формі чотирикутного обеліску з цегли, увінчана хрестом. Згідно з місцевим звичаєм обеліск є пам'яткою перемоги війська гетьмана Яна Собеського над татарськими чамбулами у 1672 р.

Гологори (село, Золочівський район)

У 1604 р. місцевість купив Марко Собеський (дідусь короля). Під час воєн у XVII столітті закладений тут маєток був неодноразово руйнований. У XIX ст. замок майже повністю був розібраний на матеріали.

Городок (давня назва Городок Ягеллонський, районний центр, Городоцький район)

Ян III Собеський тут видав універсал у 1682 році, у якому наказував усім мешканцям примати участь в обороні міста. Два роки пізніше, тобто в 1684 році, затвердив приділення земель Городка для окремого єврейського містечка.

Гарбузів (село, Зборівський район, Тернопільська область)

У 1663 році Собеський, "взгледівши собі славетного пана Грегора Томата, на той час лейтенанта хоругви Вельмишановного П. Рочковского, чоловіка, у різних подіях із статечною поставою, так віддано і приязно довгі роки Речі Посполитій присвячуючись, до якої віддався на служіння, бажаючи його тим більше заохотити, дав йому село своєї спадщини від маєтності золочівської, в олійських ключах, зване Габузів, з усіма до цього села пожитками та належностями, і це аж до смерті його, з правом довічним” .

Годів (село, Зборівський район, Тернопільська область)

Годів записався на сторінках історії як один з кількох „польських Термопилів”. 11 червня 1694 р. розігралася тут кривав битва, у якій невеликий, висланий з поморянського замку польський підрозділ з кількох гусарських хоругв і легкої драгонії, нараховуючий разом 300–400 воїнів під командуванням полковника королівських військ Костянтина Загоровського і ротмістра Миколи Тишковського, чинив опір значно численнішій татарській орді. Пам’ятник на честь битви і полковника Загоровського був поставлений на доручення короля Яна III Собеського у 1695 р. і знаходиться у центрі села.

Грушів (село, Дрогобицький район)

Під час виправи на татарські чамбули у 1672 році, Ян Собеський відвідав Грушів, а докладніше, проїхав повз нього під час стрімкого переміщення військ на лінії Дрогобич, Грушів, Стрий, Станків, Болехів, Долина, Калуш.

Гута-Верхобузька (село у Бродівському районі, тепер не існує)

Відомо, що Ян III Собеський любив полювати. Як і можна було б сподіватися, не оминув він і Гологори та Гори Вороняки - масивні гірські схили, звідки витікає кількома джерелами Буг і які до тепер вважаються оазисом спокою та дикої природи. Відомо, що біля джерел Бугу полював король Ян навесні 1682 р., під час об'їзду своєї вотчини.

Івано-Франкове (селище міського типу у Яворівському районі)

Разом із Яворівським староством Собеський отримав і Янівське. Бував він тут часто, бо цією дорогою їздив до Яворова. Місто спустошувалося не раз татарами і козаками. Собеський поселив тут турецьких полонених. У 1673 р. стояв тут табір війська Собеського під час Хотинського походу.

Яворів (місто, районний центр, Яворівський район)

У 1639 р. яворівське староство, одне з найбільш дохідних у Червоній Русі, перейняв краківський каштелян Якуб Собеський, а в 1647 р. його син - Ян Собеський, майбутній гетьман і король. У цей час у Яворові існував невеликий, оточений валами замок з дерев'яним палацом з XVI ст., де мали свою резиденцію старости. Після того, як Ян III Собеський обійняв трон, Яворів став улюбленою літньою королівською резиденцією, а палац був розбудований і оточений чудовим парком з павільйонами для потреб численних гостей короля. Тут у 1675 р. був укладений таємний польсько-французький договір з метою повернення земель Речі Посполитої, загарбаних Туреччиною і зайнятої Королівської Пруссії; проте до його здійснення не дійшло з приводу спротиву магнатів. Після перемоги у битві під Віднем саме в Яворові король Ян III приймав послів з численних країн, які прибули, щоб засвідчити йому своє визнання і скласти дари. Для цих послів, 6 липня 1684 р., король влаштував тут розкішний бенкет. Після нього, як частина церемонії, відбулося так зване яворівське весілля, на якому король і його гості розважалися і танцювали з простими місцевими мешканцями. Після смерті монарха Яворів разом зі староством став довічною власністю його дружини. У місті залишився осередок стародавнього яворівського ключа, який у 1861 р. купила на аукціоні родина Лянцкоронських. У 1890 р., маєток від них відкупив Людвік Дембицький, який тут жив тут постійно, пристосовавши для своїх потреб один із вцілілих палацових павільйонів з часів Собеського. Розташований на території давнього замку так званий будинок скарбниці королівської резиденції, під яким розташовувались глибокі підвали, використовувався австрійською владою у якості в'язниці, після добудови у ньому нового крила.

У найстарішому храмі міста (з 1645 р.), в 2003 р., була поставлена пам'ятна дошка на честь короля Яна III Собеського і 320-ту річницю Віденської звитяги.

Яричів (село, у Кам'янка-Бузькому районі)

Місто перейшло у спадщині після Жолкевських до маєтку Собеських.

Коханівка (село, Збаразький район, Тернопільська область)

Ян Собеський, виїхавши з-під Немирова, ночував у Коханівці в ніч з 8 на 9 жовтня 1672 р. Ще з табору вислав королю вісті у листах з печатками і на світанку стрімко вирушив навздогін за татарськими чамбулами.

Комарно (районний центр, Городоцький район)

На сторінках історії місцевість записана завдяки славній перемозі гетьмана Яна Собеського над татарами, під час виправи на чамбули в 1672 р. В битві під Комарним (9 жовтня 1672 р.) Собеський, володіючи лише бл. 2,5 тисячами коронного війська, розгромив розташований тут чамбул нураддина Сафі Гірея у кількості більше 10 тис. татар, підтримуваний козаками, турками і волохами. Звільнено було також більше 10 тис. ясиру. У битві загинуло кілька тисяч татар і їх прибічників, а до їх поразки спричинилися також місцеві селяни, перекривши їм переправу через Верешицю і випустивши став при річці, у стрімких водах якого втопилося багато наїзників. Сафа Гірей здолав з цього погрому врятувати близько 1,5 тис. своєї кінноти, з якою втік до хана, табір якого знаходився під Болеховим. Собеський, дізнавшись, що татарські чамбули свавільно спустошують землі на Задністров'ї, вирушив 10 жовтня 1672 р. з Комарна через Дністер саме у цьому напрямку.

На території давнього Верхнього Передмістя, на пагорбі при дорозі до села Кліцко, височіє оригінальний і таємничий пам'ятник XVII століття на честь битв під час турецьких воєн. Виконаний він у формі чотирикутного 3-метрового кам'яного обеліску. На пам'ятнику написані дати - „1641” і „1663” та латинський напис „MEA MORS TUA VITA”, розташований таким чином, що на кожному боці обеліску знаходиться одне слово і напис можна читати по-різному, змінюючи зміст фрази.

Крехів (село, Жовківський район)

У період між 1613 і 1618 рр. тодішній яворівський староста Станіслав Жолкевський – дідусь короля, подарував православним монахам ділянку землі у підніжжя гори Побійної в Крехові, що започаткувало монастирську діяльність. Ця місцевість у другій половині XVII

століття перейшла у спадщину до Яна III Собеського і увійшла в склад його жовківського мастку, ділячи з ним його долю. За часів Яна III Собеського у Крехові існував мисливський палацик монарха, який любив полювати у цих околицях.

Коли під час польсько-турецької війни у вересні 1672 р. крехівський монастир тримали в облозі татари, отцям вдалося успішно оборонитися, вбиваючи пострілом з гармати татарського командуючого – родича (за деякою інформацією – сина) хана Селім Гірея, що спричинило втечу нападників. (У цьому місці до тепер стоїть пам'ятник у формі високої колони з хрестом. Ці події описує обширний напис на таблиці в цоколі пам'ятника). Розгніваний цією подією хан, прагнучи помститися, наказав знову атакувати монастир, однак, згодом, завдяки посередництву прихильного йому козацького гетьмана Петра Дорошенка, відмінив облогу, замінивши на монастирський викуп. З цього приводу П. Дорошенко та І. Мазепа були у монастирі, підтримуючи його пожертвуваннями, так як раніше це зробив, у 1648 році, перебуваючи тут у гостях, Богдан Хмельницький.

Кукезів (село, у Кам'янка-Бузькому районі)

У XVI ст. оселилися тут вихідці з Криму - караїми (згідно з іншими джерелами лише в 1692 р. їх сюди привів король Ян III Собеський з Троку), які мали тут свій храм, тобто кенасу. У 1831 р. екзотичні прибульці перемістилися звідси до свого головного осередку в Галичині, яким був Галич. Католицька парафія разом з костелом була заснована в Кукезові до 1600 р. Від Гербуртів місцеві землі перейшли до Жолкевських, а згодом до споріднених з ними Даниловичів і Собеських. Король Ян III Собеський вирішив назвати Кукезів Красним Островом (назва не закріпилася) і будував тут свій розкішний дерев'яний палац, будову якого було припинено близько 1694 р. і ніколи вже не завершено, хоча у палаці перебували мешканці упродовж цілого наступного століття, аж поки він не зник з поверхні землі, напевно був розібраний на матеріали. Трохи довше зберігався чудовий парк навкруги палацу, який існував ще в XIX ст. У 1699 р. королевич Костянтин Собеський відновив міські привілеї Кукезова.

Куликів (село, Жовківський район)

Церква у центрі Куликова була збудована сином Яна III Собеського – Якубом Собеським, проте Куликів був пов'язаний з Собеськими ще раніше. Ян III Собеський заснував тут ремісний заклад коців, бурок та інших матеріалів, де працювали татарські та турецькі полонені. Слава про фабрику збереглася й донині.

Лисеничі (село, у 50–70-х роках приєднане до Львова)

Один з найбільш драматичних боїв з татарами провів король Ян III Собеський під місцевістю Лисеничі, у 1675 році.

Львів

Собеський мав у Львові власну кам'яницю, почувався тут як у себе вдома і про місто зазвичай писав: *"у нас у Львові"*. Єднали його також зі Львовом дружні та близькі відносини. Коли в 1667 році під час триваючої тут військової комісії захворів, мешканка Львова, *"цнотлива білоголова Бедросова, майстриня ювелірної справи, від душі горювала і з жалю майже ледве жива, дивлячись" на нього*. Тут жив у монастирі отців-єзуїтів кс. Бернард Жолкевський, сердечний приятель Собеського, у келії якого він часом бував та якому Марисенька власними руками шила стихарі. У Львові Собеський мав ще одного духовного приятеля, вченого єзуїта, отця Станіслава Сольського, автора математичних праць, який був посвячений в усі домашні справи короля і таку до нього відчував приязнь, що кожне страждання монарха його доводило до сліз. Тут настоятелькою чину сс. Бенедиктинок була його тітка, Дорота Данилович, до якої він часто приїжджав. У 1652 р. два брати Собеські - Марко і Ян, зібрались на війну з Хмельницьким, під командуванням гетьмана Калиновського. Яна у Львові затримала небезпечна хвороба, тому Марко прибув до табору під Батогом без брата, де був полонений, а потім обезголовлений. У подяці за свій порятунок Собеський зложив дари під образ Пресвятої Діви Марії у кафедральному львівському соборі. У 1672 р. король підготував оборону міста і підкупом намагався намовити ворога до відступу. Коли це не принесло сподіваного результату, король залишив оборону міста Іллі Лонцькому, який був командуючим оборони Львова аж до Бучацького миру та який звільнив Львів разом з його мешканцями від загарбників.

У 1673 р., після славної Хотинської виправи, Собеський прибув до Львова. Мешканці прагнули урочисто та з фанфарами зустріти його у місті, але він на це не погодився, відповідаючи, що це сам Господь переміг і йому лише належить слава і подяка. У 1675 р., 200-тисячна татарсько-турецька навала просувалася у напрямку Львова. Річ Посполита мала у сім разів менше війська і на той час це була уся її армія. З однією десятою сил, тобто більш-менш 3 000 солдат мав Собеський у Львові.

Король розставив свою невелику армію на узгір'ях і в ярах Знісення (біля с. Лисеничі) (згідно однієї з легенд, назва місця, яке тепер входить у межі Львова, походить від розгромлення, тобто знесення татар військом Собеського). Ймовірно, Собеський ніколи не

проявив такої величчї, як у ходї цієї битви. Він геніально обдумав план, спритні виверти, а мужність і довіра, якими Собеський надихнув солдат, принесли перемогу. На сході наступного дня татари були вже далеко від звільненого Львова. Перед пам'ятною виправою 1676 року він також був у Львові і звідси, виїжджаючи до Журавна, писав до Марії Казимири: *"татарські загони не вистоять, хіба що під Самбором, Перемишлем і Ярославом, бо усі ріки, на нещастя наше, і курка майже перейде..."* У 1686 році тут збирав Собеський військо для виправи до Волощини.

Собеський зафундував у Львові монастир ордену Боніфратрів і шпиталь при костелі св. Лаврентія на Личакові, який пізніше став виконувати функцію військового лазарету. У 1667 році, під час перебування у Львові, наляканий неправдивою, як потім з'ясувалося, вістю про раптове погіршення здоров'я Марисеньки, призначав значні суми грошей на збагачення монастирів Боніфратрів, кармеліток босих, Реформатів. У місцевих костелах замовив по дев'ять богослужінь упродовж дев'яти тижнів, а сам прирік постити на хлібі і воді на протязі дев'яти субот з тим наміром, *щоб Господь дозволив йому бачити у доброму здоров'ї улюблену дружину знову*. Частина міста біля підніжжя теперішньої Лисої (Піскової) гори, навпроти *Високого Замку*, була колись виділеною власністю Собеських і мала свій власний прихід з костелом св. Войцеха. У списку місцевих назв територій ще й тепер деколи з'являється назва *Собещина*.

Межиріччя (село, Сокальський район)

Село над Дністром. У 1681 році Ян III Собеський ходив у місцеві ліси, пущі і діброви повні звірини, у тому й ведмедів. Під час полювання, описаного в одному з листів до Марисеньки, виявилось, що цих ведмедів було близько двадцяти, але багато з них переплило через Дністер і пси ще наступного дня переслідували їх у лісах. На переправі через Дністер могло втопитися багато людей і возів, якщо б не Татари, які були на службі у короля та які з надзвичайною мужністю рятували людей у небезпеці.

Новий Милятин (село, Буський район)

Поблизу села Новий Милятин, при головній львівській дорозі, стоїть капличка з XVII ст., збудована на пам'ять перемоги над турками під Хотиним у 1621 р. або, згідно з іншою інформацією, з наказу Яна III Собеського, на пам'ять Хотинської перемоги в 1673 р. Трьохповерхова будівля має форму чотирикутного, високого стовпа, з куполовидним дашком і хрестом над ним. На кожному поверсі - по чотири арочні ніші.

Мости (село, Городоцький район)

Під час виправи на татарські чамбули в 1672 році, тут відбулася 10 жовтня нічна переправа через Дністер. Цю переправу Ян Собеський описав у листі до Міхала Вишневецького таким чином: «Поспішаючи цією дорогою, я став біля Дністра, який був непроїзним, бо майже на дві милі вилив, а міст через нього скинутий. Коли тоді я над цією переправою у великім жалю роздумував, бо усім та переправа неможливою здалася, обіцяючи належну нагороду, покликав я хлопа з Луків, щоб кращу переправу показав. Коли так незабаром сталося, провів військо, але такими бродами, де часто й пливти приходилося. На другий день, однак, до півдня, усе військо пройшло цю важку переправу.»

Немирів (Селище міського типу, Яворівський район)

У ході виправи на татарські чамбули Собеський, починаючи від Нароля, через Чешанів, Радруж, дійшов до Немирова. Користуючись інформацією з джерел, Собеський під Немировим так сильно атакував татарські чамбули, що ворог *"як сліпий, на п'ять або шість шляхів, вперед, назад і впоперек кинувшись, ясир, коней здобутих і власних бахматів покинувши, пішки в ліс, де ноги несли, втікати почав"*. Військо наздоганяло на три милі розпорошених татар, густо встеляючи трупами шляхи, відбило дітей, жінок, хлопів і шляхту, разом близько 12 000. На другий день вранці, після битви, Собеський наказав зібрати розпорошених по полях дітей і відіслати до розташованого неподалік монастиря, а сам вирушив у погоню за неприятелем, ловлячи по дорозі блукаючих після розгрому татар.

Олесько (селище міського типу, Буський район)

Ян Собеський (1629-1696) прийшов на світ в олеському замку. Однак, лише в 1682 р., не стільки з викупу (конституція забороняла королю купувати землі), скільки з договорів, Собеські стали власниками земель Олеська, Підгірців, Бродів і Золочева. У роках 1683-1687, на доручення королеви Марії Казиміри, був проведений капітальний ремонт замку. У 1687 р., по дорозі до Підгірців, королівська пара відвідала відремонтовану резиденцію і провела тут декілька днів; з цієї нагоди монарх відновив міські права Олеська. З того часу олеський замок став одним з його улюблених замків. Після смерті короля замок і прилеглі землі успадкувала королева, яка з того часу постійно перебувала за кордоном. Тепер у замку знаходиться цінна музейна експозиція, у якій, окрім іншого, знаходиться колекція картин, яка частково походить з давньої замкової колекції в Підгірцях, а також експонати з Жовкви, у тому числі величезна картина Мартіно Альтомонте *Битва під Віднем*.

У монастирі ордену капуцинів, який розташувався у підніжжя замкового узгір'я, знаходяться склади найбільшого зібрання творів мистецтва на західній Україні, які походять із розграбованих храмів і дворянських резиденцій. Всередині костелу знаходяться, між іншим, два великі образи з парафіяльного жовківського костьолу: *Битва під Клушино* (ймовірно авторства львівського художника Шимона Богушовича) і *Битва під Хотиним* (намальований з участю гданського художника Анджея Стеха).

В центрі Олеська знаходиться церква, освячена в 1597 р. У часи, коли цей храм був костелом, у 1883 році, до дня 200-ї річниці Віденської відсічі там була уміщена металева таблиця на честь короля Яна III Собеського.

Плугів (село, Золочівський район)

У 1687 р., їдучи з Золочева до Підгаєць, тут король Ян III Собеський затримався з усім двором на обід. Плугів – як описує Ф.-П. Далерак – після татарських знищень мав більше десяти хат, зроблених з гілля і розпорошених у безладі по долині і прилеглих пагорбах. Над потоком туркотіло кілька млинків, а між хатами, при дорозі, стояла жалюгідна корчма. У тодішньому Плугові жили волохи, яких переселив сюди Собеський з Бару і Мендзибожа, коли декілька років тому повернув його внаслідок української кампанії 1674 р.

Підгірці (село, Бродівський район)

Підгірці були власністю Конецпольських, які у роках 163 - 1641 р. заклали тут замок і добре функціонуючу мануфактуру шовкових тканин (треба, однак, визнати, що оздоблювальні роботи замку тривали ще більше десяти років). Станіслав Конецпольський у спадку записав Підгірці Яну III Собеському. Сотні років у замку панували заможні люди, пристрасстю яких було колекціонування творів мистецтва. У вересні 1939 р., останній власник Підгірців, князь Роман Сангушко, у драматичних обставинах здолав в останній хвилині вивезти найцінніші пам'ятки з Підгірців і Гумніськ за румунський кордон, а потім до Бразилії, де з частини зібрання створив існуючий до тепер культурний фонд в Сан-Паоло. Решта колекції, яка залишилась у Підгірцях, щасливо оминула розкрадення (у період гітлерівської окупації замок був місцезнаходженням «Гітлерюгенд») і була конфіскована радянською владою, а згодом віддана різним музеям, в основному – львівським. Тепер більша частина цього зібрання знаходиться у Львівській галереї мистецтв (образотворчих) та Львівському історичному музеї. Збереглася також частина підгорецької колекції, яка в 1939 р. не була вивезена родиною Сангушків, а під час І світової війни перевезена до Гумніськ; цю колекцію з часом було передано Окружному Музею в Тарнові. Зберігся також архів Жевуських і Сангушків,

який походив з Підгірців, а тепер знаходиться на Вавелі, у зібраннях Краківського державного воєводського архіву. Після II світової війни, обібраний з колекції замок в Підгірцях, був облаштований під туберкульозну лікарню санаторного типу. Замкові зали були спустошені і поділені на менші приміщення. У 1956 р. пожежа призвела до значного руйнування замку, оздоблених чудовими фресками стель першого і другого поверху та завалення даху. Від 1997 р. замком опікується Львівська галерея мистецтв. Існують далекосяжні плани відтворення оригінального оздоблення інтер'єру замку і уміщення у ньому експозиції вцілілої частини підгорецького зібрання, передусім, образотворчого.

Підкамінь (село, Бродівський район)

Тут знаходиться чудотворний образ Матері Божої. В другій половині XVII ст., перед ним молився Ян III Собеський, який зробив щедрі пожертвування на потреби церкви отців-домініканців. Ансамбль будівель і оборонних укріплень домініканського монастиря в Підкамені, один з найбільших на землях Червоної Русі - нагадує могутню твердиню. На узбіччях і біля підніжжя гори розташований також ансамбль каплиць з XVIII ст..

Поморяни (селище, Золочівський район)

Близько 1620 р. *Христофор Сенинський* продав Поморяни краківському каштеляну - Якубу Собеському, батькові короля. Собеський відбудував знищене місто, заселив нових мешканців (до речі, козаків), у 1633 р. знову заснував і обладнав католицьку парафію і збудував новий костел, а також зміцнив і озброїв замок. Це дозволило відбити три чергові набіги татар у 1639, 1640 і 1644 роках. Після смерті Якуба усім маєтком управляла його дружина Теофілія. В 1661 р., після її смерті, Поморяни, разом з усією родинною вотчиною, перейняв Ян Собеський (1629-1696), будучи тоді коронним хорунжим. Він часто перебував у цьому замку, влаштовуючи в околичних лісах полювання, а в 1665 р. у цих же лісах уфундував монастир отців Василян з новими валами, уміщуючи при ньому спеціальних військових поселенців для охорони монастиря. Нажаль, ці заходи не запобігли спустошенню Поморян козаками і татарами в 1667 р., коли оборонився від них лише замок. Незабаром, однак, Собеський переміг нападників і змусив їх до переговорів під розташованими неподалік Підгайцями. У 1672 р. Поморяни перебували в облозі турків, які прямували до Львова. Мешканці хоробро боролися з наїзниками, але зважаючи на їх величезну кількісну перевагу, остаточно здолали вберегти місто лише даючи викуп. У 1674 р., вже здобувши корону, Ян III урочисто приїхав до Поморян і наказав відбудувати місто та його оборонні укріплення, а в замку розташував турецькі гармати, здобуті під Хотиним. У 1675 р. місто і замок у черговий раз спустошила

татарська орда, яка невдовзі була розбита Собеським під Львовом. Татарський наїзд повторився також і в наступному році, і пізніше – в 1684 році. Після врегулювання політичної ситуації, у 1685 р., король надав місту нові привілеї, добре розвивалися тут також торгівля і ремесла. Чергові татарські набіги у роках 1687, 1688, 1690, 1691, 1692 і найбільший – у 1695 р., вже з успіхом відбивалися. У 1688 р. король Ян III перебував тут довший час, будуючи під містом свій літній мисливський двір. У 1692 році влаштував у ньому чудовий бенкет, а біля мисливського двору був розставлений наметовий табір, подібний до хотинського, було також організовано інсценізацію Хотинської битви і виступ французького театру. У цих обставинах Ян III видав також привілеї для поморянських євреїв, дозволяючи їм вести вільну торгівлю і збудувати синагогу. Розквіт Поморян закінчився разом із смертю короля. Маєток по ньому успадкували його сини, спочатку Якуб, пізніше Олександр (у 1699 р.), згодом Костянтин (у 1711 р.) і знову Якуб (у 1728 р.).

Поблизу поморянського ринку знаходиться костел Пресвятої Трійці, будова якого розпочалася за наказом Яна III. Пізніше, у стіну, оточуючу костел, була вмурована XIX-вічна дзвіниця у вигляді ширми з трьома арочними прольотами для дзвонів, із вцілілим у центральному прольоті дзвоном з 1689 року, відлитим на доручення короля Яна III, згідно з традицією, з гармат, здобутих у турків. На дзвоні латинський напис і зображення св. Іоана Хрестителя і орла зі щитом, оздобленим гербом Собеських «Яніна».

Потелич (село, Жовківський район)

Можна припускати, що Собеський перебував тут не один раз. Збережені джерела, в основному листи Яна Собеського, дозволяють відтворити три відвідування, тобто, у 1672 році, коли Собеський їхав до Варшави на сейм, візит у 1672 році, коли поспішав з Піляшковіц до табору, утвореного у зв'язку з битвою під Журавним та відвідини у 1681 році, коли король затримався тут на полювання. Зберігся зміст листа Собеського до Марисеньки у цій справі „(...) така ж засуха і звірини не маєш, як і біля Піляшковіц. Сьогодні ж тут можна буде полювати, а на ніч - до якогось села під Немирів”.

Рава Руська (районний центр, Жовківський район)

Звідси у 1666 році переказував Ян Собеський дружині, що поспішає на її виклик, пишучи до неї, як завжди, у найніжніших словах: "Враз, як тільки дійшов лист Вашмосьці душі моєї, у якому пишеш як журишся по своєму вірному Целадону, і яко моя прекрасна дівчиця прагне бачення його, так зараз, покинувши усе, не біжить, але летить на вказання серця мого". Собеський тут бував часто під час переїздів між Піляшковіце і Жовквою.

Ремізівці (село, Золочівський район)

У 1682 році прибув до Ремізівців король Ян, щоб оглянути це село, яке тодішній його власник, Станіслав Конецпольський, хотів віддати жовківському костелу у заставу за борги.

Рудки (село, Самбірський район)

У Рудках, де в 1672 р. опинилися підрозділи Собеського, переслідуючи тікаюче з-під Комарна татарське військо, знаходиться каплиця родини Фредрів. У крипті під цією каплицею в одному з п'яти саркофагів похований ніхто інший, а Ян Собеський гербу «Яніна». Якщо, однак, докладніше придивитися, то виявиться, що цей Ян Собеський зовсім не король Ян III Собеський, а інший Ян, який жив пізніше і займав посаду коронного чесника та який помер, як доводить напис - у 1713 році. Біля саркофагу Собеського в каплиці знаходяться також останки родини Фредрів, у тому числі Олександра Фредро, причому варто підкреслити, що цим разом йдеться про того Олександра Фредро, якого більшість поляків мають на думці, чуючи прізвище Фредро.

До кінця II світової війни тут знаходився чудотворний образ Богоматері, до якого молився Ян III Собеський. Образ, згідно з легендою, не раз оминали знищення. Ця історія почалась у 1612 році, коли після пожежі у селі Железниця вцілів лише образ, який спадкоємець Рудок, Єжи Чурилло, умістив у рудківському костелі. Від того часу Рудківська Божа Мати приваблює і малих, і великих, бідних і багатих, у тому числі також і Яна III Собеського, який зложив перед образом дари. У 1946 році вдалося вберегти образ від радянської замети. Його було сховано у замку в Ланьцуті, досить швидко перевезено (конспіративно) до Перемишля (до Духовної семінарії), а в 1968 р. - перенесено до Ясеню, біля містечка Долішні Устріки, де його копія знаходиться й до тепер.

Самбір (місто, районний центр, Самбірський район)

Хоча Собеський не дуже часто бував у Самборі, але доглядав за виглядом і розвитком міста, про що свідчить хроніка міста. На цій підставі, окрім інших джерел, відомо, що в 1667 році король Ян III Собеський віддав Самбір в аренду Станіславу Скарчевському. У 1672 році гетьман Собеський під Самбором розбив утікаючих з-під Калуша татар. У 1676 році король Ян III Собеський дозволяє місту „*in subsidium munitiois*” від кожного стороннього купця, улюбий час до міста приїжджаючого, від кожної штуки товару, зазвичай званої пакою, привезеної і до вивозу призначеної, подібно як у місті Львові, по злотому одному брати. 30 липня 1679 р. Ян III Собеський видав вільний переїзд купцям на Самбір. У 1680

р. Ян III Собеський тут затримується і видає документ (датований 30 вересня), відносно Самбірської парафії. У 1684 році Ян III Собеський схвалив комісарські ординації відносно горілчаного податку міста Самбір. У 1686 р. до Самбора прибула королева Марія Казимира з усім двором і відпочивала тут до 22 жовтня. У 1691 р. Ян III Собеський видав привілей для мешканців Самбору, згідно з яким *"усі уніяти, які б розглядалися як здібні до управління як на посаді бургомістра, так і радних були б пропоновані, також і в цехах щоб цеховими старшинами були"*. Можливо, зважаючи на кількість привілеїв, виданих мешканцям Самбору, у бічному нефі місцевого костелу, в 1888 р. була вмурована таблиця з написом: *„Яну III Собеському, королю, оборонцю Польщі і Християнства, громадяни Самбору в двохсоту річницю Віденської відсічі, 12 вересня 1883 р. цю таблицю поклали”*.

Сасів (містечко, Золочівський район)

Місто закладене Яном Даниловичем – тестем короля Яна (маєток Даниловичів перейшов у власність Собеських). У 1682 році Ян III закінчив у Сасові об'їзд своїх земель і переказував дружині, що *"якось закінчивши тут клопотання (...), а решту доручивши пану старості луцькому, Атаназію Мьончинському",* поспішить з поверненням до неї.

Скварява (село, Золочівський район)

8 жовтня 1673 р. тут відбувся перегляд королівської армії у присутності Яна Собеського у зв'язку з Хотинською виправою.

Сокаль (районний центр, Сокальський район)

Чудотворному образу Богородиці, який знаходиться у місцевому костелі, король Ян III Собеський, повернувшись з-під Відня, пожертвував хоругву, щедро вишивану золотом і сріблом, з гербами держави. Почитання образу Сокальської Матері Божої було виховане в короля з дитинства. Його батько - Якуб Собеський, відбував паломництво до цього образу в 1630 році і завжди, коли проїжджав поблизу, приходив вклонитися перед чудотворним образом.

Станків (село, Стрийський район)

Село знаходиться у списку 106 місцевостей, пов'язаних з Яном III Собеським, виданим у 1883 році, до дня 200-ї річниці битви під Віднем.

Старе Село (село, Пустомитівський район)

Замок збудований князем Островським - Заславським, швагром короля (чоловік сестри Катерини Собеської). За часів Катерини Собеської була поставлена показна в'їзна брама.

Стрий (районний центр на галицькому Передкарпатті)

У 1663 році Собеський дав стрийським євреям наступні запевнення: "Публічно діючи, я, убачивши привілеї і застосовуючись до привілеїв королів, почавши від 1576 р., стрийським євреям даних, не бажаючи тоді їм у нічому противитись, нічого не змінюю і так, залишаюся на стороні їх прав, усі зберігаючи. А що ті ж євреї побоюються деяких погроз від людей напасних, тоді їх попереджаю, щоб ніхто не наважився на них наступити і кривди чинити, під загрозою замкнення". У 1672 році, переслідуючи татарські чамбули, завернув Собеський до Стрия і неподалік від міста вночі переправився через ріку. Проте в 1681 році, восени, король Ян затримався у Стрию довше, розважаючись на полюванні, чого великим був шанувальником. На цій прогулянці короля супроводжували: граф де Малін'ї, брат королеви, маркіз де Вітрі, французький посол, єпископ Зеровський, імператорський посол, краківський воєвода, Димитр Вишневецький, каштелян волинський, Єжи Велгорський і багато інших славетних гостей.

Шкло (селище міського типу, Яворівський район)

Колись було однією з улюблених резиденцій короля Яна III Собеського, який любив тут купатися в місцевих рясних сіркових джерелах. На цих джерелах у XIX ст. було створено купелі, які діяли до II світової війни. Чималим розмаїттям Шкла було стрімке джерело Парашка, яке знаходилося в ущелині, серед соснового лісу та кожних кілька хвилин викидало догори стовп води, що нагадувало невеличкий гейзер. Це джерело зникло у післявоєнний період разом із початком видобутку сірки з місцевих родовищ і розбудовою місцевості у напрямку міста, а передусім внаслідок будови величезної шахти, що призвело до значного зниження рівня ґрунтових вод.

Туринка (село, Жовківський район)

Тут народився прадід короля - Станіслав Жолкевський. Туринка належала до маєтку Собеських.

Варяж (давня назва Варенж, з 1951-1989 рр. – Новоукраїнка, село, Сокальський район)

Варяжський храм був побудований у 1688-1693 рр., за участі та фінансування Марка Матчинського, коронного конюшого, соратника воєнних походів Яна III Собеського. Ян III Собеський щедро обдарував ченців двох приміських сіл: Каптури і Янішова, призначив також пожертвування і Варяжу, у 1688 році.

Смереківка (Давня назва Віцинь, село, Перемишлянський район)

Якуб Собеський разом з Поморянами купив також Віцинь і заселив його мазурами в 1630 році. Вони тут прожили близько 300 років – перепис населення, який проводився в 1938 р., виказав, що у Віцині проживало 1538 осіб, більшість з них - поляки. У 1695 – 1862 роках тут діяв греко-католицький монастир отців Василян, поселених тут Яном III Собеським. Тепер село називається Смереківка.

Вишенька (село, Мостиський район)

У цьому селі король обідав у солтиса, під лісом. Так, у 1682 р., під час квітневого об'їзду своєї маєтності, король непомітно виїхав з Яворова, навіть не попрощавшись з коханою дружиною. Пізніше писав у листах, що під час цієї прогулянки обідав, проте не при дворі, "але в солтисів під лісом, неподалік від села".

Залужжя (село, Яворівський район)

Тут знаходиться дерев'яна церква св. Параскеви, збудована в 1681 р., перебудована в 1873 і в 1992 р. (у грудні 2004 р., церква згоріла, через півтора року на цьому ж місці повстав новозбудований храм тієї ж святої Параскеви Терновської – прим. перекл.). В інтер'єрі церкви - цінний XVII-вічний п'ятиповерховий іконостас. На дверях храму зберігся напис: „Збудована церква Anno 1681/ за короля 3 Іоана Собеського”. Поряд стоїть дерев'яна трьохповерхова дзвіниця кінця XVII ст., з широким карнизом у нижній частині та арочною балюстрадою під дахом, вкритим восьмикутним куполом.

Збойська (село, Радехівський район)

Село знаходиться у списку 106 місцевостей, пов'язаних з Яном III Собеським, опублікованим у 1883 році, до дня 200-ї річниці битви під Віднем.

Золочів (районний центр, Золочівський район)

У 1598 р. Чарнковські, тодішні власники золочівських земель, продали їх люблінському каштеляну і луцькому старості Марку Собеському (1549-1605), дідусеві короля. В 1624 р., син і спадкоємець Марка, Якуб Собеський (пом. 1646), пізніше – краківський каштелян і руський воєвода, почав будову нового мурованого костелу (закінчено бл. 1636 р.), а в 1627 р. офіційно відновив заснування католицької парафії. З метою покращення обороноздатності міста, Якуб Собеський збудував у 1634-1636 рр. новий мурований замок типу фортифікованої твердині, який був розташований дещо в іншому місці, ніж попередня дерев'яна фортеця. В 1642 р. Собеські перемістилися до Жовкви, яка стала їх постійною резиденцією і місцезнаходженням чергового спадкоємця маєтку – майбутнього короля Яз

олвафі

ОЛВ

багато часу. З королем, окрім його двору, часто бували в Жовкві найвищі сановники та урядовці Речі Посполитої, монарх приймав тут також закордонних послів. З цього приводу замок був старанно відновлений і відповідним чином обладнаний, а навкруги нього і на прилеглому пагорбі Гарай був засаджений чудовий парк. Тут також відбувалися різні урочисті церемонії, у тому числі, після Віденської перемоги, король влаштував у замку і замкових парках виставу трофеїв, здобутих у турків. На королівському дворі в Жовкві перебували і творили численні майстри мистецтв, яких запрошував монарх для виконання праць. Серед них були такі відомі особистості, як архітектор Тильман з Гамерен і художник Мартіно Альтомонте. Ян III слідував також і за розвитком міста: він заснував тут і в прилеглому Глинську порцелянову мануфактуру, відновив і обладнав костел домініканців після пожежі в 1678 р., у 1682 р. дав згоду на заснування монастиря отців Василян, а в 1692 р. – на будову нової синагоги; ці обидва заходи також і співфінансував. У 1690 р. монарх видав привілей на закладення у Жовкві гебрайської друкарні, засновником якої був відомий друкар з Амстердаму Урі Фебус га-Леві. Ця друкарня, у якій було видано чимало визначних праць, мала величезне значення для розвитку релігійної і мирської культури євреїв у південно-східній частині Речі Посполитої і прирівнювалася до відомих друкарень у Кракові та Любліні.

Після короля Жовкву успадкували його сини, спочатку наймолодший – Костянтин Владислав (пом. 1726), а пізніше найстарший – Якуб (пом. 1737).

Жовтанці (село у Кам'янка-Бузькому районі)

Належали до маєтку Собеського. Їдучи з Жовкви до Золочева, у 1682 р., Ян III Собеський тут полював і звідси писав до королеви, щоб імператорський посол Ян Зеровський, який мав приїхати слідом, не шукав його на марно, бо не знайде.

Журавно (селище міського типу, Жидачівський район)

У вересні і жовтні 1676 р., **король Ян III Собеський**, на чолі своєї несповна 20-тисячної армії, під Журавним відбивав атаки 100-тисячної татарсько-турецької армії Ібрагіма Шейтана і хана Селім Гірея. Мирний договір 17 жовтня закінчив облогу. Не зважаючи на те, що воєнні дії під Журавним не принесли конкретного розв'язання, проте, беручи до уваги значну кількісну перевагу противника, усі визнали їх за польський успіх, як і підписаний тут компромісний мирний договір, який був поступом після ганебного Бучацького миру і давав виснаженій війнами Речі Посполитій кілька років бажаного спокою. Серед забудов давнього села **Адамівка**, яке тепер входить у склад Журавна, збереглася пам'ятка тих подій – **колона**, увінчана кам'яним хрестом.

Жидачів (районний центр, Жидачівський район)

22 вересня, 1676 року тут затримався Ян III Собеський по дорозі до Журавна, про що писав до Марисеньки: "Ми у суботу з військом з-під Львова вирушили. Вчора перейшли Дністер, так малий, що його і курка перейшла. Увійшли ми тут у середину різних смертей, бо з однієї неприятели, а з другої повітря; відтак більше десятка сіл біля Дністра моровим повітрям заражені, котрі й від ворога не тікають".

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ

Лука (село, Кам'янець-Подільський район)

Тут, 21 жовтня 1673 р., Собеський переправлявся під час Хотинського походу з військом через Дністер. Звідси він писав до коронного підканцлера Ольшовського (...) *Переправляємось сьогодні через Дністер; бродом і водою; гармата, піхота, табір паромами і мостом, розумію, що до завтрашнього вечора переправляться усі. У ході цієї переправи Собеський мав досить поважний випадок, бо лише через кілька днів встав з „ліжка”.* Ймовірно, на ньому усе гоїлося швидко, як «на ведмежій шкірі», адже вже 30 жовтня залишилися, як зазначав, лише сині знаки на обличчі.

Кам'янець-Подільський (Кам'янець-Подільський район)

18 серпня 1672 р. турецькі війська, з'єднавшись з козацькими, під командуванням гетьмана Дорошенка, оточили Камінець. У цей час війська Речі Посполитої нехтували ворогом, що було свідченням дій на різних полях, наприклад, коли гетьман Ян Собеський хотів збільшити підрозділи міста на 2 полки піхоти, магістрат у цьому відмовив. Охорона міста була підготовлена швидко. Собеський дав 20,000 зл. на купівлю провіанту, сам повернувся до Глинян. Камінець був оточений 150-тисячним військом, у місті, разом із селянами, які у ньому ховалися, знаходилося близько 2 тис. людей. Камінець відбивався до 26 серпня. 27 серпня, вже під час укладення миру, командуючий артилерії майор Геклінг висадив у повітря частину замку разом з 5 000 людей. Героїчна оборона Камінця стала мотивом до написання Генриком Сенкевичем повісті *Пан Володийовський*.

Відтак, турки, здобуваючи твердиню, не вели себе по-варварськи, що правда, обернули костели в мечеті, але лише добудовуючи мінарет до існуючих храмів, а не знищуючи їх.

Собеський ніколи не погодився з поразкою, але також йому ніколи не вдалося повернути Камінця Подільського, хоча й намагався багато разів. Починаючи з 11 листопада, упродовж кількох днів, у 1673 р., бомбардував місто, але без успіху. У 1689 р. знову проводив безуспішну блокаду, згодом закрив Окопи Святої Трійці, усе, однак, дарма. Камінець потрапив у межі Речі Посполитої лише 26 січня 1699 р., тобто вже після смерті Яна III Собеського.

Жванець (село в Кам'янець-Подільському районі)

Від мосту на ріці Жванець, а докладніше, від невдалої будови мостів на розлитому Дністрі, у 1684 р. походить назва невдалого походу, можна додати - одного з кількох походів Собеського на Молдавію. Його перебіг досить добре відомий з опису, який зробив Собеський на прохання папи. У цьому документі поразку польських військ король аргументує виснаженістю армії довгою кампанією 1683 року. Армія Речі Посполитої не мала можливості спокійно перезимувати в Угорщині з причини переходу на турецький бік військ Текелі і штурмування польського війська його підрозділами. Це спричинило послаблення, і так вже виснажених польських солдат. Під час жванецької кампанії у польській армії панувала епідемія чуми.

